

† 400(2)

H. Földi

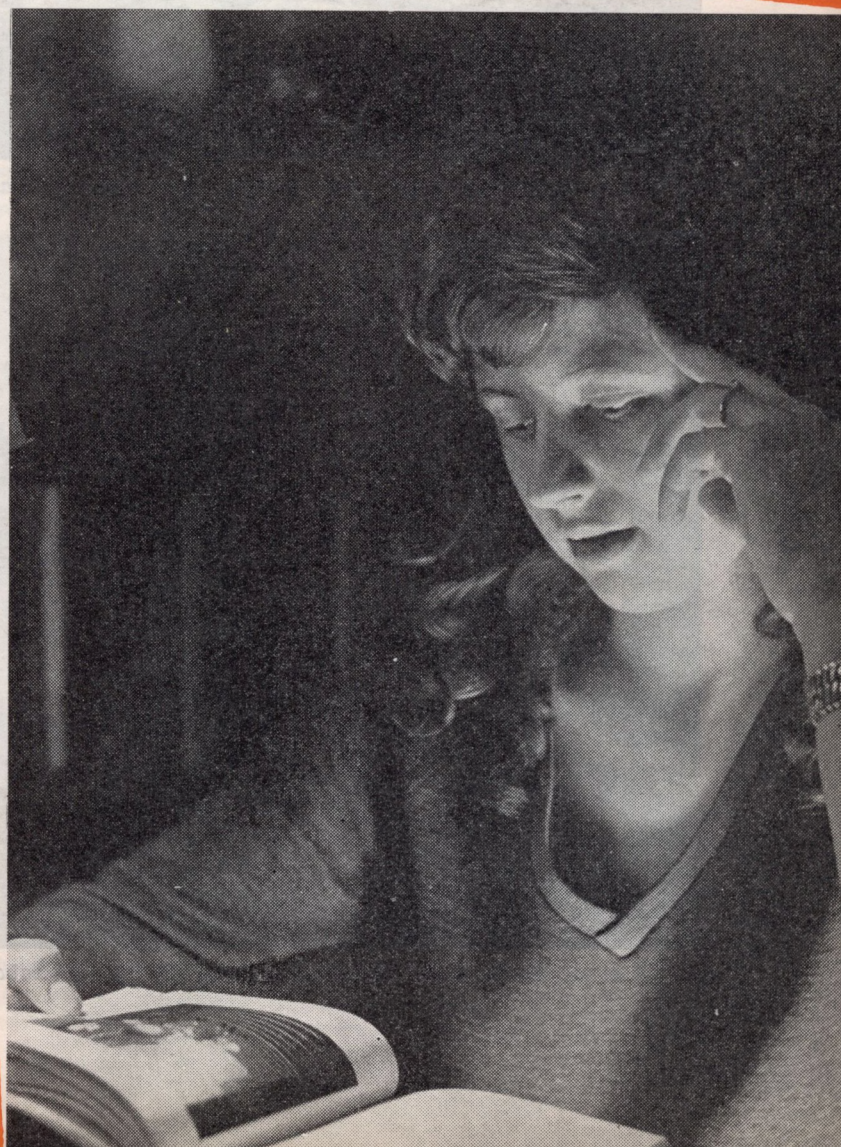
KÖNYVTÁROS

TIZENNEGYEDIK ÉVFOLYAM / 1964 FEBRUÁR

KÖNYVTUDOMÁNYI SZAKKÖZMŰVESEK
05ZK

2

Kölcsönözhető

A Ganz—MÁVAG gyár szakszervezeti könyvtárának szabadpolcos kölcsönzője

A 8. sz. Szabó Ervin Könyvtár nemrég átalakított szabadpolcos kölcsönzője

TARTALOM

MATE GYÖRGY: Társadalmi tanácsok a közművelődési könyvtárakban	59
FARKAS JÓZSEFNÉ PAKOZDY ILONA: A főváros első fiókkönyvtára	62
KATSANYI SANDOR: Új kiemelt községi könyvtárak — új gondok	64
Kérdezz — felelek	67
WALLESHAUSEN GYULA: A vezetők felkészülése	68
DR. SZEKELY SÁNDOR: A Szabó Ervin Kör tevékenysége 1963-ban	69
Vita az író—olvasó találkozókról	70

Továbbképzés

ISZLAI ZOLTÁN: A községi könyvtár szerepe a felnőttek ismeretszerzésében	71
SZABAD OLGA: Hogyan működik az olvasóterem Békéscsabán	73
JOOS FERENC: A helyismereti gyűjtemény szerepe	75
Ismeretterjesztés és az irodalmi színpad (K. S.)	75
SALEK FERENC: A könyvtári nyilvántartások egyszerűsítése	77
TÓTH ÁRPAD: A Heves megyei eredmények	78
ÓRY JÓZSEF: Együttműködés Zalában	79
Könyvtárosok és bibliográfusok: Gyalui Farkas (Remete László)	80
CSÁSZÁR ANTALNÉ: Gyermekkönyvtári expedíció	83
Ne csak a kiállítás legyen szép! (G. Gy.)	84
Könyvtári görbe tülkőr (Szöllősy Kálmán)	86
DONÁTH REGINA: Pillantás a londoni közművelődési könyvtárak életébe	87
Eseménynaptár	88
A könyvtárak történetéből: Könyvtári berendezés 1814-ben (Tóth András)	89
BERTOK LÁSZLÓ: Könyvtárosok jönnek, mennek	90
Margó	91
Hírek	92

TAJÉKOZTATÓ

N. RÁCZ ARANKA: A szocialista pedagógia úttörője	93
BOZOKY ÉVA: Beszélgetés Sánta Ferencsel	95
Leányirodalom? (gh)	98
ZOLNAY VILMOS: A nagy magányos szobrai között. A Michelangelo évtfordulóra	99
Spanyol írók — magyar olvasók I. (L. S.)	103
Turgenyev Magyarországon (L. K.)	105
DR. KOVÁCH ZOLTÁN: Régi kéziratok és könyvek kiállítása	106

Könyvekről

Világnezetű nevelésünk természettudományos alapjai (Vitányi Iván)	108
SZINI GYULA: Rózsaszínű hó (Szj Rezső)	108
DARVAS JÓZSEF: Részeg eső (Gönczi Imre)	109
TERSÁNSZKY J. JENŐ: Reköttes (L. K.)	110
GOETHE ÉS SCHILLER levelezése (Katona Jenő)	110
ARTHUR MILLER: Drámák (Z. V.)	111
PIERRE COURTADE: A Vörös tér (Bögel József)	111
JURLJ OLESA: A három kövér (-r -a)	112
KUBINYI FERENC—TOMBOR TIBOR: Az ezermester történelmkönyve (P. B.)	113
MILAN KOREJS—DOBROSLAV FOLL: Szia? Jónapot? (Ardó Mária)	113
ROBERTO BATTAGLIA: A második világháború (P. L.)	113
ALEXANDER ABUSCH: Egy nemzet tévútja (Frank László)	114
Kulturstatistikai adattár 1962. (Szabó András Endre)	114
ID. MOHÁCSI—MALIGA—IFJ. MOHÁCSI: Az őszibarack (Fabinyi Rudolf)	115
HELMUTH BÖTTCHER: Csodagyógyszerek (D. S.)	116
HORVÁTH ÁRPAD: A tűzeség (Ruboczky István)	116
Marco Polo utazásai (Tassy Ferenc)	117
LEV NYIKOLAJEVICS SZKRJAGIN: S. O. S. (Vértessy Miklós)	117
HEINRICH SCHLIEPMANN: Eletem, kalandjaim (L. O.)	118
UHLMANN—ZIRCZ—ZSIDAI: Útmutató a kohászati irodalomhoz (Dr. Györe Pál)	118
KONKOLY THEGE SÁNDOR: Takarmánytermesztés (Sz. T.)	119
Könyvtári kiadványok	120

ИЗ СОДЕРЖАНИЯ

МАТЕ Дерьдъ: Общественные советы в массовых библиотеках (59);

ФАРКАШ Йозефне: Первый библиотечный филиал столицы (62);

КАЧАНИ Шандор: Новые самостоятельные сельские библиотеки — новые задачи (64);

ВАЛЛЕСХАУЗЕН Дюля: Как приступать к работе руководителям библиотек (68);

ШАЛЕК Ференц: Упрощение библиотечного учета (77).

FROM THE CONTENTS

György Máté: „Readers' Councils in public libraries (59);

Mrs. Ilona Farkas: Anniversary of Budapest's first branch library (62);

Sándor Katsányi: New independent village libraries — new troubles (64);

Gyula Walleshausen: How to be a good library director? (68);

Ferenc Salek: Rationalization in library administration (77).

AUS DEM INHALT

György Máté: Gesellschaftliche Räte in den allgemeinbildenden Bibliotheken (59);

Frau J. Farkas: Über die erste Zweigbibliothek der Hauptstadt (62);

Sándor Katsányi: Neue hervorgehobene Gemeindebibliotheken — neue Sorgen (64);

Gyula Walleshausen: Die Bibliotheksleiter müssen sich vorbereiten (68);

Ferenc Salek: Über die Vereinfachung der Evidenz (77).

CIKKEINK SZERZŐI

Babinecz Mihályné községi könyvtáros, Gulács (Szabolcs-Szatmár m.); *Bertók László*, a Nagyatádi Járási Könyvtár munkatársa; *Bozókóy Eva*, a Könyvtáros rovatvezetője; *Császár Antalné*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 21. sz. kerületi könyvtárának munkatársa; *Donáth Regina*, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Központi Könyvtárának osztályvezetője; *Farkas Józsefné Pákozdy Ilona*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 2. sz. kerületi könyvtárának vezetője; *Iszlai Zoltán*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Jóós Ferenc*, a Kecskeméti Megyei Könyvtár munkatársa; *Katsányi Sándor*, a Ceglédi Járási Könyvtár munkatársa; *Máté György*, a Csepel Autógyár szakszervezeti könyvtárának vezetője; *Óry József*, a zalaegerszegi SZMT Könyvtár vezetője; *N. Rácz*

Aranka, az Országos Pedagógiai Könyvtár osztályvezetője; *Remete László*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; *Salek Ferenc*, a HVDSZ Központi Könyvtárának vezetője; *Szabad Olga*, a Békéscsabai Megyei Könyvtár munkatársa; *dr. Székely Sándor*, az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ igazgatója, a Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Körének titkára; *Szöllősy Kálmán*, a Pécsi Városi Könyvtár vezetője; *Tóth András*, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Központi Könyvtárának osztályvezetője; *Tóth Arpád*, a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárososztályának munkatársa; *Walleshausen Gyula*, az Agrártudományi Egyetem Könyvtárának h. igazgatója; *Zolnay Vilmos* író.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSÜGYI
MINISZTERIUM LAPJA

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Csőke Anna, Ebergényi Tibor, Gönczi Imre, Katona Jenő (főszerkesztő), Kellner Béla, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Köhalmi Béla, Páldy Róbert (szerkesztő), Sallai István, Szekeres Pál, Tóth Ferenc, V. dr. Waldapfel Eszter. — Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII. Lenin körút. 9/11. Telefon: 221—293. Terjeszti a MAGYAR POSTA

TÁRSADALMI TANÁCSOK A KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAKBAN

A közművelődési könyvtárak mellett működő társadalmi tanácsok létesítéséről szóló irányelveket *A Könyvtáros* 1962. évi 2. száma közölte. Azóta eltelt két esztendő, de jól működő könyvtári tanácsról máig is keveset olvastunk, hallottunk.

Úgy látszik, nem ismertük fel a tanácsok létrehozásának szükségességét. Nem mértük fel, hogy a tanácsok működése milyen sok gyakorlati haszonnal jár. Ezért megalakításukat újabb többletmunkának, tehernek gondoljuk és húzódozunk tőle. Pedig a tanács működésének célja, lényege éppen az, hogy segítse a könyvtáros, a könyvtár munkáját.

Ha megragadjuk és kiaknázzuk azt a lehetőséget, amelyet a társadalom különböző rétegeinek a könyvtári munkában — mint közügyben — való részvétele nyújthat, a szocialista demokrácia fejlődését is szolgáljuk.

Ne higgyük, hogy csak a nagyobb könyvtárak, például a járási vagy nagyüzemi szakszervezeti könyvtárak társadalmi tanácsának van ilyen nagy jelentősége. A legkisebb könyvtár társadalmi tanácsa is ugyanezeket a célokat szolgálhatja területének és lehetőségeinek határain belül. Mondhatnánk azt is, hogy minél kisebb egy könyvtár, annál nagyobb szüksége van egyrészt gyakorlati segítségre, másrészt nagyobb társadalmi megbecsülésre, tekintélyre. A jól működő nagyobb könyvtárak már létezésükkel is vonzó hatást gyakorolnak, mégsem nélkülözhetik a társadalmi tanácsok segítségét. A kis könyvtárak számára viszont sokszor létkérdés is lehet a könyvtári tanács munkája, a társadalom figyelmének felkeltése.

HOGYAN FOGJUNK HOZZÁ?

Életképes tanácsot csak hosszabb előkészítő munka után lehet létrehozni. Eleve elhibázott lenne, ha a feltételek megléte nélkül, csupán azért, hogy társadalmi tanácsunk legyen — az amúgyis sok bizottság mellett — egy újabbnak megszervezéséhez fognánk. Méghozzá úgy, hogy az elmúlt évek gyakorlatában már eredménytelennek bizonyult módszer szerint hivatalosan delegált, nagyon elfoglalt vezetőkblől akarnánk mindenáron létrehozni a tanácsot.

Fő célunk tehát az legyen, hogy olvasóink közül az érdeklődésükkel, úgyszeretettükkel kitűnt dolgozókat nyerjük meg. Eleve arra gondoljunk, hogy a könyvtár terveinek megvalósításához, a mindennapi munkában kik lehetnek a leghasznosabbak.

Persze a könyvtáros csak akkor fedezhet fel olvasóiban segítőkészséget, ha egyrészt megismeri őket, másrészt ha a könyvtár problémáit is megismerteti az olvasókkal.

A tartós, jó kapcsolatok kialakulása után következik, illetve ezzel párhuzamos a másik feltétel megteremtése, a segítőkész olvasók bevonása a könyvtári munkába, vagyis a segítőhálózat megteremtése.

Csak abban a könyvtárban ért meg a helyzet a társadalmi tanács megalakítására, hol már hagyománya van a társadalmi munkának. Ahol már vannak olyan olvasók, akikre bizonyosan lehet számítani. Akik már hosszabb időn keresztül megnyilvánuló önzetlen segítségük révén bizonyosságot tettek kezdeményező-készségükről.

Az a könyvtár, amelyik abban a szerencsés helyzetben van, hogy sok aktív, segítőkész olvasó között válogathat, helyesen teszi, ha különbséget tesz a zártabb *társadalmi tanács* és a körülötte és a könyvtár körül kialakult *társadalmi segítő gárda* között.

A segítő-hálózat tagjai, sokszor egymástól függetlenül, egymásról nem is tudva, a legkülönbözőbb támogatást nyújtják a könyvtárnak. A Csepel autógyári művelődési ház könyvtárának gyakorlatából hadd soroljunk fel néhány példát: az egyik olvasónk,

aki rádiószereelő, ingyen megjavította a könyvtár rádióját; hivatásos és amatőr fotósok nyújtottak segítséget kiállítási anyagok, dokumentumfényképek elkészítéséhez és a rendezvények alkalmával felvételeket készítettek; egyik személygépkocsitulajdonos olvasónk szívesen vállalkozott a rendezvényre meghívott íróknak, művészeknek a könyvtárba és haza való szállítására; műszaki rajzoló olvasóink könyvtári plakátok, feliratok elkészítését vállalták; az előadókészséggel rendelkező olvasók könyvismertetések alkalmával versmondásra, felolvasásra vállalkoztak, mások, például a nyugdíjasok tasakot ragasztottak, ismét mások heti egy két órát segítettek a kölcsönzésben stb.

A TANÁCS TAGJAINAK KIVÁLASZTÁSA

Ezeket a lehetőségeket azért soroltuk fel, hogy rámutathassunk: milyen feladatokkal lehet megbízni a társadalmi munkatársakat, de a tanács tagjainak természetesen nem ilyenekkel kell foglalkozniuk. A könyvtári társadalmi tanács tagjainak átfogóbb segítséget kell adniok: eszmeit, elvit, irányító jellegűt. A társadalmi munkában kitűntek közül ki kell emelnünk, választanunk azokat, akiket erre a tevékenységre alkalmasnak ismertünk meg.

Feltétlenül szüksége van a könyvtárnak az olvasott, igényes, jóízű, kulturált értelmiségiekre, azokra, akik a Népfront vagy a Nőtanács keretében, vagy egyébként is, szívesen dolgoznak a közösség javára. Még akkor is be lehet vonni őket a tanács munkájába, ha nem a könyvtár segítőgardájából kerültek ki, sőt lehetséges, hogy eddig még nem is voltak tagjai a könyvtár olvasótáborának. Tőlük még a könyvtáros is sokat tanulhat. Sok hasznos tanácsot kaphat a könyvvállomány gyarapításához, segítséget az olvasási tanácsadáshoz. Ezért a könyvtáros nézzen körül, van-e segítői, olvasói, vagy ismerősei között fró, művész, tudós, pedagógus, mérnök, orvos.

Fontos, hogy a legolvasottabb munkások közül olyanokat vonjunk be, akik egy-egy brigádban, üzemszabványban, műhelyben vagy lakóhelyük körül tudnak kifejteni megfelelő könyvtár- és könyvpropagandát. Tehát ne csak foglalkozásuk, rátermettségük szerint vegyük számba a tanácsi tagságra alkalmas olvasókat, hanem aszerint is, hogy hol dolgoznak és hol laknak. Azon a területen, amelynek könyvtári ellátása a mi könyvtárunkra hárul, ne legyen ilyen szempontból „fehér folt”: minden üzemszabványban, minden utcában legyen egy-egy tagja könyvtári tanácsunknak.

A könyvtári tanácsot fiatalok nélkül sem lehet elképzelni: a munkásfiatalok, egyetemi hallgatók, középiskolások részvétele például állandóan előtérben tartaná a József Attila olvasómozgalmat.

Gondoljunk az aránylag több szabadidővel rendelkező háztartásbeliekre és nyugdíjasokra is. Sokan nagyon szívesen vennék a tanácsban való részvételt, hiszen külön örömet jelent számukra, ha ezen keresztül is részt vehetnek a közügyekben és hasznossá tehetik magukat.

Ne sajnáljuk tehát a fáradságot, szemeljük ki egyenként az olvasókat és nézzük meg, kiket milyen munkával lehet megbízni. Olyan munkával, amelyet az illető foglalkozása, hozzáértése, körülményei és kedve szerint a legszívesebben végezne el. Egyenként vagy közösen beszéljük meg velük, hogyan képzeljük el a könyvtár tevékenységét segítő társadalmi tanács szerepét, feladatait, munkájának lényegét, s azt is, hogy az olvasók — és az esetleg még nem olvasók — közül kikre lehet számítani.

A TANÁCS MUNKÁJA

Hadd soroljunk fel itt most több lehetőséget azzal a megjegyzéssel, hogy minden könyvtár, a legkisebb falusi vagy szakszervezeti könyvtár is azt valósíthatja meg belőlük, amit éppen jónak lát, vagy amire körülményei és lehetőségei módot nyújtanak. A kis könyvtárak vezetőit a bő felsorolás ne riassa el, inkább lehetőséget lássanak benne a választásra. A tanács

1. javaslataival segíti a könyvtár munkatervének kialakítását, értékeli a beszámoló jelentést;

2. céltudatos és tervszerű propagandával segíti a könyvtárat abban, hogy a környék lakói, illetve az üzem dolgozói minél nagyobb számban váljanak könyvtári olvasókká;

3. tanácsaival segíti a könyvtári állomány fejlesztését, szorgalmazza az olvasók világnézetét formáló, általános és szakmai műveltségét bővítő művek beszerzését, segíti az elavult könyvek kivonását;

4. társadalmi kezdeményezést indít a könyvtár könyvtárolmányának növelésére, a könyvtár berendezésének, elhelyezésének és díszítésének kiegészítésére, s ha szükséges, a könyvtár korszerűsítésére is;

5. a nyitvatartási idő alatt felügyeletet szervez, könyvválasztási tanácsadásával növeli a könyvtár nevelőmunkájának hatékonyságát;

6. figyelemmel kíséri az olvasók igényeit, kívánságait. Ezeket közvetíti a könyvtárhoz és szorgalmazza az észrevételek hasznosítását, az igények kielégítését;

7. olvasási tanácsadókat szerkeszt, sokszorosít és terjeszt;

8. irodalmi alkotásokról, filmekről, és színelőadásokról ankétot szervez, esetleg az író, rendező, dramaturg vagy a szereplő színész részvételével;

9. ismerteti és megvitatja a művelődési és irodalmi párthatározatokat, fontosabb elvi cikkeket;

10. megvitatja az irodalmi és művészeti sajtót;

11. megemlékezik irodalmi és kulturális vonatkozású évfordulókról;

12. könyvismertetéseket tart; ismerteti és megvitatja a magyar könyvkiadók terveit és észrevételeit eljuttatja a Kiadói Főigazgatóságához;

13. vitákat rendez az esztétikai kérdésekről, a művészi, irodalmi alkotások megítélésének szempontjairól, az irodalmi műfajokról (megtanít olvasni), a magyar nyelvhelyesség problémáiról, a szomszéd népek, egyes nemzetek, korok irodalmáról, művészetéről, egyes művészek, írók munkásságáról (esetleg külső szakemberek közreműködésével);

14. felmérést végez és vitát rendez művelődési viszonyainkról, az olvasottságról (terület és rétegek szerint: az üzem, község, ifjúság, nők, munkások, mérnökök között);

15. kiállításokat, klubesteket — irodalmi és zenei hanglemezhallgatást, társasjátékokat —, műsoros irodalmi esteket, író-olvasó találkozót szervez;

16. ifjúsági irodalmi szakkört szervez és vezet;

17. könyvkötő szakkört szervez és vezet;

18. a rendezvényekhez az olvasókból előadógárdát szervez, az előadógárda tagjait segíti előadókészségük fejlesztésében;

19. segíti kialakítani a szerves és rendszeres együttműködést az üzemi műszaki könyvtárral;

20. általában igénybe veszi a népművelési szervek és különböző tömegszervezetek segítségét, együttműködik a TIT-tel (szakelőadók), a Néprfronttal (könyvbarátmozgalom), a művelődési otthonnal (szakkörök, munkásakadémia), a KISZ-szel (József Attila olvasómozgalom), a Nótanácscsal, a szocialista brigádokkal, az iskolákkal.

S Z E R V E Z E T I F O R M Á K

Szerintünk nem feltétlenül fontos, hogy a könyvtári tanács egyletesdi-szerűen épüljön fel és működjék. Csak rugalmasan szabad kialakítani a programot, és anélkül, hogy az a tanács működésének rovására menne, teret kell engedni a helyi sajátosságok és rendszer kialakulásának.

Feltételezhető például, hogy a könyvtáros jobban ismeri az olvasókat, mint azok egymást. Ezért sok esetben csak formális lehet, hogy maguk közül ők válaszszák meg a tanács tagjait. Szerintünk ilyenkor elég, ha a könyvtáros a fentebb vázolt gondossággal maga választja ki a tanács tagjait. Egyáltalán nem könnyű például ilyen céllal összehívni az olvasókat. Az a javaslatunk tehát, hogy a tanács megalakulását a könyvtáros jelentse be az olvasóknak egy rendezvényen, mutassa be nekik a tagokat és kérje jóváhagyásukat. Ennyit azonban feltétlenül fontosnak tartunk. S azt is, hogy ne feledkezzék meg a könyvtáros felhívni az olvasók figyelmét arra, hogy a további hasznos munkával jelentkezőket szívesen látja a könyvtár.

Később csak akkor hívjuk össze a tanács tagjait megbeszélésre, ha valóban vannak problémáink, amiket meg kell velük beszélni. Rossz hatású az olyan, „üresjáratú” megbeszélés, amelyen minden résztvevő érzi, hogy csak a munkaterv teljesítésének kedvéért került rá sor. A könyvtáros a megbeszélésekre kellően készüljön fel.

Véleményünk szerint nem szükséges ragaszkodni az évenkénti újjászervezéshez sem. Helyesebb talán akkor újjászervezni a tanácsot, ha az a veszély fenyeget, hogy munkája elsekélyesedik.

M á t é G y ö r g y

A főváros első fiókkönyvtára

Könyvtártörténeti szempontból is fontos dátum 1913. december 27-e, a fővárosi Deák Ferenc könyvtár megnyitásának napja. Ugyanis ez volt az első lépés az új típusú közművelődési könyvtárhálózat kialakítására.

Az 1900-as évek elején a magyar könyvtárügy messze elmaradt az európai színvonaltól. Bécs tíz lakosa átlag 15 könyvet olvasott el annyi idő alatt, amíg tíz budapesti lakos egyet. Vagyis egy bécsi polgár tizenötször annyit olvasott, mint egy pesti. Szabó Ervin jól ismerte a külföldi könyvtárak helyzetét és a példák százait sorakoztatta fel cikkeiben, hogy a magyar közvélemény elé tárja a mi könyvtáraink siralmas állapotát. A főváros tanácsa egyáltalán nem áldozott a könyvtárak építésére és fenntartására. A Pesti Naplóban az „Ingyenes olvasóterem a népnek” című cikk írója is keserűen jegyezte meg: „Az államnak Magyarországon iskolákra, könyvtárakra, kultúrintézményekre nincs pénze. Ezt magánegyesületekre, jótékonyági intézményekre bízják.”

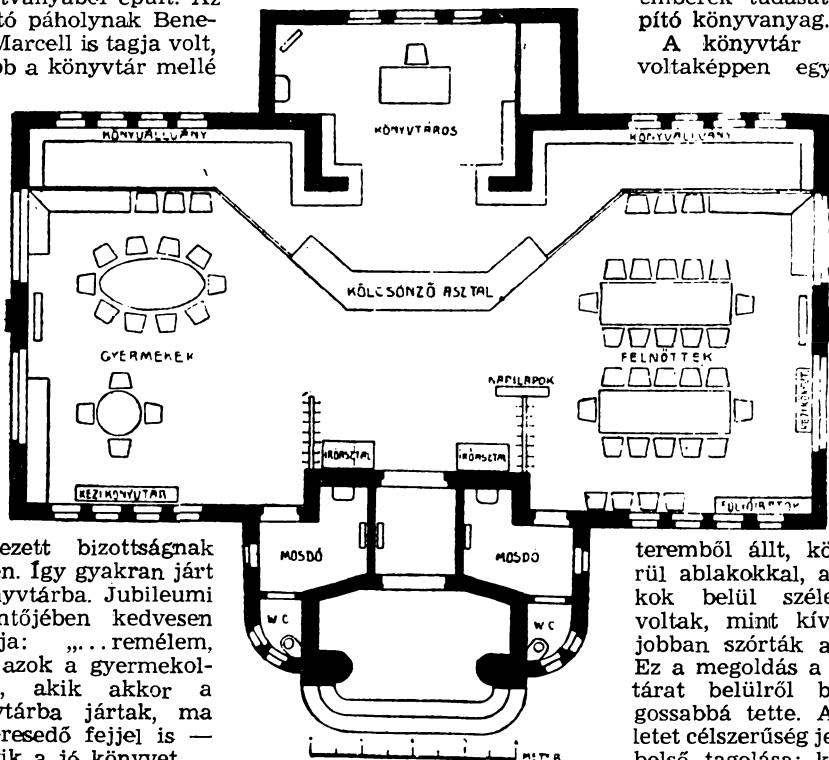
A mai 2. sz. könyvtár a Deák Ferenc szabadkőműves páholy 20 000 koronás alapítványából épült. Az alapító páholynek Benedek Marcell is tagja volt, később a könyvtár mellé

hogy a mag, amelyet akkor elvetettünk, terebélyes fává növekedett.” Valóban így történt, mert az első év végén 1840, 1944-ben 694, de 1963-ban csaknem 7000 olvasója volt a könyvtárnak.

Az alapító Deák Ferenc páholy után lett Deák Ferenc könyvtár a neve az Almássy téren felépült, későbbi 2. sz. fiókkönyvtárnak. A Szabó Ervin által tervezett fiókhálózat első könyvtára azért kapta a kettes számot, mert az 1. számot egy későbbi időben alakuló mintakönyvtár számára tartották fenn. Szabó Ervin és Madzsar József „új-típusú” könyvtárhálózatot terveztek és „public library”-nek, nyilvános könyvtárnak nevezték el, megkülönböztetésül a már létező, de szegényen és gyengén működő népkönyvtáraktól.

A nyilvános könyvtár fogalma azt jelentette, hogy lehetőleg minden megkötöttség nélkül kell könyvvel ellátni a lakosság legszélesebb rétegét. Az ilyen könyvtár nem adhatott akármilyen könyvet. Állománya nem lehetett ponyva, hanem az élet problémáira őszintén felelő, modern és klasszikus irodalom, az emberek tudását gyarapító könyvanyag.

A könyvtár épülete voltaképpen egy nagy

kinevezett bizottságnak szintén. Így gyakran járt a könyvtárba. Jubileumi köszöntőjében kedvesen mondja: „... remélem, hogy azok a gyermekolvasók, akik akkor a könyvtárba jártak, ma — deresedő fejjel is — szeretik a jó könyvet... Nagy örömmel hallom,

Az Almássy téri könyvtárépület alaprajza

teremből áll, körös-körül ablakokkal, az ablakok belül szélesebbek voltak, mint kívül, így jobban szórták a fényt. Ez a megoldás a könyvtárat belülről barátságosabbá tette. Az épületet célszerűség jellemzi, belső tagolása: kis rak-tárrész, nagyobb terület

a kölcsönzés, valamint egy benyíló a könyvtárosok számára. A terem baloldali részét a gyermekek, jobboldali részét a felnőttek számára rendezték be. A bejáratnál szemben volt a kölcsönző pult. A jobb és bal sarokban egy-egy fatámlás padot helyeztek el, hogy elválassza egymástól a raktárrészt és az olvasóhelyet. Külön olvasórészt alakítottak ki asztalokkal a felnőttek, kisebb asztalokkal és székekkel a gyermekek számára, összesen kb. 50–60 ülőhellyel. Mindkét oldalon kézi-könyvtári, illetve folyóirat állványt helyeztek el. A könyvtár naponta 6 órát volt nyitva, délután 3–9, vasár- és ünnepnapokon pedig 3–5 óráig.

A korabeli sajtó sokat foglalkozott a könyvtár megnyitásával, életével. A *Világ* „Budapest legfrissebb könyvtárában” című cikkében azt írja, hogy a gyerekek szinte megostromlják a könyvtárat. De odabenn a könyvtárban halálos csend van, a gyermekek kis székeken és padokon ülnek, előttük könyvek. Kevés a hetvenes férőhely, mert 700-asra kellett volna tervezni...

Szabó Ervin és Madzsar József szívesen terveztek volna ötször ilyen nagy épületet is, de a főváros nem tudta jobban megtoldani az alapítvány összegét. A könyvtár 3600 könyvvel nyílt meg, 9 napilap és 36 folyóirat állt az olvasók rendelkezésére.

Az első hónap eredményeiről Madzsar József számol be a *Magyar Könyvszemle* 1914. első negyedévi számában. E szerint a könyvtárban helyben olvastak 4191 kötet könyvet, kikölcsönöztek 4106 kötetet. Az első év végén pedig 1800 beiratkozott olvasója volt a könyvtárnak.

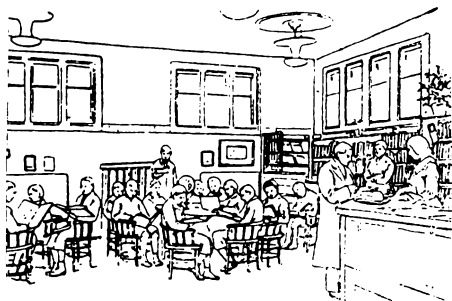
Sajnos, az első világháború megakasztotta a könyvtár fejlődését. A könyvtárak fejlesztésére szánt összeget hadikiadásokra adták. 1918-ban meghalt Szabó Ervin. A Tanácsköztársaság idején fellendült a magyar könyvtárugy, de a bukás után fokozatos hanyatlás következett. Szabó Ervin elveit nem tudták és nem is akarták valóra váltani. 1916-ban egy év alatt 3144 kötet könyvvel gyarapodott a könyvtár, 1920-ban már csak 220 kötettel, 1928–1930 között megint 1800–2400 kötetre nőtt ugyan az évi gyarapodás, de a kezdeti állománybeszerzést nem sikerült soha elérni.

A könyvtár épülete is tönkrement: a falak vizesek, a nedves padló elkorhadt, 1918-tól kérik a könyvtár tatarozását, de nem kaptak rá pénzt. A nemrég még európai nivón álló könyvtárról *Az Újság* 1925-ben már így ír: „Kint rongyos, kopott, foltos, belül mégis nagyon hasznos. Mi ez? A könyvtár tetőzete elkorhadt, a cserepeket széthordta a szél, az ablakai be vannak törve, a falak omla-

A könyvtár homlokzati képe

doznak, a vakolat lemállott. De csak kívül ilyen, belül szép rendben régi, sokat forgatott könyvek. Szépen, pontosan vezetett nyílántartás. Olyan az egész könyvtár, mint egy könyv, amely kötésre szorul, mert belső tartalma érték, ha kívül rongyos is.”

A gyermekrészleg az Almássy téri könyvtárban

1926-ban kissé rendbe hozták az épületet, de felújítására később már nem adott pénzt a főváros, inkább új helyiséget utalt ki számára. 1940-ben az Erzsébet körút 5. számú ház első emeletére költözött a könyvtár. De új fejezete csak a felszabadulással kezdődött.

Farkas Józsefné Pákozdy
Ilona

A felnőtt kölcsönző egyik részlete

Új kiemelt községi könyvtárak — ÚJ GONDOK

1963 januárjától az 5000 lélekszámon felüli községekben főhivatású könyvtárosok váltották fel az eddigi tiszteletdíjasokat. Ez az intézkedés főleg a nagyközséges megyékben hozott lényeges változást: Pest megyében például 19 új könyvtáros lépett munkába, szinte új könyvtárosi nemzedék.

Egy esztendő — melynek nagy részét szervezési és építkezési gondok töltötték ki — kevés arra, hogy e könyvtárak egy könyvtártípus jellegzetes képviselőivé váljanak, arra azonban elég, hogy a kialakulás problémáit és buktatóit, jó és rossz tapasztalatait számba vegyük.

„Munkavállalókból” — könyvtárosok

Egy éve nagyszámú munkavállaló állt a kölcsönzőpult mellé. A jelentkezőkkel való beszélgetések során általában a köztudatban még mindig megmaradt torz képzelőalkotásunk a meleg könyvtárszobában olvasgató, kölcsönözgető könyvtárossal. Ritkább, de nem egyedülálló volt egy másik véletel, mely a könyvtári munka mozgalmi jellegét a szakmai tudás lebecsülésével vélte leghatásosabban bizonygatni. Hogyan lett, s lett-e egyáltalában e munkavállalókból könyvtáros? — ezt tartjuk az egyik legfontosabb kérdésnek.

A jelentkezők kiválasztására több helyen — pl. a nagyközségi járásban — nyilvános pályázatot hirdettek, s a jelentkezőkkel személyesen is megismerkedtek a községi tanács, a járási művelődésügyi osztály és a járási könyvtár vezetői. Ezt a módszert a jövőben jó lenne általánossá, kötelezővé tenni. Ha sajátos nehézségek miatt egyelőre nem is léphetünk fel olyan igényekkel, mint pl. a jövőendő pedagógusok kiválasztásánál, gyökeresen kellene szakítani a több helyen tapasztalt teljes igénytelenséggel. (Egy Pest megyei községben kizárólag családi szempontok alapján nevezték ki a könyvtárost, egy másik helyen pedig a sportszervezésben szerzett érdemei miatt. Az így kiválasztottak a követelmények láttán később maguk hagyták ott munkahelyüket — de milyen munka- és időpazarlást, tekintélyrombolást követelt meg mindez! Végletes, de nem egyedülálló példák.)

A szakmai tudás alapjait némi inaskodás a járási könyvtárban s az egyhetes bentlakásos tanfolyam úgy-ahogy megadja, a hivatástudat kialakítása már nehezebb. A jelentkezőket szakképzettség nélkül alkalmazták — hogyan becsülik meg azt a munkakört, melyet (látszólag!) szakképzettség nélkül is el lehet látni? Más könyvtárosok jó munkája felkelthetné felelősségérzetüket, a községben azonban nem találunk a sajátjukhoz hasonló könyvtárat, tehát nem látnak serkentő példát sem. Az instruktorkor mégoly sűrű látogatásai sem pótolhatják a könyvtárosi közösség tudatformáló hatását. A középfokú könyvtárosképző tanfolyamon való részvétel sokat jelent — többen elmondták, hogy itt jöttek rá a könyvtári munka ízére, sokrétűségére, arra, hogy tulajdonképpen mire vállalkoztak —, ez azonban magában még mindig nem elég. Ilyen megfontolások alapján vezettük be a ceglédi járásban a „főhivatású könyvtárosok napját”. A havonta más-más könyvtárban megtartott találkozó alkalmas egymás munkájának megismerésére (mindig megvitátjuk a résztvevők munkájának egy-egy területét), az olvasmányokról történő beszámolókat, viták alkalmasak az irodalmi ízlés, a közös irodalomszemlélet kikovácsolására, a szemináriumszerű foglalkozás pedig a középfokú tanfolyam anyagából a közös tanulás előnyeit biztosítja. A találkozóknak lényege a tapasztalatcserén, irodalmi és szakmai képzésen felül olyan szellem kialakítása, melyben az előrébbjárók nemcsak tapasztalataikat, de hivatásuk iránti lelkesedésüket is átadják a többieknek. Ennek szükségességét azoknak a könyvtárosoknak negatív példája is igazolja, akik egy év elteltével sem láttak még más községi könyvtárat, ezért nem tudják megítélni azt sem, miben jó és miben gyenge az ő könyvtáruk.

A jelentkezők többsége nemrég érettségizett lány, fiatalasszony volt. Egy részük — tagadhatatlan — ma sem lát mást a könyvtári munkában, mint kényelmes kenyérkeresetet. Ismét kísérhetne a lelkes tiszteletdíjasokkal való összevetés, de talán a fenti tapasztalatok meggyőzőek: közönnyel és érdektelenséggel ott találkozunk, ahol a kiválasztásnál is közönnyel és hamis érdekekkel találkoztunk, ahol a rátermettség szempontját mellőzték, s ahol a járási könyvtárak nem tudtak a szakismereteken felül igazi könyvtárosi szellemet is átsugározni új munkatársaikba. Általános és súlyos gondunk viszont, hogy általában előképzettség nélkülieket vagyunk kénytelenek munkábaállítani. Elképzelhető volna, hogy a függetlenítést néhány éves félfüggetlenítés előzné meg, próba- és tanulói díj gyanánt.

Mit tükröz e könyvtárak munkája? A statisztikai adatok szerint a Pest megyei könyvtárakban 1962 első felében az olvasók száma 21,2%-kal, a kölcsönzések száma 37,5%-kal nőtt. Felszínes képet kapnánk azonban, ha csak ezekből az adatokból vonnánk le következtetéseket. A növekedés kevés, ha e könyvtárakra fordított erőt nézzük, ám megnyugtató, ha figyelembe vesszük, hogy a legnagyobb erőfeszítéseket még a k e r e t e k kialakítására kellett fordítani. Ez fontosabb is a pillanatnyi eredményeknél. A már régebben főhivatású dolgozóval rendelkező községi könyvtárak is ezt az utat tették meg, s ma már másfélezer körül számlálhatják olvasóikat. (Pl. Abony, Pilisvörösvár.) Az eltelt év sikerének megítélésénél abból kell kiindulni: sikerült-e elég szilárdra rakni az alapokat, melyekre a jövő könyvtára épülhet?

A helyiségkérdés

Minden kiemelt könyvtár önálló helyiségben működik, a vizsgált 19 új könyvtár közül azonban csak az örkényi alapterülete megfelelő (90 m²), a többié átlagosan 33 m². (Sallai István Merre tart a községi könyvtár c. cikkében, amely *A Könyvtáros* 1961. évi 8. számában jelent meg, így ír: „A helyiségigény szerény hozzávetőleges normái... 5—8000 lakosig... 80—100 m².” Kellner Béla és Lipták Pál beszámolójában pedig ezt olvassuk a skandináv könyvtárakról: „A legkisebb községi, vagy fiókkönyvtár alapterülete is 200—300 m²-en felül van.”) Régi kiemelt könyvtáraink egyik-másikában sem jobb a helyzet. Vecsésen most vette el a művelődési ház a könyvtár egyik helyiségét, amelyet eddig a könyvtár „bérel”. Igaz, hogy a község nyugdíjaisai most kényelmes körülmények között kártyázhatnak esténként, viszont a 16 000 lakosú község olvasóit egy 15 m² alapterületű szobába zsúfolták be. Érden 23 000 lakos részére 30 négyzetméternyi könyvtár áll rendelkezésre. Máshol a most épülő művelődési házakba terveztek eleve szűk könyvtárhelyiséget, és látszat szerint nem is követtek el hibát, hiszen az érvényben levő tőpusterv megoldása sem jobb.

A könyvtárak elhelyezésével tehát egy pillanatig sem lehetünk elégedettek, mégis látnunk kell, hogy a jelenlegi helyzet is előbbrelépés az eddigiekhez képest, s ez az előbbrelépés több községben éppen annak a tekintélynek köszönhető, amit a függetlenítés adott a könyvtárnak. (Példaként a monori járásban tanácsi kezdeményezésre, társadalmi erővel épülő könyvtárakra utalhatunk.) Igazi nagy hiba ott van, ahol a jelenlegi megoldást kielégítőnek tekintik, s nem keresik a továbblépést.

A kiemelt könyvtárak általában új, izléses bútorzatot kaptak, s a berendezés mindenütt lehetővé tette a szabadpolcos kölcsönzés bevezetését. Sajnos a központilag szállított bútorokkal együtt nem lehetett a jóízlést is központilag szállítani: némely könyvtár a legsivárabb irodai hangulatot árasztja. Ezek azonban csak kivételek: a többség szívesen tenné barátságossá azt a helyiséget, ahol napi 8 órán át tartózkodik. Ez sokszor azért nem sikerül, mert még egyáltalán nem láttak szépen berendezett községi könyvtárat.

A könyvtár helye a község életében

A könyvtárak és a község más intézményeinek kapcsolatát figyelve azt tapasztaltuk, hogy a kapcsolatok külső formái kialakultak, ezt a formát azonban a legtöbben még nem tudják helyes tartalommal megtölteni. Például: az új könyvtárosok fele rendszeresen kijár a termelőszövetkezetekbe, ahol egy részük személyesen, más részük fiókkönyvtárosa útján kölcsönzést is folytat. A könyvtár és a termelőszövetkezetek közti állandó kapcsolat tehát formailag kiépült, ami fontos eredmény, de még távolról sem jelenti azt, hogy a könyvtáros ismeri a község gazdasági viszonyait és terveit, ennek szakirodalmát, s aktív irányítója e szakirodalom olvastatásának. A könyvtárosnak a művelődési otthon igazgatójával való általánosan jó kapcsolata és a művelődési ház rendezvényein való sűrű szereplése még nem jelenti azt, hogy a két intézmény között már tartalmas kapcsolat alakult ki, hogy a könyvtár a klub-szerű helybenolvasás megteremtésével elfoglalta sajátos helyét a község művelődés-ügyében. A további példák felsorakoztatása helyett összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy e könyvtárosok napi 8 órás munkaideje máris lehetővé tette a kapcsolatok olyan széleskörű kiépítését, melyre a legjobb társadalmi-munkás könyvtárosok is — más időbeli lekötöttségük miatt — alig-alig voltak képesek. Ha tehát a formális kapcsolatok nem telítődtek meg tartalommal, nem a függetlenítésben kell a hibát keresnünk.

A munkaidő beosztása

A községi könyvtárak jó munkájának egyik kulcskérdése a munkaidő jó beosztása és kihasználása. Hogy valami alapunk legyen ezen a nehezen felmérhető és ellenőrizhető területen, megvizsgáltuk négy régi, jól működő könyvtár időbeosztását. Az adatok összesítése után a következő kép alakult ki: A heti 24—28 óra kölcsönzést ezeken a helyeken kitölti az 1100—1400 olvasóval való foglalkozás, a könyvek visszaszorolása stb. A fentmaradó heti 20 óra felhasználása:

Szerzeményezés és feldolgozó munka	3 óra
Állományfeltárás (katalógusszerkesztés)	3 óra
Adminisztráció (statisztika, levelezés stb.)	6 óra
Olvasótoborzás (propagandamunka, rendezvények, kapcsolatok)	3 óra
Fiókkönyvtárakkal való foglalkozás	1 óra
Értekezletek, tanulmányi konferenciák, hivatalos látogatók	4 óra
	20 óra

Bár régi, jól működő könyvtárakat vettünk alapul (Abony, Pilisvörösvár stb.), a képet — leszámítva bizonyos szükségszerű pontatlanságot — reálisnak érezzük, de nem ideálisnak. Első pillanatra is szemet szúr az adminisztráció túlburjánzása (ennek zömét a kölcsönzési statisztika elkészítése tölti ki) és a propagandára fordított idő szűkössége. És hol van még az egyes olvasórétegekkel való speciális foglalkozás, a tájékoztatás, a figyelőszolgálat alapjainak megszervezése! A helyzetet két dolog segítené: egyrészt az ügyvitel gyökeres egyszerűsítése, másrészt megváltoztatása a jelenlegi fonák helyzetnek, hogy ti. az 5400 lakosú Tápíószecső ellátását és a 23 000 lakosú Érd ellátását egyaránt napi 8 órában kívánjuk megoldani.

Még egy személyi probléma: meg kellene oldani a könyvtárosok helyettesítésének kérdését is. Mit szólnánk hozzá, ha egy falusi élelmiszerbolt két hétre bezárna, mert a boltos szabadságra ment? De azt természetesnek találjuk, hogy az olvasók különféle értekezletek, tanulmányi konferenciák miatt lépten-nyomon zárt könyvtárajtókra találjanak. Más intézményekhez hasonlóan állandó helyettes alkalmazásával könnyen meg lehetne oldani ezt a kérdést.

Hogyan gazdálkodnak idejünkkel az új könyvtárosok? 12 könyvtárban végzett időszámvetés alapján a következő átlagos munkahetet kaptuk:

Nyitvatartási idő	26 óra
Szerzeményezés és feldolgozó munka	3 óra
Katalógusszerkesztés	1½ óra
Adminisztráció (statisztika, levelezés stb.)	7 óra
Olvasótoborzás (propagandamunka, rendezvények, kapcsolatok)	2½ óra
Fiókkönyvtárakkal való foglalkozás	1 óra
Értekezletek, tanulmányi konferenciák, hivatalos látogatók, önképzés	6 óra
	47 óra

Itt tehát még rosszabb az arány. Az adminisztráció még több időt vesz igénybe, mint a nagyobb gyakorlattal rendelkező régiéknél, viszont az olvasótoborzásra még kevesebb idő maradt. A katalógusépítésre fordított idő sem megnyugtató, ha figyelembe vesszük az elmaradásból származó feladatokat.

E könyvtárakban az átlagos olvasói létszám alig emelkedik a 600 fölé, az ügyviteli munkák orozslánrésze tehát a kölcsönzési időben elvégezhető lenne. Arra gyanakodtunk, hogy sokhelyt rosszul gazdálkodnak az idővel. Gyanúnkat megerősíti, hogy éppen azokban a könyvtárakban szorul háttérbe a propagandamunka, ahol a forgalom azt lehetővé tenné, sőt megkövetelné. Az egyes községeket vizsgálva még nagyobb aránytalanságokat találunk. Tápíószecsőn pl. a könyvtáros heti 4—5 órát fordít arra, hogy a könyveket a raktári jelzet papírcsíkjával lássa el, ugyanakkor a propagandamunka teljes hiányára mutat, hogy november elején még csak 305 olvasója volt, a 19 vizsgált könyvtár közül a legkevesebb. Ezzel szemben Albertirsán a könyvtáros hallatlan erőfeszítéseket tesz az olvasótábor kiűzéséért, ugyanakkor nem fordít kellő időt a katalógus alapjainak megteremtésére. Általában a munkaidővel való természetesebb, szigorúbb gazdálkodásra lenne szükség, esetenként nagyobb munkafegyelmre, mert jelenleg az idő sok helyen szétfolyik, a percek, órák elgurulnak. Jó időbeosztás mellett már az első év végére készen lehetne a katalógus, pontos rendben a csoportos leltárkönyv, az állomány és a kölcsönzési nyilvántartás, s a következő években jóval több idő szabadulna föl az olvasószolgálati munkák kiterjesztésére: igényfelmérésre, igénykeltésre és tájékoztatásra.

Összefoglalásul

Az új könyvtárak egyeztetendő fejlődése szerintem még jobban megerősíti azt a nézetet, hogy a kiemelt községi könyvtár mint szervezeti forma sok és gazdag lehetőséget rejt magában, de önmagában nem biztosítja a munka tényleges elvégzését. Nem biztosítaná ezt — az egyébként nagyon várt és nagyon hiányzó — működési szabályzat megjelenése sem. A kiemelt községi könyvtár irányítása a járási és megyei könyvtárak módszertani munkájának nagy próbaköve. Ha nem tudunk eléggé differenciált feladatokat adni, a nagyközségek könyvtárosai fuldokolni fognak a tennivalókban, míg a kisebb községekben elposványosodik a munka. Ha nem tudunk állandóan új feladatokat adni, a falusi könyvtárosok pedig nem tudnak vagy nem akarnak maguknak ilyeneket találni, szükségszerűen elkövetkezik a bürokratikus betokosodás. Az igénytelenség, a közöny az a kígyó, mely e fiatal könyvtáraknak, e gyermek-Herkuleseknek már bölcsőjükben is legnagyobb ellensége.

Katsányi Sándor

Kérdés - felelek

K. I. SZMT KÖNYVTÁRVEZETŐ KÉRDEZI:

Egyik könyvtárosunk tanácsért fordult hozzám, hogy mit tegyen régi könyvtári követeléseinek behajtása érdekében. A hátraléki kimutatást szabályszerűen átadták a közjegyzőnek és kérték a végrehajtást, amelyet azonban a közjegyző megtagadott. Ilyen körülmények között milyen lehetőségük van az ügy rendezésére?

JOGI SZAKÉRTŐNK, DR. TAKÁCS JÓZSEF VÁLASZOLJA:

Az 1955. évi 21. sz. törvényerejű rendelet 14. §-nak e) pontja csak az állami, vagy tanácsi könyvtári hálózatba tartozó könyvtárak követeléseinek behajtását teszi lehetővé a kedvezményes (rövidített) eljárás útján. Ilyen körülmények között a közjegyző jogosan tagadta meg a szakszervezeti hálózatba tartozó könyvtár igényének érvényesítését. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a szakszervezeti könyvtárak — általában a társadalmi szervezetek könyvtárai — nem érvényesíthetik jogukat. Ennek módja „a törvény rendes útja”, vagyis a szabályszerű perindítás a mulasztó, illetőleg kárt okozó olvasóval szemben. A keresetlevelet a járásbíróhoz kell benyújtani. Célszerű az egyes olvasók elleni perindítás előtt még egyszer, ajánlott levélben felhívni a mulasztó olvasókat és figyelmeztetni őket, hogy amennyiben kötelezettségüknek a kitűzött határidőig nem tesznek eleget, a könyvtár a követelést peresíteni fogja.

Lipták Pál skandináviai vázlatkönyvéből

A vezetők felkészülése

Ki a jó vezető? Talán az, akinek nagyobb a könyvtártudományi felkészültsége, gazdagabbak a tapasztalatai, mint beosztottjainak? Vagy talán az, aki — különösen tudományos könyvtáraknál — mint kutató bebizonyította tudományos felkészültségét, és a szóban forgó tudományt aktívan műveli? Esetleg elegendő, ha valaki „művelt ember”?

Kétségtelen, hogy — a szocializmushoz való hűségeen kívül — fontos a könyvtártudományi felkészültség, hasznos a valamely tudományágban való jártasság, továbbá a magasfokú és korszerű általános műveltség sem nélkülözhető, de mindez még kevés. *Önmagában az a körülmény, hogy valaki jó szakember, még nem biztosítja, hogy vezetőként is megállja a helyét.* Ehhez még bizonyos többlettudással is kell rendelkeznie: *ismernie kell a vezetés alapelveit.*

Elvétve még napjainkban is találkozunk olyan véleménnyel, amely tagadja, hogy a vezetésnek bármiféle szabályai lennének. E kételkedők szerint nincsenek azonos döntést igénylő helyzetek, s minden vezető egyéni módon oldja meg feladatát. Ez az álláspont csupán az egyedit ismeri, és nem akar tudni az általánosról.

Az utóbbi időkben egyre többször hallunk a vezetés kérdéseiről. Az SZKP XXII., az MSZMP VIII. kongresszusa, a sajtó, a rádió, ankétok, előadások foglalkoznak vele: a vezetés módszereinek javítását, tökéletesítését szocialista társadalmunk reflektorfénybe állította, olyan közügy ez, amely a könyvtár falai közé is bevonult.

Ez a fejlődés szükségszerű: megnőtt a tömegek szerepe a gazdasági élet, a művelődés, az államigazgatás irányításában; betekinthetnek a közügyek vezetésébe. Az emberek, a dolgozók látóköre ezzel szélesedik, öntudatuk nő. A vezetés eddigi, régi módszerei elkoptak, használhatatlanná váltak; az új — a szocialista vezetési stílus — kialakítása kutatások, küzdelmek, kísérletek árán születhet csak meg.

A fentiek természetesen a könyvtári vezetésre is vonatkoznak. Irodalmunk — sajnos — elhanyagolja e kérdést, de a szocialista tábor többi országának szaksajtója is csak elvétve érinti egy-egy részletét. A kutatást, elvi tisztázást tehát meg kell kezdeni.

...Megkezdeni, de hol? Miből induljunk ki? Milyen tudományos alapokra építhetünk?

Elsőként a *dialektikus és történelmi materializmust* említjük meg. Bár minden szakember számára elengedhetetlenül fontos, mégis ki kell emelnünk a marxizmus filozófiai alapjainak ismeretét, mert a vezetői gyakorlat számtalan problémájának a megoldásához ad segítséget, kulcsot.

A második stúdium a marxista *szociológia*, mely csak napjainkban kezd erőteljesen kibontakozni. A könyvtárvezetést segítő kutatásoknak két irányban kell haladniuk: egyrészt az olvasóközönséget, másrészt a könyvtárosok közösségét kell szociológiai vizsgálat tárgyává tenni.

A dolgozók egymasközi viszonya, továbbá a vezető és vezetettek viszonya fontos tényezője a munkakedvnek, lendületnek, és ezen keresztül kihat a könyvtár eredményeire. Minden kollektívának sajátos légköre van; azonban a közösség egyes emberekből, különböző személyiségekből áll, akikkel külön-külön, egyéniségüknek megfelelően kell bánni. A dolgozók különböző hajlamokkal, adottságokkal rendelkeznek: a vezetőnek meg kell találnia a dolgozó típusának, személyiségének legmegfelelőbb munkakört. Hasonló okokból a ráhatás, a fegyelmezés eszközeit is szinte személyenként kell megválasztani. Mindezekhez pedig *lélektani és pedagógiai* ismeretek szükségesek.

A könyvtár élő szervezet, amelyben anyagi és szellemi javak egyesülnek. Tevékenységét annál nagyobb határfokon fejtheti ki, minél ésszerűbb a felépítése, minél magasabbfokú a szervezetsége. Törvényszerű az állandó fejlődés és növekedés, ez pedig új és jobb szervezeti formát követel meg. Tehát mindig keresni kell a legcél-szerűbb és legkorszerűbb szervezeti felépítést és munkamódszereket, vagyis lépést kell tartani a *szervezéstudomány* fejlődésével, eredményeivel.

A *statisztika* szerepének a fontossága a vezetésben bővebb indoklást nem kíván. Gyakran adódnak olyan feladatok, amelyek megoldása jogi ismereteket igényel. A könyvtárügy szervezetét, a könyvtári hálózatok és az egyes könyvtárak működését is törvények, rendeletek, utasítások szabályozzák. A pénzügyi gazdálkodás, a bérezés, a különféle munkaügyi kérdések és viták eldöntése csak a vonatkozó jogszabályok ismeretében lehetséges. Nem fordulhat a vezető minden hétköznapi esetben jogszabályhoz, de jogi alapismeretek hiányában mégcsak nem is sejtheti, hogy az állásfoglalást, intézkedést igénylő kérdés esetleg már jogilag szabályozott. Az efféle tájékozatlanság könnyen törvénytelenéssé torkollik, de legalábbis határozatlan vezetést, kapkodást, felesleges vitákat eredményezhet, ami végső soron dezorganizálja az egész szervezetet.

Minden könyvtárnak rendelkezésére áll kisebb vagy nagyobb pénzügyi keret. Ebből fedezi anyagi szükségleteit és fizeti alkalmazottait. A pénzgazdálkodás — a jogi ismeretek mellett — *pénzügyi és számviteli* ismereteket tételez fel.

A felsorolt tudományok, illetve tudományágak csupán az alapanyagot szolgáltatják ahhoz az ötvözethez, amely a vezetés ismeretkörét alkotja. De az *alaptudományokból is ki kell válogatni azt a tartalmat, ami a könyvtári vezetés szempontjából fontos.*

A vezetők létszáma nem nagy (kb. a dolgozók létszámának 15—20%-a), szerepük fontosságát azonban nem lehet számaránnyal kifejezni, hiszen az egész könyvtárosgárdára gyakorolnak — beosztásuk következtében — döntő befolyást.

A vezető beosztású könyvtárosok közt szép számmal akadnak fiatalok, akik kellő tapasztalattal még nem rendelkeznek. Úgy véljük, sok keserúségtől, kudarctól óvhatjuk meg őket, ha nem arra várunk, hogy saját kárukon okuljanak, hanem módot, lehetőséget nyújtunk nekik a vezetés elemeinek elsajátítására.

Wallershausen Gyula

A Szabó Ervin Kör tevékenysége 1963-ban

A kör munkája — lényegében egyéves „szünet” után — márciusban indult meg újra. A vezetőség április 1-én kiadott tájékoztatójában körvonalazta a célokat és a programot, amelynek a végrehajtása azonnal meg is kezdődött. Még a „nyári szünet” előtt négy rendezvényt bonyolítottunk le. *Vadász Ferencné* a könyvtárosképző szaktanfolyamok problémáiról és jövőjéről tájékoztatta a megjelenteket, a tájékoztatót vita követte. *Kellner Béla* és *Lipták Pál* a nyugateurópai tanulmányútjukon meglátogatott új közművelődési könyvtárakról számolt be és ezt követte *Sebestyén Géza* előadása, aki ugyanazon a tanulmányúton az új nagy könyvtárak építkezésével kapcsolatos tapasztalatait mondta el. A negyedik rendezvény egy, a KMK-val közösen rendezett ankét volt, amely a könyvtári munka gépesítési törekvéseivel foglalkozott, a bevezető előadást *Barabási Rezső* tartotta.

Ősszel ugyancsak négy rendezvényt szerveztünk, amelyek közül az első *Székely Sándor* beszámolója volt az IFLA szófiai konferenciájáról. Novemberben *Sebestyén Géza* és *Kellner Béla* vetített képes előadás keretében mutatta be az előző előadásokon már ismertetett nyugateurópai tanulmányúton összegyűjtött tanulságos kép- és ábraanyagot. Decemberben *Sallai István* vezetésével a szabadpolc rendszerről rendeztünk beszélgetést. Az 1963. esztendő utolsó rendezvényének az előadója *Bélley Pál* volt, aki a referenzs munka egy sajátos formájáról, a rádió „Kíváncsiak Klubjáról” adott ismertetést.

Ősszel négy bel- és külföldi tanulmányutat, illetve tanulmányi látogatást szerveztünk. Szeptemberre Szófiába és Prágába terveztünk csoportos utazást, a himlőzárlat azonban keresztülhúzta a terveinket. Így ezek az utazások később valósultak meg, de már sokkal kevesebb résztvevővel: a két úton 11 könyvtáros vett részt. A tanulmányi látogatások célja a Budapesti Egyetemi Könyvtár és Esztergom volt, a látogatásokon 16—16 könyvtáros vett részt.

A szakmai kérdések öntevékeny megvitatására javasolta a vezetőség a szakcsoportok létrehozását. Ezen a téren nem sok előrehaladás történt. A legélethezesebbnek látszó szakcsoport munkájának a megindítására történt kísérlet — ez a szabadpolc rendszerről szervezett megbeszélés volt —, amely azonban gyakorlatilag fiaskóval végződött. Úgy gondoljuk, hogy a próbálkozásokat nagyobb energiával kell folytatni, hiszen a szakcsoport-munka fontos egyesületi tevékenységgé fejlődhet, ha a feltételeit biztosítjuk.

A kör külföldi kapcsolatai erősödtek. Az IFLA elnöksége, valamint néhány szakbizottsága részére anyagokat, jelentéseket készítettünk. Három ízben rendeztünk fogadást — szakmai beszélgetést — hazánkban járó külföldi könyvtárosokkal.

A választmány is tevékenyen működött, irányította a munkát és előkészítette a január végén megtartott I. küldöttközgyűlést. A vezetőség pedig a csaknem havonta kiadott tájékoztatókban informálta a tagokat az elmúlt hónap eseményeiről és a következő hónap programjáról.

A taglétszám az év végén 468 volt, közülük 66-an kérték a *Könyvtári Figyelő* és 43-an a *Könyvtáros* előfizetését (lehetővé vált ugyanis, hogy 40 Ft tagdíj befizetése ellenében e folyóiratok egyikét díjtalanul kaphják).

Dr. Székely Sándor

VITA AZ ÍRÓ-OLVASÓ TALALKOZÓKRÓL

A *Könyvbarát-mozgalom* országos szervező bizottsága tanulságos megbeszélést hívott össze a *Hazafias Népfront* székházába, ahol írók és könyvtárosok tanácskoztak az író-olvasó találkozók szervezésének problémáiról.

A vita alapját *Pál Ottónak*, az *Írószövetség* munkatársának tanulmánya képezte, mely a találkozók eddigi tapasztalatait összegezte és értékelte.

A vitában felszólaló írók közül *Szilvási Lajos* megállapította, hogy a legtöbb találkozó jó beszélgetés író és olvasó között. Az íróknak azonban nemcsak a kezdés időpontjára kell odaérkeznie a helyszínre, hanem menjen le előbb és ismerje meg annak a helységnek életét, embereit, akikkel a találkozón beszélgetni óhajt. Mindjárt több közös témát találnak a résztvevők. *Berkesi András* szerint az író-olvasó találkozó a kulturális forradalom vívmánya. Mégis előfordul, hogy lebecsülik azt az író, aki ezekre a találkozókra gyakran eljár. Tapasztalata szerint a rendezvények közül sok csupán formális, nem emelkedik a bensőséges, tartalmas beszélgetések színvonalára. Fel kell ismernünk, hogy életünknek a termelés mellett a kultúra a legizgalmasabb kérdése, s ez emeli az irodalom rangját.

Fekete Gyula elmondotta, hogy 1963-ban munkaidejéből majdnem egy hónap ment el találkozókra, vidéki szereplésre, utazásra. Ez több, mint amennyit vállalhat egy író. Ne kívánjuk az összejövetelek számának növelését, csupán minőségi, színvonalbeli javulást akarunk. Küszöböljük ki a gyenge rendezvényeket, a megmaradókat pedig időben és területileg egyeztessük. Ha egy író távolabbi vidékre hívna, akkor a rendezők szedjék csokorba a találkozókat, hogy egy utazással több nap alatt több községet is meglátogasson. Az írók pedig néha térjenek is vissza oda, ahol már bemutatkoztak, hogy bensőségebb kapcsolatot alakuljon ki olvasóikkal.

Timár Máté felhívta a figyelmet arra, hogy Budapestet se feledjük ki a találkozókból, különösen a munkásszállások kínálják a lehetőséget a szervezésre. *Fábián Zoltán* szerint a könyvtár kell, hogy legyen az az erkölcsi testület, az a szellemi bázis, amelyre írók és olvasók együttműködő közössége építhető. Érezzék a találkozókon megjelenő olvasók, hogy az ő gondolataikra is szükség van.

A könyvtárosok közül *Mikó Zoltán* azt kérte, hogy csak ott legyen rendezvény, ahol erre igény mutatkozik. A legfontosabb dolog ezért a jó előkészítés, amelyet hozzáértőknek kell végezniük. *Polónyi Péter* a könyvtárak által összeállított alkalmi bibliográfiák értékességéről beszélt. *Gönczi Imre* szerint túl sokszor kapnak a könyvtárak elutasító választ az íróktól. *Páldy Róbert* kérte, hogy az írók ne szűkítsék le a találkozókat műveik népszerűsítésére, hanem általában az irodalom, az olvasás népszerűsítésére is törekedjenek.

A felszólalásokra *Pál Ottó* adott választ. Megállapította, hogy a tanácskozás résztvevői egyetértének abban, hogy kerülni kell mindenfajta sémát, és abban is, hogy az író-olvasó találkozókra kapjanak nagyobb szerepet a könyvtárak és a könyvtárak olvasói. Nem szükséges azonban egyetlen irányító központot kijelölni, hanem a rendező szervek számára biztosítani kell a megfelelő szabadságot. Bejelentette, hogy a tanácskozás tanulságai alapján a Kiadói Főigazgatóság az érdekelt rendező szervek számára módszertani útmutatót ad ki.

Befejezésül *Szentiványi Kálmán* felszólalásának egyik részletét közöljük:

„Az irodalom megismertetésén, terjesztésén, megszerettetésén kívül abban látom az író-olvasó találkozók legnagyobb jelentőségét, hogy ezek segítenek a megismerésben, mégpedig nemcsak olvasóknak, hanem íróknak is; nekünk meg kell ismernünk nemcsak olvasóinkat, hanem az igényeiket, milyenek lesznek ma és holnap, hiszen az irodalom széles, igazi közvéleménye, értékrendje csak akkor alakulhat ki, ha ismerjük és tudjuk, kinek — és miért — írunk. Töbörözzük együtt az olvasókat. Legyenek minél többen. Ismerjük a törvényt: *a mennyiségből minőség lesz*. Egyre többen vannak és lesznek az országban művelt olvasók, könyvtárosok, kulturális munkások... hiszen egész népünk tanul... nagy emelkedés következik itt a műveltségi szintben, s aki ezt nem látja, vak vagy nagyon vastag a szemüvege. *Nem a beltenyészetben* alakul ki az igazi, valóságos irodalmi közvélemény, értékrend, hanem olvasók, kulturális munkások között, s ha ők ma még bátortalanul szólnak is, ha tévednek is időnként ítéletükben és igényeikben, ők teremtik meg a kritikai mércét, amelyet nem klikk-harcok és csoportérdekkezelnek és emelnek, s amely nem a beltenyészet — nemegyszer hisztériás és beteges — izgalmait fejezi ki, hanem azt, ami napjainkban végbemegy a mi társadalmunkban — az emberekben —, ha úgy tetszik, műveink éltetőiben, ihletőiben, a szocialista vagy azzá váló — *olvasóiban!*”

A KÖZSÉGI KÖNYVTÁR SZEREPE A FELNŐTTEK ISMERETSZERZÉSÉBEN

Az olvasás célja a szórakozás mellett az *általános tájékozódás és az ismeretek bővítése*. Minden könyvtárnak feladata, hogy ezeknek a céloknak megfeleljen. A könyvtár szórakoztatási céljának leginkább a szokásos könyvkölcsönzéssel felel meg, ezenkívül azonban az olvasók és látogatók tájékozódásra és ismeretbővítésre való igényét is kielégíti *tanácsadó és felvilágosító szolgálatával*, valamint a *népművelés többi ágait és a köznevelést segítő tevékenységével*.

Ilyen szolgálata — anélkül, hogy külön megszerveznék — a legkisebb könyvtárnak is kell, hogy legyen, és a népművelést, valamint a köznevelést is köteles saját eszközeivel segíteni. A könyvtár *egyéneket és intézményeket* egyaránt kiszolgálhat. Mégpedig:

1. A könyvtár pontos *választ ad*, adatok közlésével felel az olvasók és látogatók különféle kérdéseire. (Pl. közli, hogy hol, mikor született Madách Imre.)

2. A könyvtár *útbaigazítja* olvasóit és látogatóit, hogy hol, milyen módon kaphatnak kielégítő választ kérdéseikre. (Pl. mit kell elolvasni ahhoz, hogy megismerjék Madách Imre életét és költészetét.)

a) Irodalmat (könyvet, folyóiratcikket) ajánl saját könyvtárából (katalógusából).

b) Könyvjegyzéket (bibliográfiát, segédkönyvet) ajánl tanulmányozásra, amely arra ad útmutatást, hogy a saját könyvtárán kívül melyik más könyvtárból lehet irodalomhoz jutni.

c) Meglévő és más könyvtáraknak kézikönyvekből felderített állománya segítségével irodalomjegyzéket, egyéni olvasótervet készít olvasója számára és az ezen szereplő műveket meg is szerzi kölcsönzésre.

3. A könyvtár az 1—2. pontban felsorolt módon *válaszolhat a környezetében levő szervezetek* (párt- és tömegszervezetek), valamint *hivatalok és intézmények* (tanács, iskola, művelődési ház) kérdéseire és kéréseire is.

4. A könyvtár *segíti a képzést* (nappali, esti és levelező tanulást), *a továbbképzést* (szakmai tanfolyamok) és *az ismeretterjesztést* (előadások, előadássorozatok, ún. „akadémiák”) könyvekkel, folyóiratokkal, képekkel és kivágatokkal, amelyek kiegészítik és rögzítik (elmélyítik) ezeknek az ismeretszerzési forrásoknak hatását

a) a saját állományból kiállított és kölcsönzésre ajánlott, témába vágó könyvekkel, folyóiratokkal, képekkel;

b) a nagyobb könyvtárak által készített irodalomjegyzékekből kiválasztott, a saját állományából hiányzó dokumentumok könyvtárközi kölcsönzésével, amely lehetővé teszi, hogy az ország bármely könyvtárában meglévő művet a kisebb könyvtárban is tanulmányozhassák;

c) a témához kapcsolódó irodalomjegyzék készítésével.

5. A könyvtár a maga eszközeivel és lehetőségeivel *támogat olyan műsorokat, rendezvényeket*, amelyek közvetlenül vagy közvetve, egészben, vagy részben bővítik a hallgatóság ismereteit, vagy éppen felkeltik igényét arra, hogy egy-egy témában tájékozódjék és bővebb ismereteket szerezzen.

A felsorolt feladatokról számos cikk és útmutató jelent meg. A 4. és 5. pontban részletezett feladatokat pl. (az irodalmi színpadoknak nyújtott segítséget kivéve) a következő két útmutató tárgyalja kimerítően:

1. A TIT és a könyvtárak együttműködése az ismeretterjesztő munkában.

2. Szövetkezeti téli esték szervezése.

Az útmutatók a Könyvtártudományi és Módszertani Központ „Könyvtári útmutatók az állami közművelődési könyvtárak számára” c. sorozatában jelentek meg, és minden nagyobb községi könyvtárban megtalálhatók.

A továbbiakban fennmaradó problémákat cikkeink és *A Könyvtáros* korábbi közleményeiből összeállított témabibliográfiánk világítja meg. Két cikkünk egy-egy nagyobb közművelődési könyvtár kialakult gyakorlatát ismerteti a tájékoztató szolgálati kérdések kapcsán. A községi könyvtár — természetesen — ezeket a *szolgáltatásokat a nagyobb könyvtáráktól inkább átveszi, mintsem önmaga nyújtja*. Módszereiknek ismertetése azonban tanulságul szolgál a kis közművelődési könyvtárak könyvtárosai számára, mert a legszélesebb lehetőséget mutatja meg.

A könyvtáros felkészülése az olvasók tájékoztatására

A kölcsönzést csupán türelmesen lebonylító, a szépirodalmi műveket ajánlgató, a kölcsönzések után szívósan adminisztráló könyvtáros ideje lejár. A szabadpolcos kölcsönzés bevezetése a célszerűen dolgozó könyvtárosok sok idejét szabadította fel. A szabadpolcos kölcsönzésre való gondos előkészület, elveinek pontos átvitele a gyakorlatba lehetővé teszi, hogy igazi feladatával foglalkozhasson, most már nagyrészt megszabadulva a pepecselés tehetségét, kezdeményezést, lelkesedést lefojtó nyűgétől.

Új feladata az eddiginél *nagyobb összeszedettség*et kíván. Az a könyvtáros, aki a szabadpolc bevezetése után évekig csupán jóindulatú és elégedett vendégfogadóként várja az olvasókat, rosszul és önmaga ellen dolgozik. A szabadpolcon önállóan keresgélő olvasó rövid idő alatt kiismeri magát az őt érdeklő ismeretágra és kérdéseivel keresi fel a könyvtárost, nem is szólva azokról, akik tanulmánykészítés, előadás, tájékozódás, tanulás igényével mennek a kisebb könyvtárakba is. Hozzá fordulnak természetesen az olvasók csoportjai és a különböző intézmények is válaszáért. Mindez növeli felelősségét.

Együtt kell tehát haladnia az olvasók igényeivel, készülődnie kell a kimerítő tanácsadásra és az egyszerű felvilágosításra egyaránt.

A könyvtári tájékoztatást természetesen nem végezheti „fejből”.

Érdeklődő olvasóitól nem elsősorban adatgazdag koponyája különbözteti meg, hanem az a képessége, hogy az *általános ismeretek birodalmában a megfelelő segéd-eszközök tudatos használatával eligazodik, és másokat is eligazít.*

A könyvtáros *iránymutatója* a tudomány, a technika és a szellemi élet területén elsősorban gondosan gyűjtött *segéd- és kézikönyvtára*, melyet — kevés kivételtől eltekintve — olvasóival együtt használ.

A falusi könyvtár legszükségesebb, elengedhetetlen kézikönyveit két, 1964. év elején megjelent kiadvány ismerteti. Az egyik a 4. sz. (összesített) törzsanyagjegyzék függelékében első ízben közzétett kézikönyvtári jegyzék, a másik a Járási könyvtárak kézikönyvtára, amely az 1963. év végéig megjelent tájékoztatósi anyagot adja, különös tekintettel a mindennapi életből fakadó kérdések megválaszolására. Ezek a jegyzékek a kézikönyvtári állomány gyarapításához nyújtanak segítséget.

A használat, hasznosítás legfőbb útmutatója jelenleg Sallai István—Vargha Balázs: A szabadpolcos közművelődési könyvtár című művének megfelelő része (KMK, 1963.), de jól alkalmazhatók a KMK úgynevezett irodalomnépszerűsítő füzetei: A műszaki irodalom népszerűsítése, A társadalmi-politikai irodalom népszerűsítése, A természettudományi irodalom népszerűsítése és az Antiklerikális irodalom népszerűsítése is. A mezőgazdasági irodalom használatáról az Országos Mezőgazdasági Könyvtár Tanácsadó a mezőgazdasági könyvek hasznosítására c. kiadványa tájékoztat.

A könyvtáros mindezen segédkönyvei persze nem pótolhatják a kérdésekre való *válaszadás* gyakorlati készségét. Ezt a könyvtáros folytonos gyakorlás során szerzi meg. Először saját magának feltett kérdéseket kell megoldania kézikönyvei segítségével. Csak akkor lehet biztos magában, csak akkor várhatja nyugodt lelkiismerettel olvasóit, ha minden sajátmagának feladott kérdésre legalább úgy válaszolt, hogy tudja, milyen könyvet, könyvrészletet, folyóiratcikket stb. kell a teljes tisztázás érdekében elolvasnia, vagy hová, esetleg milyen személyhez kell fordulnia, ahol biztos, pontos feleletet remélhet.

A könyvtáros általában nem kap megoldhatatlan kérdéseket. A keresztretjvényfejtő „szekta” legvadabb kérdései is megoldhatók pusztán a keresztretjvényfejtés alapelemeinek elsajátításával, az első pillanatban meghökkenítő aktualitásnak is megvan a maga története, a szakirodalom után kutatók pedig már saját maguk is el tudnak indulni témájuk nyomában, csak azt kívánják, hogy a könyvtáros velük együtt tegye meg a kezdő lépéseket az ismertek dzsungelében, s hálásak, ha esetleg rejtett, de járhatóbb ösvényekre hívja fel figyelmüket.

Mindehhez a megfelelő és állandó segéd-eszközök birtoklása és használata mellett még egy dolog szükséges: *érdeklődés az aktualitások iránt.* Ezt úgy lehet elérni, ha megfelelő rostálással rendszeresen rögzíti az aktuális eseményeket, beszélget róluk és kitépésztalja, hogy az események milyen szempontból keltik fel az emberekben a kíváncsiságot, vagy komolyabb esetben a tudásvágyat.

Az évfordulók mindig keltenek bizonyos *érdeklődést.* A Hazafias Népfrent, a Népművelési Intézet és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat a KMK-val közösen olyan éves eseménynaptárt ad ki, amely mindenre kiterjed. A kiadvány tartalmazza a humán- és a természettudomány, valamint a műszaki haladás fontos évfordulóit. Második esztendejébe lép az „Eseménynaptári segédanyag a negyedév fontosabb évfordulóihoz” című KMK kiadvány, melyben a könyvtárosok kész ajánlóbibliográfiákat és kiállítási anyagot kapnak. Az aktuális tájékozódás legjobb eszközeinek, a folyó-

iratoknak kísérleti mintajegyzéke is megjelent a *gyűjtőköri utasítás tervezetében*. és 1964 elején kerül kiadásra egy *útmutató a folyóiratok beszerzéséről és használatáról a különféle könyvtár típusokban*.

Az ügyes könyvtárosnak kitűnő lehetősége van az időről időre való problémagyűjtésre, ha a rádió olyan rovatait hallgatja mint pl. a *Rádióegyetem*, *Kíváncsiak klubja*, *Rádiólexikon*, *Van új a nap alatt*, *Nemzetközi kaleidoszkóp*, *Mi történt a nagyvilágban*, *Gazdasággal a nagyvilág mezőgazdaságáról*, *Magyar tájak*, *Láttuk, hallottuk*, *Heti hangversenykalauz*, *Édes anyanyelvünk* stb., hogy csak néhányat említsünk a legismertebbek közül, a televízióról nem is beszélve. A napilapoknak pedig számos olyan rovata van, melyet még *kívágot formájában* rendezgetve is érdemes elolvasás után megtartani, mint a gyors tájékoztatás olcsó (és tulajdonképpen a kárbavesztéstől ideiglenesen megmentett) eszközt. A tanácsadásra való igény a közönség részéről eleinte csak szórványos kérdésekben jelentkezik. Kezdetben a könyvtárosnak is nehezebben megy a válaszadás, esetleg ő maga is tanácsot kér a járási és a megyei könyvtártól és csak egy két nap múlva tud válaszolni. Később egyre több kérdést tud megoldani teljesen önállóan is, míg végül az emberek azzal a tudattal jönnek be a könyvtárba, hogy ott a legtöbb kérdésükre választ, legtöbb problémájukra pedig tanácsot kapnak.

I sz l a i Z o l t á n

HOGYAN MŰKÖDIK AZ OLVASÓTEREM BÉKÉSCSABÁN

A szabadpolcos olvasóterem sok értékes időt szabadít fel az olvasószolgálat tartalmi része számára. Mivel az olvasó hosszabb időt tölt itt, mód nyílik arra, hogy vele tüzetesebben foglalkozhassunk. Alkalmom nyílik érdeklődésének vizsgálatára, arra, hogy megtudjuk, tájékozódási igénye milyen mélységig hatol, milyen időhatárok között mozog, s mi vele a célja.

Kik látogatják az olvasótermet? A Békéscsabai Megyei Könyvtár olvasótermet 1963-ban összesen 9888-an látogatták. Ebből

munkás	703	7,1%
paraszt	39	0,4%
pedagógus	673	6,7%
más értelmiségi	652	6,6%
tanuló	6430	65,1%
egyéb	1391	14,1%

1962-ben naponta átlag 28, 1963-ban 46 fő keresett fel bennünket. Ez a szám azt mutatja, hogy feltétlenül biztosítható az igényes, elmélyedő olvasás céljából érkező olvasó gondos ellátása a kívánt művekkel.

Tapasztalataink szerint a fentemlített igény nem bontakozik ki önmagától. Az év első negyedében megfigyeltük, hogy közismerten aktív olvasóink a kölcsönzéssel egyidejűleg látogatást az olvasóteremben is? Csak néhányat jegyezhetünk fel. Egy ezzel párhuzamosan folytatott elemzés azt vizsgálta, hogy az olvasóteremben megnyilvánult érdeklődés nyomán ajánlott műveket kölcsönzik-e az olvasók. Ez jó eredménnyel zárult.

Az olvasótermi könyvtáros aktivitása növeli a kézikönyvtár kihasználtsági fokát. Városunkban elterjedt az a vélemény, hogy egy nagyobb szellemi megerőltetést kívánó feladat előtt (politikai, iskolai vagy akár KRESZ-vizsga, dolgozatírás, nagyobb, előre kijelölt témakörben mozgó középiskolai felelés, pályázaton való részvétel, Ki miben tudós, vagy más vetélkedő alkalmával) hasznos látogatást tenni a könyvtár olvasótermében. Mindezt számok bizonyítják. Fokozatosan növekszik pl. a határozott igénnyel közeledők száma, s míg az elmúlt évben csak 10 körül mozgott naponként az olvasóteremben kért könyvek száma, addig 1963-ban ez a szám 32-re emelkedett

Mit olvasnak látogatóink az olvasóteremben?

A szabadpolcos kölcsönzővel egy térségben levő olvasóterem forgalmát általában nehéz mérni. Mi is csak 1963-ban végeztünk méréseket. Ezek szerint 1963-ban 40 011 művet adtunk ki, naponta 167-et. Ezen belül 6650 könyvet adtunk olvasóink kezébe a következő részletezésben:

5017 könyv,

1633 kézikönyv

A könyvek közül a szépirodalmi antológiák, verseskötetek és irodalomtörténeti tanulmányok a legkeresettebbek (22%), de csaknem ugyanilyen kedveltek a képzőművészeti albumok és tanulmányok is (17%). A társadalom- és történettudományi jellegű könyvek alkotják a harmadik legolvasottabb csoportot (10%).

A kézikönyvek közül az általános lexikon volt a legkeresettebb, de csaknem ugyanolyan mértékben használták a különböző szótárakat. Arra, hogy milyen bibliográfiáját tudunk olvasótermünkben jól hasznosítani, feleletet ad a szakbibliográfák (15%) és az általános bibliográfák (1,2%) használata közti különbség.

Az idézett számokból következtünk olvasóink érdeklődésének főirányaira is, hogy — ezeket az igényeket figyelembe véve — milyen mértékben kell gyarapítanunk a tanulásban, továbbképzésben elsőrendű szerepet játszó könyvek és kézikönyvek számát.

A számos szemléletesen tükrözik az érdeklődés irányát, s beszélnek a tanulásban legfontosabb szerepet játszó segédeszközökről is.

Hogyan propagáljuk a helybenolvasást?

A felnőtt olvasórétegek megnyerése érdekében a *KISZ-szel, Nótanaccsal* megszilárdítottuk kapcsolatainkat. Elértük azt, hogy a helyi *Pártiskola*, a *Megyei Népművelési Tanácsadó* minden tancsoportja meglátogatta a könyvtárunkat. Az elmúlt évben huszonhat csoportos látogatás volt az olvasóteremben, amelyből a 19-et középiskolánk, hármat a KISZ, négyet az MTH-intézet szervezett. Az előre bejelentett látogatásokra programot állítottunk össze. Tartottak már itt — gazdag művészettörténeti gyűjteményünk lévén — rajzórát is, de leggyakoribb a magyar, vagy az osztályfőnöki óra. Ezek keretében a tanár, vagy a tájékoztató könyvtáros ismerteti a kijelölt témakör irodalmát, bemutatja a könyvtárban fellelhető folyóiratokat. Továbbá részletesen ismerteti a könyvtár katalógusait, bibliográfiát. (Beszél a helyes könyvtári magatartásról is, amit az ifjúság „könyvtári illemtannak” nevez.)

Növeli az olvasótermi forgalmat, hogy a középiskolákban általános az olyan dolgozat írása, melyet csak a könyvtárban lehet megoldani, tehát egy-egy irodalmi, helytörténeti, néprajzi, természettudományi téma könyvtári felkutatása s egyéb, csak az olvasóteremben megoldható feladat kitűzése. A tanárok külön osztályozzák a források használatát.

A középiskolai KISZ-szervezetek segítségével összeírtuk a most érettségizett tanulókat, azt, hogy járnak-e valamelyik könyvtárba és milyen pályára készülnek. A kapott adatok alapján folyik a még nem olvasó érettségizettek beszerzése, a már „törzstagok” befolyásolása az irodalmi érettségi anyagának folyamatos feldolgozására s némi előkészület a majdani felvételi vizsgára.

Számítunk az ún. „erősebb napokra” is, s a kapkodás elkerülése érdekében elkészítettük „Az irodalmi érettségi megkönnyítésére” című, 300-nál több elemző (folyóiratok cikkeit és tanulmánykötetek részleteit feltáró) címleírást tartalmazó olvasmányjegyzékünket. Ez az összeállítás egyike azon bibliográfiái munkáinknak, melyek alkalmazkodva a megye, város sajátos iparfejlődéséhez, termelési profiljához, állandó segédeszközei a gyors tájékoztatásnak. A hűtőüzemi, a konzerv- vagy üveggyári munka, technikus szakmai tájékoztatására épp úgy felkészültünk, mint a mezőgazdasági szakmunkásképzés segítésére. Ezek mellett persze igyekszünk csatlakozni olyan országos kérdésekhez is, mint például a politechnikai képzés, esztétikai nevelés stb.

Az olvasóteremben 1963-ban 162 bibliográfiai adatszolgáltatást nyújtottunk. Közülük 20 megelőzte az olvasó kérését, vagy elképzelt olvasó-csoport (tsz-elnökök, öntözőmunkások stb.) számára készült. Ezzel a munkával bizonyos olvasók és olvasócsoportok könyvtári kapcsolatait alapozzuk meg, illetve mélyítjük el. Hasonló célt szolgál a folyóiratok feltárása és a nyert adatok ismertetése is. Ezeket felhasználjuk mind a figyelő szolgálatunkban (az érdekesebb cikkekről értesítjük olyan olvasóinkat, akik erre felkértek bennünket, s akiről külön nyilvántartást is vezetünk), mind részletesebb jegyzékeink szerkesztéséhez.

Sokféle kérdés fut be, s bár a 3800 kötetes olvasóteremben csak kb. 100 kötetes a segédkönyvtár, ha az adattárak értékét nem becsüljük le, és ha a tájékoztató munkában az egész könyvtár anyagára, illetve néha a megye szakembereire is támaszkodunk, akkor nem éri a hozzánk fordulókat csalódás. A gyors tájékozódás igénye a politikai érdeklődés elevevességére is mutat. Március 22-én a *Magyar Közlönyben* megjelent az amnesztia rendelet. Erről épp úgy van kérdés, mint arról, hogyan hívják ma a Sztálinról elnevezett földrajzi neveket, vagy a Ku-Klux-Klan eredetéről, alapításának körülményeiről. (Kennedy halála után érkezett kérdés.)

Mindezeket a kérdéseket, a rájuk adott válasszal együtt naplóban (a „referenznaplóban”) tartjuk nyilván, ezzel ellenőrizzük a munkát, s nyerünk indítékot újabb aktív tájékoztató formák keresésére, de egyben munkát is takarítunk meg, mert az ismétlődő kérdésekre egyenesen a naplóból adunk választ.

Szabád Olga.

A HELYISMERETI GYŰJTEMÉNY SZEREPE

Bármelyik községben előfordulhatnak olyan kérdések, amelyek a megyében, a járásban, vagy éppen a községben élt nevesebb emberek életére, a vidék történetére, a múlt, vagy a közelmúlt fontosabb eseményeire vonatkoznak. A kisebb könyvtár ezeknek a kérdéseknek nehezen tud utánanézni, hiszen a lexikonok, történelemkönyvek és más összefoglaló munkák a helyi jelentőségű irodalmat nem tárják fel. Ilyenkor kell igénybevenni a nagyobb, elsősorban a megyei könyvtárak segítségét a könyvtárközi kölcsönzés útján. Ezt a lehetőséget ismertetjük Bács megyei példánkban.

A Katona József Megyei Könyvtár helyi gyűjteményét a helyi vonatkozású adatokat tartalmazó könyvanyag, a sajtóarchívum, az aprónyomtatványok tára és a helyi vonatkozásokat a gyűjteményen kívüli művekből feltáró elemző katalógus képezi.

Használata tekintetében a könyvtár cselekvőleg elébe megy a várható igényeknek: a) katalógust szerkeszt; b) bibliográfiákat készít; c) kiállításokkal hívja fel a figyelmet e helyismereti gyűjtemény értékeire (például 1962-ben a 280 könyvből és egyéb dokumentumból álló Katona József-émlékkiállítás, vagy a Kecskemét nagy szülőiteit bemutató kiállítás, amely Katona József, Kodály, Zoltán, Hornyik János, Kelemen László, Fényes Adolf, Kada Elek, Gáspár András életét és működését mutatta be) d) a könyvtár félevenként megjelenő tájékoztatójában ismételten felhívja a könyvtárosok figyelmét a helyi anyag használatának fontosságára.

A helyismereti gyűjtemény az ismeretterjesztésben és a termelésben akkor válik értékké, amikor (túljutva a propagandisztikus kezdeményezésen) jelentkező igényeket elégítünk ki.

Kik érdeklődnek a helyi irodalom iránt? A párt- és tanácsi szervek számára legtöbbször nem elég a kérdés bibliográfiai feltárása, hanem bő annotációkkal, esetleg kivonatossan kell ismertetni a keresett vonatkozó irodalmat. Például a megyei művelődésügyi osztály részére össze kellett állítanunk a megye híres szülőiteinek legfontosabb életrajzi adatait, meg kellett szerezni arcképeiket. A városi tanács emléktáblákon megőrizhető hiteles adatokat kért a város nagyjairól. A pártbizottságnak összeállításra volt szüksége a megye politikai és gazdasági viszonyairól a Horthy-korszak alatt. A Hazafias Népfront honismereti kutatói az egész megye területéről hozzánk fordulnak adataik kiegészítéséért. Kiszállás, Akasztó, Kecel és más községek kutatói szerepelnek ezen a listán a szinte naponta jelentkező kecskemétiakat nem is említve. A TIT-előadók tárgyuk helyi vonatkozásait szintén gyűjteményünk alapján találják meg. Az úttörő nyomolvasó brigádok is gyakran keresnek fel bennünket kérdéseikkel. Ezeknek sem elég odaadni a forrásműveket: felhívjuk figyelmüket a kritikai szempontokra és munkájuk végén megnézzük jegyzeteiket. A helyi gyűjteményt leggyakrabban a vizsgadolgozatot készítő főiskolai, vagy egyetemi hallgatók használják. Tanáraik újabbban leginkább helyi, szülőföldi részletkérdéseket tűznek ki számukra megoldandó feladatul. (Pl. a Duna—Tisza-köz szőlőfajtái, azok eredete; az egyik helyi mezőgazdasági kísérleti intézet múltja és tevékenysége; egy helybeli ipari üzem fejlődéstörténete termelési és munkajogi szempontból; az 1919-es proletárforradalom egy Bács megyei községben.) Régi címtárak, kiállítási útmutatók, árjegyzékek, naptárak, földrajzi és úti könyvek közül, iskolai értesítőkből lehet csak összeszedni az adatokat. Ez mind a helyi gyűjteményből kerül elő.

Főleg velük kell foglalkoznia a tájékoztató könyvtárosnak. Ugyanannak a dolgozatnak, tanulmánynak szerzője ismételten megjelenik, hogy újabb és újabb anyagot kérjen. Katalógusunkat, saját és más könyvtárak bibliográfiáit, gyarapodási jegyzékeit adjuk az ilyenek kezébe. Nem felejtjük el figyelmeztetni kutatóinkat, hogy a kérdés jelenlegi helyzetének tanulmányozására vegyék igénybe sajtóarchívumunkat, és ha ma is működő intézményről, vállalatról van szó, annak helyszínen való felkeresését ugyancsak ajánljuk.

Olvasótermi forgalmunknak kb. 20%-a helyismereti tárgyú művekből áll.

Joós Ferenc

ISMERETTERJESZTÉS ÉS AZ IRODALMI SZÍNPAD

Az irodalmi színpad az irodalmi ismeretterjesztés egyik legkorszerűbb formája. A hagyományos irodalmi rendezvényeken a bemutatott művek az előadás illusztrációi. Itt a művek önmagukért beszélnek, megfelelő elrendezéssel és megjelenítéssel *együttes hatásukban fejezik ki a rendezvény alap gondolatát*. Ez a lényeges, a formai megoldás már ebből következik. A rendezők szívesen élnek a színpadszerűség, látványosság eszközeivel s nyúlnak rokon előadóművészeti ágakhoz, de ezeket a műsor jellege és alap gondolata kell, hogy meghatározza. Lényeges vonás még az állandó együttes és a rendszeres műsoradás is.

Az irodalmi színpad és a könyv

Bármilyen ismeretterjesztő munka színvonalának biztos mércéje: 1. A könyvből indul-e ki? (Az előadó felkészülése.) 2. A könyvhöz vezet-e vissza? (Érdeklődést kelt-e a hallgatókban a téma irodalma iránt?) Érvényes ez az irodalmi színpadra is. Színvonalas műsor összeállítása elképzelhetetlen a könyvek alapos búvárlása nélkül, *hatását* pedig a bemutatott *művek iránti utólagos érdeklődéssel* mérhetjük le.

Az irodalmi színpad és a könyvtár

Az előbbieket meghatározzák a két területet ahol e két kulturális intézmény találkozik. A könyvtár mindenekelőtt segítséget nyújt a *műsor összeállításához*. Erre azonban csak a jó könyvtár képes. (Nem a könyvtár nagysága, hanem a könyvbeszerzés tudatossága a döntő.) Szükség van jól válogatott, igényes verseskötet-gyűjteményre (a kiemelkedő költők kötetein kívül antológiákra is), a magyar és világirodalmi folyóiratokra (a *Nagyvilág* számai nélkül pl. aligha lehet összeállítani egy népszerű néger—kubai—mai szovjet estét) és az összeállítást megkönnyítő műsorfüzetekre. A könyvtárosnak pedig jártassággal kell rendelkeznie ezek feltárásában. Jó segédeszköz pl. a Szabó Ervin Könyvtár kiadásában megjelenő, felvágható könyvismertetés-katalógus, vagy Körtés Júlia *Nagyvilág* repertórium, a folyóiratok éves mutatói.

A rendezvények tömeghatását a könyvtárnak minden esetben a műsor témakörébe vágó, a *könyvtárra utaló kiállítással* kell fokozni.

Az irodalmi színpad és a könyvtáros

A két intézmény kapcsolata akkor jó, ha a könyvtár, mint újfajta, szocialista „irodalmi szalon”, tekintéllyel rendelkezik, és a színpadvezető természetesnek tartja, hogy a műsorszerkesztéshez tőle kérjen segítséget, másrészt, ha a *könyvtáros kötelességének érzi, hogy ezt a segítséget kéretlenül is felajánlja*. Ez a segítség többféle. Általában nem jó, ha a könyvtáros maga vezeti az irodalmi színpadot, mert ehhez olyan dramaturgiai, rendezői ismeretek kellenek, melyekkel mint könyvtáros nem rendelkezik. Van, ahol a színpadot ketten vezetik: a könyvtáros, mint műsorszerkesztő, s mellette egy rendező. Máshol a könyvtáros az irodalmi színpad szervezését látja el (titkárként), ismét máshol állandó tanácsadó, segítő. Helyes, ha a műsor összeállítását, a versek közötti tallózást a vezető irányításával az együttes közösen, a könyvtárban végzi. Ahol van művelődési autó, ott a könyvtáros állítja össze az irodalmi színpad kamaraegyüttesének fellépési programját is. — Minden forma jó, ha megvalósul a lényeg: a könyvtár saját eszközeivel közvetlenül is segíti az irodalmi színpadon folyó ismeretterjesztést, az pedig közvetlenül segíti a könyvtárat. (K. S.)

A TÉMÁHOZ AJÁNLOTT IRODALOM

Elovasásra ajánljuk a Könyvtáros következő cikkeit:

- 1) **Általában**
SALLAI István: A könyvtár és az ismeretterjesztés. 1961. 201—202. old.
SALLAI István: Merre tart a községi könyvtár? 1961. 449—452. old.
SALLAI István: Az olvasószolgálat a könyvtári munka középpontjában. 1960. 481—483, 561—564. old.
- 2) **A felnőttoztatás és a könyvtár kapcsolata**
DOBOS Pirooska: Könyvtárak a dolgozó tanulókért. 1961. 577—579. old.
NAGY János: A dolgozók iskoláinak segítése könyvtári eszközökkel. 1963. 719—720. old.
SZENTMIHÁLYI János: A tanuló dolgozók és a magyar könyvtárügy egysége. 1962. 319. old.
- 3) **Könyvtárak és mezőgazdasági ismeretterjesztés**
BISZTRAY Adám: Mezőgazdasági szakíró-olvasó találkozók Komárom megyében. 1962. 207—209. old.
KISS Jenő: Könyvtárak és ismeretterjesztés a termelőszövetkezetekben. 1960. 170. old.
KUNTÁR Lajos: A Vas megyei könyvtárak együttműködése a termelőszövetkezeti akadémiákkal. 1962. 653. old.
SZIGETI Gábor: A könyvtárak bekapcsolása a mezőgazdasági szakoktatásba. 1959. 179—180. old.
TÓTHPÁL József: Mezőgazdasági jellegű könyvkölcsönzők létesítése a termelőszövetkezetekben. 1963. 82. old.
- 4) **Könyvtárak és szakismeret-terjesztés**
URSZIN Sándor: A könyvtárak és termelőszövetkezetek kapcsolatai. 1960. 177. old.
- 5) **Irodalmi színpad**
BALÁZS Sándor: A szocialista és a szocialista címért küzdő munkabrigádok segítése szakirodalommal. 1961. 344. old.
SINAY Jenő: A szakkönyvtári szolgáltatások propagandája. 1963. 269. old.
TÓTH József: A felnőttoztatás problémái és tapasztalatai az építőiparban. 1963. 591—592. old.
- 6) **Irodalmi színpad**
ÓTTEVENYI László: Irodalmi színpadokról, irodalompropagandáról Szeged után. 1964. 3. old.
- 7) **Irodalmi színpad**
SZABÓ Pál: Egy falusi irodalmi színpad. 1962. 210. old.
VERSEGHY György: Az irodalmi színpadok és a könyvtárak együttműködése. 1962. 663. old.

A könyvtári nyilvántartások egyszerűsítése

Az utóbbi időben egyre többet beszélnek a könyvtárosok arról, hogy a könyvtárak nyilvántartásait egyszerűsíteni kellene. Ezt a törekvést alátámasztja az a helyes nézet, amelyet a hazai és külföldi könyvtárosok nagy része vall, hogy „ma az a legfontosabb, hogy mindennél nagyobb mértékben mentesítsük a könyvtárost a technikai folyamatoktól, hogy minél több ideje maradjon az olvasóval való közvetlen foglalkozásra”

(Frumin)

Szita Ferenc: Javaslat a falusi könyvtárak ügyvitelének csökkentésére c. cikkében az UNESCO tanulmányútról hazatért könyvtárosok tájékoztatása alapján javaslatot tett a címleltárkönyv elhagyására. Ehhez a javaslathoz hozzá akarom tenni azt, hogy a HVDSZ Központi Könyvtárában már 1960 decembere óta az általa javasolt leltározás alapján tartjuk nyilván a könyvállományt. A címleltárkönyv elhagyására a könyvtár gyors fejlődése következtében került sor: évről évre emelkedett a letéti könyvtárak száma, és az évenként vásárolt könyvek száma is igen gyorsan növekedett. A vásárlás alakulása könyvtárunkban a következő volt: 1957-ben 3875, 1960-ban 7070, 1962-ben 11 056, 1963 első félévében 9600 db könyv.

Évi könyvbeszerzésünkkel együtt emelkedett a feldolgozásra s ezen belül a címleltározásra fordított idő is. A Sallai—Sebestyén kézikönyvben közölt feldolgozási normák alapján, ha 8 órás munkanapra 200 db könyv címleltárba írását vesszük alapul, akkor erre a nyilvántartó munkára a következő munkaidőt kellett volna fordítanunk: 1957-ben 155 óra, 1960-ban 283 óra, 1962-ben 442 óra, 1963 első félévében 385 óra.

Ha tehát továbbra is ragaszkodtunk volna az előírt könyvtári nyilvántartás vezetéséhez, más fontos könyvtári munkák elvégzésére nem maradt volna időnk.

Gyakorlati munkánk során bebizonyosodott, hogy a címleltárkönyv nélkülözhető, hiszen a könyvtár állományának ellenőrzése a raktári katalógus alapján történik, a gazdasági ellenőrzés pedig a számlák és megrendelő jegyzékek alapján. Mivel a címleltárkönyv vezetése sok időt követelt, ezért állománynyilvántartási rendszerünkben teljesen kiiktattuk. Könyveink alapnyilvántartására a rendszeres időközökben megjelenő ÁKV Könyvtárellátó megrendelő jegyzékeket használtuk fel.

Ez azért történhetett, mert azok az adatok, amelyek a címleltárban szerepel-

nek, megtalálhatók a jegyzékeken is. Az adatok szempontjából hasonlítsuk össze a címleltár és a megrendelőjegyzék adatait:

Címleltár:	Megrendelőjegyzék:
1. leltári szám	1. leltári szám
2. dátum	2. dátum
3. a mű szerzője és címe	3. a mű szerzője és címe
4. nincs	4. a műfaj megjelölése
5. nincs	5. a kiadás sorszáma
6. nincs	6. kiadó
7. nincs	7. sorozat-megjelölés
8. beszerzési mód	8. beszerzési mód
9. ár	9. ár
10. nincs	10. a könyv állapota
11. raktári jelzet	11. nincs
12. jegyzet	12. nincs

Amint az összehasonlításból is látható, a címleltárkönyv vezetése esetén minden egyes múnél (egy példányos vásárlások) mind a tizenkét pontot, a megrendelőjegyzékeken viszont csak két pontot (1, 2) kell kézzel beírni. Azonkívül a megrendelőjegyzékek nyomdai úton készülnek, ezért szebbek és olvashatóbbak, mint az általában kézzel írt címleltárkönyvek.

Ezek a jegyzékek nem könyvtári alapnyilvántartás céljaira készültek, de hogy felhasználhassuk őket erre a célra, megbeszéltük az ÁKV-val, hogy a 3 db megrendelőjegyzék közül egy példányt nem a szokásos módon töltünk ki. Ezen a jegyzéken a rendelt példányszámot nem a példányszám rovatba, hanem a „megjegyzés” rovatba írjuk be. A megrendelt könyvek leszállítása és átvétele után a példányszám beírására szolgáló rovatba a könyvek leltári számát írjuk.

Ezzel az új módszerrel a hagyományos leltározás teljes idejét megtudtuk takarítani, mert a leltári számoknak a megrendelőjegyzékre való ráírása csupán annyi időt vesz igénybe, mint a címleltárkönyv leltári szám rovatának sorozámozása. Mivel a leltárkönyv minden könyvtár legfontosabb okmánya, ezért a több év vásárlásainak jegyzékét be fogjuk kötetni.

Ez a leltározási forma egyszerűbb, sok időt lehet megtakarítani vele, de ez magában éppen úgy nem elegendő, mint a címleltárkönyv. Igaz, hogy a megrendelőjegyzék több adatot tartalmaz, mint a leltárkönyv, de a könyvekre vonatkozó feljegyzéseket (állományellenőrzés, törlés, a könyv állapotára vonatkozó megjegyzések) nem lehet rajta nyilvántartani, mivel nincs jegyzet rovata. Ha egy műből több példányt rendelünk, akkor a

rendelőjegyzékre sommás leltári szám kerül. (Pl. 27 209—218 10 db. Új Magyar Lexikon). Tegyük fel, hogy a 27 215. példányt valamilyen oknál fogva törölni kell az állományból. Ezt a tényt a rendelőjegyzéken éppen a sommás leltári szám miatt nem tudjuk jelölni. Emellett tehát feltétlenül szükség van olyan nyilvántartásra is, amelynek készítése nem igényel többletmunkát, de a könyvek alapnyilvántartását kiegészíti. Erre a célra szolgál az ÁKV előnyomott könyvkartonjaiból készült cédulaleltár.

Helykihasználás céljából egy kartonra,

esetleg kettőre írjuk a leltári számokat. Egy kartonra 18 leltári számot lehet ütni sorszámozó géppel. Ebben az esetben az egyes példányokra vonatkozó jelzéseket rögzíteni lehet. A leltárlapokat leltári számsorrendben rakjuk le, és ezek a megrendelőjegyzékkel közösen alkotják könyvtárunk állományának alapnyilvántartását.

Három év tapasztalata alapján megállapíthatom, hogy a HVDSZ Központi Könyvtárában ez a nyilvántartás jól bevált.

Salek Ferenc

A Heves megyei eredmények

A Könyvtáros decemberi számában *Hegedűs András* beszámolt a könyvbarát-mozgalom Heves megyei tevékenységéről. A rövid tájékoztató pontosan rögzítette az eredményeket, a könyvtárak fejlődését. Mégis talán helyes néhány gondolattal, a *fejlődést elősegítő tényezők mélyebb feltárásával* kiegészíteni az elmondottakat. Szükséges ez azért is, mert a mozgalom aránylag kevés megyében ért el hasonló eredményeket. A könyvtárosok többségében valószínűleg felvetődik a kérdés, mi tette lehetővé Heves megyében a mozgalom eredményes munkáját? Mi tette lehetővé, hogy az a megye, amely az 5 éves terv indulásakor a könyvellátottság szempontjából az utolsók között volt (ezer lakosra 590 könyv jutott), már 1963 végén elérte az 5 éves terv célkitűzését. (Ezer lakosra 1200 kötet könyv.) Mi tette lehetővé, hogy a községek 60—65%-a 1—2 helyiségből álló korszerűen berendezett, szabadpolcos könyvtárral rendelkezik? Mi tette lehetővé, hogy a megye 57 000 tsz dolgozójából több mint 10 000 a könyvtárak tagja?

Az utóbbi hónapokban az ország különböző megyéiben végzett vizsgálatok azt igazolták, hogy az egyes megyék, a megyékben belül pedig az egyes tájegységek, járások népművelési tevékenysége rendkívül eltérő. Egyes helyeken gyors, más helyeken vontatott a fejlődés, melynek eltérő üteme mindenekelőtt a *gazdasági fejlődéssel*, a reáljövedelem alakulásával van szoros összefüggésben. A népművelés és a könyvtárak munkája is — éppen a fejlődés eltérő üteme következtében — egyre differenciáltabbá válik. Így az egyes megyék munkáját csakis a megye sajátosságainak feltárása, elemzése útján értékelhetjük helyesen.

Mi a helyzet Heves megyében?

Heves megyében a tsz-ek fejlődésének üteme lényegesen meghaladja az országos átlagot. Ez különösen azért fontos tényező, mert Heves elsősorban mezőgazdasági jellegű megye. Gyöngyösön a tsz-ek munkaegységének átlaga 60 Ft. De a gyöngyösi, hatvani és füzesabonyi járás átlaga sem sokkal marad el ettől. Így vált lehetővé, hogy a *tsz-ek már 1963-ban több százezer forinttal támogatták a könyvtárakat.*

A gazdasági megerősődéssel egyidejűleg — és azzal szoros kapcsolatban — mind a párt, mind a tanácsi szervek irányító munkája is sokat fejlődött. Munkájukat *minden területen széleskörű társadalmi bázisra* építették. A lakosság aktivitása, segítőkészsége egyre erősödik. Pl. az egyes községek kulturális és gazdasági helyzetét felmérő munkában *az értelmiség minden rétege* részt vett. (Orvosok, gyógyszerészek, pedagógusok, agronómusok stb.) A könyvbarátmozgalom tevékenységét a megyében kifejlődő társadalmi aktivitás részének kell tekinteni.

Figyelembe kell venni továbbá, hogy Heves megye nem tartozik a nagy megyék közé. Községeinek száma alig haladja meg a százat. Ugyanakkor a községek túlnyomórészt 1000—3000 lakosúak, tehát közép nagyságúak. A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy e községekben szervezhető aránylag legjobban a könyvtári tevékenység. A nagy községekben egy könyvtár rendszerint nem tudja a lakosság könyvigényét megfelelően kielégíteni. A kis községekben (1000 lakos alatt) pedig nehezen teremthetők elő a szükséges anyagi eszközök.

Heves megyében a könyvtárak fejlődésének legfőbb biztosítója a megyei, járási és községi tanácsok *helyes népművelési szemlélete.* A könyvet, a könyv-

tárakat a termelés, a népművelés, az oktatás fontos eszközeként tekintik és munkájukhoz minden segítséget megadnak.

A községi könyvtárak gyorsütemű fejlődése azzal is magyarázható, hogy a megyei könyvtár — és a járási könyvtárak is — az utóbbi években minden erejüket a *falusi könyvtárak megerősítésére fordították*. Ezt egyrészt elvi megfontolásból, másrészt pedig annak a kényszerítő körülménynek hatása alatt tették, hogy a járási könyvtárak — Gyöngyös kivételével — rendkívül súlyos elhelyezési problémákkal küzdenek. A járási könyvtárak többségének helyisége alkalmatlan feladatának színvonalas ellátására. (A megyei könyvtár elhelyezése is rendkívül szerény, szűkös.) A községi könyvtárak fejlődése, elért eredményei azonban lehetővé teszik, hogy a jövőben — a községi könyvtárak megalapozott munkáját tovább építve — a járási könyvtárak rendbehozatalára is nagyobb erőket fordítsanak.

Lendületet ad a mozgalomnak az is, hogy — mint Hegedűs András beszámolója szintén bizonyítja — nem igyekeznek az egyes szervek (Hazafias Nép-

front, Nótanács, FÖLDSZÖV stb.) munkáját külön választani. Nehéz volna meghatározni, hogy hol kezdődik az *állami támogatás, a könyvtárosok lelkes munkája és a társadalmi szervek segítése*. De éppen ez a közös gyakorlat és szemléleti egység növeli a közös felelősséget, a közös eredményt.

A Heves megyei tapasztalatok alapján meg kell állapítani azt is, hogy míg a mozgalom indulásakor annak csupán célja volt meghatározva, ma már *a módszerek is kialakultak*. A további eredményes munka érdekében éppen a módszerek ismertetése és elterjesztése érdekében kellene többet tenni. Ugyanakkor meg kell találni a módját annak is, hogy a mozgalom a könyvtárak nevelőmunkájához konkrét és növekvő segítséget adjon.

A Heves megyében tapasztaltakat összefoglalva elmondhatjuk, hogy eredményeiket a kedvező gazdasági tényezők mellett a tudatos, tervszerű, helyes szemléletű irányítás, a társadalmi segítség széleskörű kibontakoztatása tette lehetővé,

Tóth Árpád

Együttműködés Zalában

Zala megyében a szakszervezeti és a tanácsi könyvtárhálózat együttműködéséről 1961 óta beszélhetünk. De ez az időpont az együttműködés terén csupán a szerződés aláírását jelentette. A valóságos együttműködésre csak az SZMT-hálózat megerősödésével, fokozatosan került sor. Ennek eredményeként több falusi település könyvtára került a szakszervezeti hálózatba, például Gellénháza, Andrásida, Gutorfölde, Barnak, Pakod községben. Azonban a községi tanácsok a községfejlesztési alpból továbbra is hozzájárulnak a könyvtárak fenntartásához, a könyvtáros tiszteletdíjához.

A megyei könyvtár és az SZMT központi könyvtár közösen oldotta meg az ifjúsági könyvtár elhelyezési gondját, mégpedig úgy, hogy ez a rendezés mindkét fél részére egyaránt kedvező és hasznos: ezentúl az SZMT-könyvtárban — mely területi feladatokat is ellát — jelentkező fiatal olvasókat az ifjúsági könyvtárba irányítják.

Az együttműködés másik bizonyítéka a duplumraktár felállítása, melyhez az SZMT központi könyvtár adta a helyiséget és a berendezést, a begyűjtésben, a cserék lebonyolításában pedig a megyei könyvtár nyújt segítséget a művelődési autó rendelkezésre bocsátásával.

Folytatódnak a szakszervezeti hálózat átszervezési munkálatai is. Ennek során megszüntetjük a közalkalmazottak megyebizottsághoz tartozó, egyelőre még önállóan működő könyvtárakat. Ugyanis Zalaegerszegen a megyei, járási, városi tanács, az igazságügyi hatóságok, az SZTK, a földmérési hivatal, a többi városban és járási székhelyen pedig a közhivatalok könyvtárai kivétel nélkül nyilvános, nagykötetszámú könyvtárak tőzsomszédságában vannak. Érthető tehát, hogy ezeknek a könyvtáraknak a forgalma a semmivel egyenlő, hiszen pár lépéssel arrébb, az övéknél sokkal jobban felszerelt, szabadpolcos könyvtár állományából válogathatnak a dolgozók. Ezért nem helyes, hogy például a tanácsi szerveknél szakszervezeti könyvtár működjék. Hiszen dolgozóik könyvtári ellátása elsősorban saját intézményeiknek, a megyei, járási, városi könyvtáraknak a feladata.

Óry József

KÖNYVTÁROSOK ÉS BIBLIOGRÁFUSOK

Gyalui Farkas

/1866—1952/

Gyalui Farkas több mint hatvan esztendőn át fejtett ki igen tevékeny irodalmi és tudományos munkásságot. A maga korában ismert és elismert regény-, novellaíró, színpadi szerző és műfordító volt, de értékes szolgálatokat tett a magyar kultúra haladó hagyományainak teljesebb feltárásával, népszerűsítésével is, különösen Apáczai Cseri János, Pápai Páriz Ferenc, főként pedig Tótfalusi Kis Miklós művének újraélesztésével. Irodalom- és sajtótörténeti, nyelvészeti tanulmányait örömmel fogadták és közölték a tudományos szakfolyóiratok. A legtöbb olvasóra mint publicista tett szert: cikkei, tárcái elsősorban a kolozsvári lapokban jelentek meg, de egy időben gyakori és szívesen fogadott szerzője a budapesti sajtónak is.

Gyalui Farkas a magyar könyvtártörténetbe szintén beírta nevét: Magyarországon ő volt az első önálló tanszékkal rendelkező professzora (magántanára) a könyvtártudománynak, és 1911-től 1926-ig az ő igazgatása alatt állott a kolozsvári egyetem könyvtára, amelynek korszerű kiépítésében Gyalui útmutatásainak is szerepe volt. Erdemes munkát folytatott a magyar könyvtárügy demokratizálása érdekében, továbbá mint a könyvtárban művelője és bibliográfus is.

1.

A Kolozs megyei Gyalun született, a kolozsvári unitárius, majd az evangélikus-református gimnáziumban végezte középiskoláit. Alig 16 esztendő, amikor első írása nyomtatásban megjelent.

Szülői kívánságra a budapesti orvoskarrá iratkozott be, de csakhamar hátat fordított e szaknak, mert hajlamai irodalmi pályára vonzották. Bölcsészdoktori oklevelet szerzett és már ez idő tájt is élénk publicisztikai-szépirodalmi tevékenységet fejtett ki.

1891-ben lépett a számára hivatást jelentő könyvtárosi pályára: a kolozsvári Egyetemi Könyvtárban kapott könyvtárügyi állást. Az intézményt akkor Ferenczi Zoltán vezette, a jeles konzervatív szakember, aki utóbb a budapesti egyetem könyvtárának élére került. Gyalui a kilencvenes évektől kezdve mind sűrűbben írt könyvtárpolitikai kérdésekről, és élénk bibliográfiai tevékenységet is folytatott. *Legnagyobb vállalkozása a kolozsvári egyetemi könyvtár öt kötetben kiadott szakcímjegyzéke volt.* E feladat elvégzésének 1892-ben vágott neki, az ötödik kötet 1902-ben készült el. A folytatás kiadását az első világháború kitérése akadályozta meg. 1892-től ő állította össze az *Erdélyi Irodalmi Szemle*, repertóriumát. Részt vállalt a Szinnyei József által kiadott monumentális bibliográfia (*Magyar írók élete és munkái*) tető alá hozatalában is: e gyűjtemény tucatnyi életrajza és bibliográfiája Gyalui tollából került ki. 1893-ban *Kolozsvár könyvtárai* címmel adott közre egy áttekintő cikket szűkebb pátriájának viszonyairól, ugyanabban az esztendőben *Könyvtáraink és a milénium* című cikkében országos könyvtárpolitikai kérdésekhez is hozzászólt. 1897-ben „Böhm Mihály könyvtáros életrajza” címmel a kolozsvári *Ellenzék*ben (192. szám) közölt érdekes portrért. A *Kolozsvár* című lap 1897. április 8-i számában látott napvilágot első olyan írása, amelyben a népkönyvtárak problémájával foglalkozott.

2.

A kilencvenes évek végén Gyalui már országszerte elismert szaktekintély könyvtári kérdésekben. Írásaiból kiérződik, hogy szívügye volt a műveltség demokratizálása, noha szemléletébe retrográd-nacionalista motívumok is vegyültek.

A kultuszminisztérium a század végén az „államfelforgató” eszmék terjedésének próbált gátat vetni, amikor nagyszabású népkönyvtári programot dolgozott ki és a végrehajtás irányítására 1897-ben életre hívta a *Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségét és Tanácsát*. A nemzetiségi és szocialista mozgalmak elleni küzdelem jegyében kezdett hozzá a földművelési kormányzat is Darányi miniszter vezetésével a falusi népkönyvtárak hálózatának kiépítéséhez. Gyalui Farkas, aki nacionalista korlátai miatt nem ismerte fel a kormányprogram antidemokratikus jellegét, naiv örömmel üdvözölte a hatalom (utóbb meddőnek bizonyult) kísérleteit a „népkönyvtári” program megvalósítására. Úgy hitte, hogy ez a magyar nép kultúrából kirekesztett milliói előtt megnyitja majd a szellemi felemelkedés útját. Írásaiban dicsérrettel adózott Wlassics, majd Apponyi kultuszminiszterek vállalkozásainak. Nem kétséges, hogy ez a kiváló szakember — többek között — szemlélete félszűzségének és naiv jóhiszeműségének köszönhető, hogy a hivatalosak kegyeiben részesülhetett: 1897-ben Wlassics kultuszminiszter nagyobb külföldi körútra küldte, és ennek eredményeként állami ösztöndíjasként tanulmányozhatta Ausztria, Csehország, Németország, Svájc, Franciaország, Belgium, Hollandia és Anglia könyvtárügyét. A látottakról élményszerű riportokban még ugyanabban az évben beszámolt a hazai lapok hasábjain, majd később egy két kötetre tervezett monográfia írásához fogott. A tanulmányok csak első kötete jelent meg (*Külföldi könyvtárakról*, 1900), és ebben csupán németországi és svájci tapasztalatait összegezte. A könyv így is úttörő értékű, hézagpótló munkának bizonyult szakirodalmunkban élénk előadásmódja, adatainak pontossága és szemléltető táblái által. Gyalui tanulmányának bevezetőjében nem titkolta, hogy a külföldön látottak szomorúsággal töltötték el őt, amikor a magyar könyvtári viszonyok elmaradottságára gondolt.

A hazai mulasztások pótlásáról szólva *egyik legsürgetőbb feladatként jelölte meg a könyvtárosképzés intézményes rendezését*, az egyetemi fokon folytatott oktatás bevezetését. A probléma intézményes megoldására azonban, mint ismeretes, a felszabadulás előtti időkben nem került sor Magyarországon, és csupán az 1919-es proletárdiktatúra alatt tettek az ügy érdekében. Annyit azonban mégis elért Gyalui, hogy 1901-ben a kolozsvári egyetemen létrehozták a könyvtártudományi tanszékét és ennek vezetésével, mint magántanárt, őt bízták meg. 1901 őszén kezdett munkához, és mint feljegyezte, tárgya iránt kezdettől fogva élénk érdeklődést tanúsított az egyetemi ifjúság: 1918-ig folytatott előadásait összesen 1000 diák látogatta. Az általa kialakított tanrend keretében könyvtártani, könyv- és könyvtártörténeti, bibliográfiai és sajtótörténeti kollégiumokat tartott, e szakokból nyomtatásban is megjelent írásai alapján bizvást állíthatjuk, hogy nagy hozzáértéssel teljesítette feladatát.

Gyalui tehát a könyvtártudomány első professzoraként is beírta nevét hazai művelődéstörténetünkbe. Figyelemre méltó tény ez annak ellenére, hogy a megbízatás személyéhez volt kötve, és hogy elszigetelt esetről volt szó. (A felsőfokú könyvtárosképzés problémájának rendezésére csak a felszabadult Magyarországon került sor.)

3.

Gyalui Farkas nemcsak mint a könyvtártudomány első, tudományos ranggal rendelkező képviselője érdemel figyelmet, hanem mint a modern közművelődési könyvtárrendszer egyik előharcosa is. A feladatok, célkitűzések még nem voltak oly tisztázottak előtte, mint a szocialista Szabó Ervin előtt. Külföldi tanulmányútjain azonban ő is észrevette a nyugati új típusú könyvtármozgalom, elsősorban az angol—amerikai „public library” rendszer óriási előnyeit, távlatait. Írásaiban sűrűn hangoztatta a meglevő hazai könyvtárak megnyitásának szükségességét, mert fájdalmasan érezte és átérezte a nyilvános könyvtári rendszer hiányának következményeit. A lényegét azonban Szabó Ervinnel ellentétben nem tudta meglátni, legalábbis sehol sem szólt arról, ami a legszembeeszköbben állította szembe az angolszász „fry library”-kat a magyar „népkönyvtár”-akkal. Nem írt a nyugati könyvtárak egyik legjellemzőbb vonásáról, arról, hogy ezek nem a „műveletlen” nép számára létesített, szegényesen dotált, helyiségben, személyzetben szűkölködő, alacsony színvonalú „szellemi népkönyvhák”, hanem színvonalas gyűjtemények, amelyek a lakosság minden rétegének igényeit egyformán kielégítik, az egyetemi professzorét éppen úgy, mint a művelődni vágyó munkását. Azonban 1903-ban megjelent, „*A könyvtártudományok célja és feladata*” című értékes írásában a külföldi és a hazai könyvtárakat összehasonlítva mégis nem egy lesújtó tényre irányította rá a közfigyelmet. Így többek között megírta, hogy a bostoni könyvtár 1901-ben 1 614 841 koronás költségvetéssel, 269 főnyi személyzettel dolgozott és ez évben 1 483 513 kötetet adott közönségének, majd hozzátette: „Adjuk össze Magyarország valamennyi nyilvános könyvtárának forgalmát, messze mögötte maradunk e számnak. Magyarország valamennyi nyilvános könyvtárában

egy tizedrész annyi rendszeresített szakember sem működik, mint ez egyetlen amerikai városban. És a magyar állam költségvetése a könyvtárakat, illetően... de nem merem folytatni az összehasonlítást hazám és a tengerentúli város közt." Azért mégis hozzátette: „már ideje pótolnunk hiányainkat és a történelmi okok által is rátkényszerített mulasztásainkat". Gyalui tehát felismerte a mulasztásokat és őszinte-hévvvel emelt szót azok helyrehozatala érdekében. De tévedett, amikor tanulmányában úgy tüntette fel a dolgot, mintha a kérdés megoldására elegendő lett volna Magyarország már akkor meglévő közületi (egyetemi, tudományos, hivatali, egyházi és iskolai) könyvgyűjteményeinek megnyitása.

4.

Gyaluit őszinte ügyszeretete, buzgósága összehozta azokkal, akik a magyar könyvtárügy forradalmi átalakításáért bontottak zászlót, és nála teljesebben ismerték fel a kor követeléseit. Egy időben *Szabó Ervin* is kapcsolatba került. Erről tanúskodik a budapesti Párttörténelmi Intézetben őrzött egyik levele, amelyet Szabó Ervinhez, akkor még a Kereskedelmi és Iparkamara könyvtárosahoz címzett. Ebben az 1903. február 5-i keltű, magánjellegű írásában így tett hitet a haladó törekvések mellett: „Célom nemcsak könyvtárosokat képezni..., de hozzáértőket, ügybarátokat és munkatársakat nevelni, mert rettentő az, hogyan elmaradtunk." A könyvtárak rendeltetését pedig így jellemezte Szabó Ervin előtt: „A könyvtárnak egyetlen feladata, hogy minél demokratikusabbá tegye a tudást."

Gyalui 1926-ig működött könyvtárosként. 1911-től mint a kolozsvári egyetemi könyvtár igazgatója vezette az intézményt és fontos szerepe volt abban, hogy a budapesti tudományegyetem és a műszaki egyetem könyvtárához hasonlóan a kolozsvári egyetem könyvgyűjteménye is önálló otthonhoz jutott a század elején. Az építkezés megoldását, tapasztalatait fővárosi szakemberek (köztük Szabó Ervin) is figyelembe vették, amikor a tízes évek elején egy ideig komoly formában foglalkoztak az illetékesek a fővárosi könyvtár számára emelendő művelődési palota problémájával.

Gyalui Farkas úgyszólván haláláig folytatta irodalmi és könyvtártudományi tevékenységét.

5.

Nem tartozott a harcos egyéniségek közé, de a forradalmi lendületű Szabó Ervinéhez és munkatársi köréhez hasonló célkitűzések lebegtek előtte. Elképzeléseit néha jámbor álmódosások formájában fogalmazta meg. Erdemes idézni az egyik ilyen írásából. A *Budapesti Szemle* 1904-es évfolyamában és különnyomatban is megjelent Gyaluinak „*A magyar könyvtárak jövőjéről*" című tanulmánya, amelyet a következő ábrándos képpel kezdett: „Legyen szabad egy pillantást vetnem a jövőbe: milyen képet látok ott a remény egy sugarának fényében, a magyar könyvtárak jövőjéről? Íme. A fő- és székváros a tudományos könyvtárak mellé hatalmas nyilvános közkönyvtárakat létesített. A központi városi közkönyvtáron kívül negyven fiókkönyvtár működik, mindenik olvasóteremmel, szerteszét a város mindenik részében bőven nyújtja a könyveket, képzett könyvtárnokok egész serege áll a központi városi nagykönyvtárban, s a fióktézetekben a közönség rendelkezésére. A művelt közönség, a nép helyet talált a nagy városi könyvtár termeiben... A vidéken is elegendő, hatalmas könyvtári élet lüktet. Diadalmat aratott az az elv, hogy Magyarországon minden városban, minden faluban kell nyilvános közkönyvtárnak lennie..."

Gyalui 1904-ben írta akkor fantasztikusnak tűnő jóvendölését. Ugyanabban az esztendőben állították a fővárosi könyvtár élére a forradalmi szocialista Szabó Ervint, aki munkatársai és elvbarátai segítségével tíz esztendőn belül lerakta a főváros területén a Gyalui által megálmodott modern könyvtári rendszer alapjait, ám közbejött az első világháború. A Tanácsköztársaság alatt mégis megkezdték a 40 fiókból álló könyvtárhálózat kiépítését, de az 1919-es proletárforradalom elbukott, és az addig létesült fiókok számát alig néhányal növelték a következő negyedszázad alatt, vidéken pedig semmi sem történt. 1945-nek, majd a második munkáshatalom győzelmének kellett eljőnie, hogy Gyalui ábrándja valósággá váljék.

Remete László

Gyermekkönyvtári expedíció

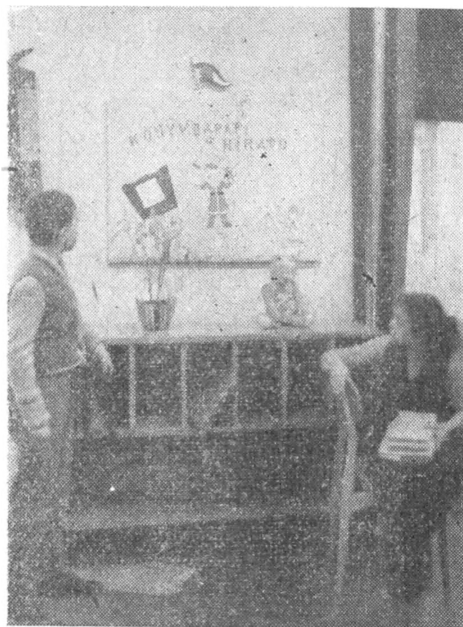
Ugye, minden gyermekkönyvtáros tapasztalja a kézikönyvek forgalmának, forgatásának sohasem látott fellendülését, mely elsősorban a Magyar Úttörő Szövetség és az MSZBT által elindított és szervezett „expedíciós” mozgalommal függ össze. Kétféle expedícióról beszélünk. Közös vonásuk, hogy mindkettőre örsönként jelentkezhettek az úttörők. Az MSZBT által meghirdetett nyolcfordulós szellemi expedícióban indulók kérdőívenként tíz kérdést kapnak. A versenyzők tehát az egész ország területén ugyanazokra a kérdésekre keresik meg a feleletet. A kérdéscsoportok történelmi, földrajzi, irodalmi, zenei tájékozottságot, illetve kutatást igényelnek. Ha az örsvezető ügyes, az egész órs kutat. Kedvüket fokozza, ha a könyvtárban készített kézikönyveket találják, könyvjelzővel megjelölt oldalakat, fejezeteket. Az idő sürget, nem tölthetnek órákat a kereséssel. A Világatlasz, Nemzetközi Almanach, a lexikonok segítségével a közepes tanuló is másfél óra alatt választ tud adni egy kérdőív kérdéseire.

Vannak, akik a könnyebbik módot választják, a kérdezgetést. Végeredményben nem ítélnéjük el ezt sem. Ha ilyen gyerekek az év folyamán nyolcvan kérdést adnak fel a szülőknél, ismerősöknek. A szülői tekintély megkívánja a feleletet. Azt hiszem, az elmúlt hetekben sok felnőtt érdeklődött baráti körben a KGST-ről, ENSZ-ről, az Antarktiszról. A kényelmes expedíciós is nyer talán valami szerény jutalmat, de az évvégi döntő fejtörőn csak az olvasó, tanuló gyerek állja meg a helyét. Összegezve a szellemi expedíció tapasztalatait: igen nagy előnye, hogy reflektorfénybe állítja kézikönyveinket.

A másik mozgalom az úttörők expedíció a jövőbe nevű mozgalma. Nagyon sok lehetőséget rejt magában ez az utazás. Felszabadítja a gyermek képzelőerejét, fejlesztheti kezűgyességüket, tudásukat, sőt a gyerekek kiélhetik gyűjtőszenvédélyüket is. E mozgalom kötetlenebb, mint az előző, ám elvégzendő feladatai bizony nem könnyűek. Nézzük csak meg a „Részvételi jegy”-et. Az első pont az egész órs jótanulását, a bukások elkerülését írja elő. A második társadalmi munka elvégzését adja főfeladatul. A harmadik pont ezt mondja: „Derítsétek fel a tudomány, a kultúra, a technika, az ipar, a mezőgazdaság, vagy közlekedés valamelyik ágának jövőjét.”

A gyerekeket megragadta a jövőbe való utazás romantikája. Lelkesen olvas-

ták a fantasztikus regényeket, mert még nem mertek saját képzelőerejükre támaszkodni. Úgy gondolták, hogy minden utcasarokra terveznek egy rakétakilövő állomást, hétvégi kirándulást szerveznek a Holdra, rajzolnak néhány Vénuszlakót, és máris teljesítették a harmadik pontot. A kisebbeket meghagytuk ebben a hitben. A nagyobbak azonban hamar rátértek a helyes útra. Kölcsönzés közben könyvek segítségével kerestük a megfelelő ötleteket. Előkerült Zoltán Péter: *Hogyan készül?* című könyvén kívül *A fekete notesz titka*, a *Bűvár* sorozat, meg Petur László több műve is. A felnőttek polcáról leemeltük a *Mai lakás mai izlést-t*, a *Korszerű háztartás, kellemes otthon-t*, a *Modern építészet-et*. Fel sem tudom sorolni azt a sok ismeretterjesztő könyvet, melyek szinte kínálták az életrevaló ötleteket. De segítettek a szépirodalmi művek is. Az *Utolsó padban* c. regényből kiindulva kutatja egyik órs a helybeli cigányok életét, jövőjüket. Az órs tagjai riportot készítettek a Szegkovács Ktsz-ben dolgozó 105, munkáját becsülettel végző, könyvet vásárló cigányról, akiknek fiai, lányai már a város különböző vállalatainál tanulnak szakmát, és nem lesznek elszigetelve a többi szakmukástól.

Könyvbarát-híradó és ruhatári sarok a 8. sz. Szabó Ervin Könyvtár gyermekrésztlegében

Egy másik őr elképzeli a jövő sajtó-termékeit, közben feljegyzést készít az idei expedíció menetéről. Folyóiratokat, fejlcéket, facsimilét gyűjt, tervez. Két, egymás között is versenyző őr a jövő háztartásának szebbé, kényelmesebbé tételében verseng. Vajon ki lesz a győztes, a fiú, vagy a lányőr?

A negyedik pont a kulturális seregszemlén való részvételt, vetélkedőkön való szereplést ír elő. Az elsőt segíthetjük vers, mese, rajztema kiválasztásával, a másodikat, csoportos foglalkozásaink fejtörőivel támogathatjuk. Ennél a pontnál kapcsolódhat a kétféle expedíció, mert az MSZBT vetélkedő itt értékelhető teljesítménynek számít.

Az utolsó pont a szakpróbákat szorgalmazza. A próbakönyvek ismeretével, megfelelő szakirodalommal itt is segít-

hetünk. A számunkra legkedvesebb könyvbarát különpróbázásra nem lesz nehéz jelentkezőket toborozni.

Az öt pontot leírni is hosszú volt, teljesítése sem könnyű. A tanév sok őrsi foglalkozása, szabad órája szükséges hozzá. Az expedíciót nem a könyvtárosok, hanem a csapat, a raj, az őrsvezetők vezetik. Könyveink kínálják az ötleteket, olvasóinkkal való gyakori kapcsolatunk lehetővé teszi, hogy beszéljünk őket eredményeikről. A munkából ránk jut a kisebbik rész: segítség a téma kiválasztásában, buzdítás, érdeklődés. A haszon pedig az lesz, hogy ismeretterjesztő könyveinket ezután még nagyobb számban kölcsönözhetjük, még hozzá határozott céllal és tervszerűen.

Császár Antalné

NE CSAK A KIÁLLÍTÁS LEGYEN SZÉP!

A Csillaghegyi Lenárugyárba azzal hívtak meg bennünket, hogy ha sietünk, még láthatjuk az üzemi könyvtár érdekes kiállítását. A kiállítás valóban érdekes volt, elsősorban azért, mert pontosan meghatározott célkitűzés szolgálatába állították: a mellékfoglalkozású könyvtárosnak az volt a szándéka, hogy a legegyszerűbb dolgozók, a még nem olvasók figyelmét keltse fel az olvasás, a könyvtár iránt. Ezért a következő csoportokra tagolta a kiállított anyagot: *Új szépirodalmi művek; Hasznos időtöltéseink* (szabás-varrás, bélyeggyűjtés, fényképezés); *Gyermekkönyvek; Utazz! Lásd világot; Házunk tája, rendje, otthonunk szépsége; Pillantás a nagyvilágba* (népszerű politikai könyvek). A kiállítás a lehető legegyszerűbb eszközökkel

A Csillaghegyi Lenárugyár szakszervezeti könyvtárának kiállítása

készült, csak a főfeliratokat készítette az üzem dekorációsa. Ez szándékosan történt, mert a kiállítást meglátogató társadalmi munkás szakszervezeti könyvtár-soknak be akarták bizonyítani, hogy egyszerűen, költségek nélkül is lehet jó hír-verést csinálni az olvasásnak, könyveknek. „Hívjanak írókat”, „Kedvet kap az ember az olvasásra, de még a vásárlásra is. Lehet, hogy hasznos lenne a kiállítást állandósítani...” — ilyen bejegyzéseket találtunk a látogatókönyvben, melynek tanúsága szerint a kiállítást megnézte a technikum II. és III. osztálya, a színjátszó csoport, a nyugdíjas klub, a szabás-varrás tanfolyam 15 résztvevője, a kézilabda csapat, a Rákóczi brigád és természetesen meglátogatták üzemrészenként a dolgozók is. E csoportok tagjai, ha akartak, beiratkozhattak, mert a *Tetszett a kiállítás?* — felirat alatt ott voltak a belépési nyilatkozatok, kölcsönzési nyomtatványok is.

A kiállítás rövid ideig volt nyitva, nekünk azért kellett lóhalálában mennünk, mert a helyiséget a KISZ-klub kölcsönözte meghatározott időre a „könyvtárnak”, és ez az idő lejárt. A könyvtár szó azért került idézőjelbe, mert nem akarjuk könyvtárnak nevezni azt a 22 m²-es szobácskát, amely 5300 kötettel van „kitömve” a padlótól a mennyezetig. A gyarapodás havonta 60—80 kötet, a 450 üzemi és 100 lakóterületi olvasó a könyvtár ajtajában a folyosón kölcsönöz. *Ez a legjobban elhelyezett letéti könyvtárunk* — mondja *Simay Norbert*, a Textiles Szakszervezet III. ker. területi könyvtárának vezetője. Vajon milyen lehet a többi? A környéken levő három textiles könyvtárat megnyitották a terület lakosságának, mert a legközelebbi Szabó Ervin könyvtárak 1,5—2 km távolságra vannak. De félnék is a palackba zárt szellem kieresztésétől: mi lesz, ha a lakosság komolyan veszi a szíves invitálást és nagyobb számban keresi fel az üzemi könyvtárakat, melyek saját olvasóiknak sem tudnak kulturált környezetet teremteni? — *Többszöröse emelhetnénk lakóterületi olvasóink számát, de például a Textilfestő könyvtára sem meri meghívni a közelében levő iskolát, mert nem győzné az olvasószolgálat megnövekedett munkáját.*

Kiállítást nézni mentünk Csillaghegyre, de ott nemcsak a szép könyvek ötlöttek szemünkbe, hanem a látottak után néhány kérdés is maradt bennünk. Mindenekelőtt az, hogy nem lehetne-e gyorsabban enyhíteni a szakszervezeti könyvtárak elviselhetetlen elhelyezési gondjain? Nem lehetne-e határozottabban fellépni az ellen a szemlélet ellen, mely szerint elegendő néhány ezer könyv, hogy az üzem „letudhassa” könyvtárfenntartói és kulturális kötelezettségeit? A javulás a szakszervezeti könyvtáraknál még lassúbb, mint a tanácsi könyvtáraknál. Pedig — amint az üzemek vezetői naponta tapasztalják — előregedett gépekkel és műszaki fejlesztés nélkül nem lehet világszínvonalon álló termékeket előállítani. Épp ezért be kellene látniuk, hogy magasszínvonalú, a szocializmushoz méltó kultúrát sem lehet teremteni elemi működési feltételek nélkül, kulturális intézményekhez méltatlan környezetben. (G. Gy.)

Lipták Pál skandináviai vázlatkönyvéből

KÖNYVTÁRI GÖRBE TÜKÖR

AKIT ELADTAK

Magas volt, hajlott, szemüveges és hunyorgott. Nem látott messzire, de a lelke mély volt. Először mindenkinek ez tűnt szembe, másodszor is.

Egy darabig meg is élt a lelkéből, majd könyvtára eladta. A lelkével együtt. Az új helyen ájulatra estek az örömtől. Voltak ott ugyan sokan, de a lelkükkel nem lehetett messzire menni. Az új ember lelke viszont hibátlan volt. Amikor körbevették, még a legelfogulatlanabb is megállapította, hogy csuda lélek bukkant elő a homályból. Mély volt, mint egy tengerszem, magas, mint a piacon a tojás ára és széles, mint az ismeretterjesztő előadásokon megjelent tömegek.

Más azonban semmi. Három kartont nem tudott sorba rakni, a bélyegzőt a könyv hátára verte és ha írni kellett, jöllehet hat doktorátusa volt, erejéből pusztán pacára tellett. Thomas Mannal karanfogva járt iskolába, még ő súgott neki, ha az előző nap éppen kanyarós volt. Hatvan receptet fejből leírt, minden bajról játszva megállapította a diagnózist. Mindenhez értett, ami éppen ott és akkor szükségtelen volt. Ha a vázát rábiták, eltörte, ha a postáért zavarták, a felét útközben elszórta és ha seprüért küldték (mert később jobb híján erre használták) hypót hozott. Ilyenkor szelíden hallgatta a gyalázkodást, álmatag kék szemén látszott, hogy a feddés teljesen hidegen hagyja, hisz valahol egészen máshol jár, a lét és nemlét mezsgyéjén, lelkének mélykék hegyei és völgyei között.

— Ezzel bevásároltunk! — mondta a könyvtárvezető elhűlve.

— Eladták nekünk — ismételte teljesen fölöslegesen, hisz ez a mondat ugyanazt jelentette, mint az első.

— Lőcsöljük tovább! — így a helyetese.

— Lőcsöljük!

Most már csak vevő kellett. A portéka sokféle módon eladható. Régebben könnyű volt „eldicsérni” valakit. Ez volt a primitív kor. Később, akár a halak a horgászok által látogatott vizekben, a vezetőket megokosodtak. Ma már nem lehet ilyet írni:

— X. Y.-t javasolom felvételle! Kiváló munkaerő, soha jobbat. Kérem

azonnal elvinni, mert megszakad a szívem.

Ilyenre ma azt válaszolnák:

— Csak nyugodtan szakadjon meg!

— Mit csináljunk? — tanakodtak. Végül is arra a megállapodásra jutottak, hogy a delikvenssel kell beszélgetni, mert ha ő megy, az az igazi. Minden más reménytelen.

— Nézze kartárs, az ország nagyon tágas! Maga ezt a vidéket ismeri már! Mi a munkájával nagyon meg lennénk elégedve, ha az ország tulsó felében fejtené ki áldásos tevékenységét. Talán kísérelje meg ott!

— Tegyenek még egy kísérletet, drága kartársaim!

— Nem teszünk! Már öt utolsó kísérletet tettünk. Hacsak nem akar utcát söpörni, akkor megy. Ne a közelbe, mert sajnós őt megyében volt tapasztalat-cserén, úgyhogy csak az ország tulsó fele jöhet számításba. Menjen el oda.

— De fölvesznek ök engem? — nézett katángkék szemével szeretetteljesen a főnökeire.

— Nem! Nem veszik föl! Nem ettek meszet! Magát így nem lehet eladni! Mi ugyan egyszer megvettük, de mi sem vennénk meg többet! Hanem minden magán múlik! Kérje az elhelyezését!

— Igenis kérem, kérsz fogom az elhelyezésem!

— Jó is, de ez nem olyan egyszerű. Ismerős Görömböly-Tapolcán? Ott most pályázatot hirdetnek.

— Levelezek egy ottani lánnyal.

— Pompás! Nem menyasszony?

— Tudtommal nem!

— Ragyogó! Ezzel a hölgygel elméleti kapcsolatait. Ha másként nem megy, akár mint vőlegény. Mindegy! De valami komoly indoka legyen. Erre van négy hete. Szabadságot is kap. Négy hét múlva kikérő levelet mutat föl és kér bennünket, hogy családi okok miatt föltétlenül engedjük el Görömböly-Tapolcára.

Elmúlt három hét. A mélylélek pályázott, elutazott, visszajött, majd újra elutazott. A harmadik hét vége felé hivatalos papírt hozott a posta.

— Kedves Kartársak! Mi a véleményük Mélylélek kartársról, aki Önöknél van alkalmazásban?

— *Heuréka! Bekapták a horgot! — rohant a személyzetis a vezetőhöz. — Most földicsérjük!*

— *Megörültél?! — róttá meg a vezető. — Az utolsó pillanatban mindent elrontanál! Fanyalogni, fanyalogni! Hogy lássák a sértődöttséget meg a fájdalmat!*

El is ment a fanyalgó levél. Erezhető volt belőle a sértődöttség a vezetőség megkerülése és az enyhe fájdalom egy jó munkaerő elvesztése miatt.

Egy hét múlva kikérték. Megkapták. A könyvtár leggyorsab-

ban elintéztett aktája volt ez a kikérőlevél.

A többi nem különösképpen érdekes. A történelem néha megismétli önmagát. Két hét múlva a Görömböly-Tapolcai vezető megdöbbenve nézett a helyettesére:

— *Ezzel bevásároltunk! — mondta elhűlve.*

— *Eladták nekünk! — ismételte a vezető szintén teljesen fölöslegesen, hisz ez a mondat sem jelentett többet, mint az első.*

Sz ö l l ö s y K á l m á n

Pillantás a londoni közművelődési könyvtárak életébe

London 34 városi kerületének (egy-egy kerület akkora, mint egy-egy közepes nagyságú város) mindegyikében a kerületi tanácsnak külön könyvtári bizottsága van. Ezek a bizottságok szervezik meg a londoni kerületek könyvtári ellátását, amelynél tekintetbe kell venniük, hogy a tudományos és az egyetemi könyvtárak szigorúan csak az egyetem tanszemélyzetének és diákjainak, továbbá egy-egy tudomány művelőinek hozzáférhetőek. Viszont annál szélesebbre tárják kapuit a városi kerületi könyvtárak. Állományuk rendkívül értékes, és ennek gyarapítása a könyvtárakat használók kívánságai és bizonyos helyi szükségletek szerint történik. A kerületek lakosságának sok éves tapasztalatok alapján megállapított különleges és állandó igényei szerint állítják össze a szerzeményezési listát. Ilyen értelemben bizonyos „profilozási” törekvés is megfigyelhető.

A kerületi könyvtárak anyagi szükségleteinek fedezése oly módon történik, hogy a tanácsok minden 1 font adó után 1 penny-t a könyvtárakra fordítanak. A könyvtárak a legkülönbözőbb szolgáltatásokat nyújtják a közönségnek: a gyermekek rendelkezésére külön gyermekkönyvtárak állnak. A kerületi könyvtárak kölcsönöznek magnetofontekercset, hanglemezt is. A könyvet három hétre kölcsönzik, minden nap késedelem 1 pennyt jelent. A három vagy négyéves könyvtárosi iskolát végzett könyvtárosok igen korszerűen szervezett könyvtári üzembem dolgoznak. A berendezés általában modern, egyes helyeken földalatti raktározást vezettek be. Mindenütt szabadpólc rendszert alkalmaznak. Tájékoztatási szolgálatuk nemcsak a könyv-

anyaggal kapcsolatos információkat közli az érdeklődőkkel, hanem mindenféle más művelődési kérdésben is rendelkezésre áll, sőt nemcsak ezekben. Például telefonérdeklődésre felvilágosítást ad a mozi-, színház- és hangverseny-műsorról, sőt a vasúti menetrendről is.

Vessünk egy pillantást az egyik ilyen kerületi könyvtár, a Hampstead-i működésére. Ebben a kerületben a központi könyvtáron kívül 4 fiókkönyvtárat találunk. A Hampstead-i könyvtár most főként az új könyvtárárpület építésének kellemes gondjaival foglalkozik, azonban az építkezés előkészületei a könyvtári üzem normális menetét nem zavarják. Több éves tapasztalat szerint a szépirodalom olvasása csökkenő irányzatot mutat a felnőtt olvasók körében. Például 1960—61 megfelelő időszakához képest 1962—63-ban naponta 200-zal csökkent a kölcsönzött szépirodalmi művek száma, viszont az ismeretterjesztő, tudományos és zeneművek számának napi átlaga 250-nel növekedett. Érdekes továbbá, hogy az ismeretterjesztő művek terén milyen sokféle ágazó a közönség igénye. Például ilyen igényeket, érdeklődést említettek: akvarell festészet, a Hanza-szövetség, a sportstadionok építése, középkori viták. A kölcsönzés megszokott formáin kívül a könyvtár gondoskodik arról, hogy a könyvek olyan olvasókhöz is eljussanak, akik számára a központi könyvtár és a fiókok felkeresése koruknál vagy betegségüknél fogva nehézséget jelent. Ezért a könyvtár az agok menhelyére és az otthon fekvő betegekhez szintén eljuttatja a kért könyveket. A kerület központi könyvtára és a fiókkönyvtárak közötti kölcsönzést is megszervezték oly módon,

hogy mindenütt megtalálható az egész hálózat katalógusa és a máshonnan kért könyv 24 órán belül az olvasó kezéhez jut. A gyermekkönyvtárak a Hampstead-i könyvtár hálózatában nemcsak a gyermekekkel való foglalkozást teszik lehetővé, hanem foglalkoztatásukat is. Az iskolák és osztályok testületileg tartják a kapcsolatot a megfelelő fiókkönyvtárakkal, és annak munkáját arra alkalmas tanulókkal segítik. Író-olvasó találkozókat is szerveznek az ifjúsági regények szerzői és fiatal olvasói között. A könyvtár kezdeményezésére a könyv előállítását szemléltető kiállítást rendeztek az iskolások számára. Ezzel kapcsolatban a könyv és nyomdászat történetét ismerető előadások is hangzottak el.

A tájékoztató szolgálat a fentebb említett legszélesebb értelemben működik. A kölcsönzött zeneművek között első helyen állnak a komoly zene lemezei: például *Verdi* Don Carlósa, *Haydn* Nelson miséje, *Bach* hegedű és zongora szonátái, *Wagner* Walkürök, *Mahler* III. és IX. szimfóniája. — A könyvtár gondozza a nagy angol költő, *William Keats* emlékmúzeumát, a költő egykori lakóházát, melynek az elmúlt évben közel 9000 látogatója volt. Figyelemre méltó az is, hogy a könyvtár milyen szoros kapcsolatban áll a hampsteadi művelődési egyesületekkel, mégpedig elsősorban értékes helytörténeti gyűjteménye és kulturális figyelőszolgálatára. Nincs olyan közművelődési rendezvény, amelybe valamilyen tevékeny módon be ne kapcsolódnék. Résztvesz a könyvtárközi kölcsönzésben is. Ez Ang-

liában lényeges területe a könyvtárak tevékenységének. Nemcsak a belföldi könyvtárakkal, hanem a külfölddel is élénk kapcsolatban állanak. Az angol könyvtárak nemzetközi kapcsolatainak számadataiból csak egyet-kettőt említek meg itt. Azokat, amelyekből valamelyest következtetni lehet Magyarország és Anglia könyvtárközi kölcsönzésének méreteire. Az 1961—62. év (április-március) 12 hónapjára terjedő időszakban a könyvtárközi kölcsönzést a következő számadatok mutatják: 61 ország kölcsönzött az angol könyvtárakból, viszont 35 országból kölcsönöztek az angolok. A kölcsönző országok között első helyen áll:

Magyarország	440 kötettel, majd az
NSZK	408 kötettel,
a Szovjetunió	270 kötettel,
Olaszország	233 kötettel,
Dánia	210 kötettel következnek;

viszont az Angliának kölcsönző országok közül a Szovjetunió foglalja el az első helyet:

a Szovjetunió	590 kötettel
Franciaország	459 kötettel
az NSZK	336 kötettel
az NDK	286 kötettel
az USA	247 kötettel szerepel.

A legtöbb mikrofilmet, 264-et az Egyesült Államokból kapták, a tőle kölcsönzők között az első helyen Bulgária áll 238-cal.

Donáth Regina

ESEMÉNYNAPTÁR

1814. MÁRCIUS 8-ÁN (150 ÉVE) SZÜLETETT SZIGLIGETI EDE.

Színművek Szépirodalmi, 1960. 511 old. A csikós (népszínmű) Mai színpadra alkalmazta Móríc Zsigmond. Művelt Nép, 1953. 79 old. Lillomfi (vígjáték) Művelt Nép, 1954. 96 old. (Népszínművek 4.) A cigány (népszínmű) Táncsics, 1957. 76 old. Osváth Béla: — Művelt Nép, 1955. 168 old.

1814. MÁRCIUS 9-ÉN (150 ÉVE) SZÜLETETT T. G. SEVCSENKO, UKRÁN KÖLTŐ.

Kobzos. Válogatott költemények, Új Magyar, 1953. 342 old. Kobzos (versek) Európa, 1961. 314 old. (A világirodalom klasszikusai).

Baty—Dejcs: — (életrajz) Művelt Nép, 1954. 250 old.

1864. MÁRCIUS 14-ÉN (100 ÉVE) SZÜLETETT KÜRSCHÁK JÓZSEF KIVÁLÓ MATEMATIKUS ÉS PEDAGÓGUS.

1848. MÁRCIUS 15. A PESTI MÁRCIUSI FORRADALOM EMLÉKNAPJA.

1894. MÁRCIUS 15-ÉN (70 ÉVE) SZÜLETETT ABA NOVÁK VILMOS FESTŐ-MŰVÉSZ.

1944. MÁRCIUS 19-ÉN (20 ÉVE) SZÁLLTA MEG A NÉMET FASISZTA HADSEREG MAGYARORSZÁGOT.

1894. MÁRCIUS 20-ÁN (70 ÉVE) HALT MEG KOSSUTH LAJOS.

1919. MÁRCIUS 21-ÉN (45 ÉVE) KIÁLTOTTÁK KI A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁGOT.

Lásd még a: „Segédanyag az I. negyedév fontosabb eseményeihez” című KMK kiadványt.

Könyvtári berendezés 1814-ben

Az Egyetemi Könyvtár egyik régi állománynaplójának utolsó lapjain 1814-ből származó érdekes feljegyzés olvasható: a könyvtár berendezései és felszerelési tárgyainak leltára (inventarium rerum ustensilium). E sorokból jól láthatjuk, hogy milyen szegényes körülmények között szolgálta ki olvasóit az ország legrégebb s akkor legnagyobb tudományos közkönyvtára.

A leltár — sajnos — nem tartalmazza a könyvtár raktári bútorzatát, azonban így is érdekes képet nyújt a Pest nevezetességei közé tartozó könyvtár technikai körülményeiről. Hasonlóképpen nem adja meg e leltár azt sem — a kis olvasótermet díszítő térképeken kívül —, hogy az egyes tárgyak hogy oszlottak meg az egyes szobák között; ezen a téren következtetésre vagyunk utalva.

A könyvtárosok dolgozóhelyiségei kolostori egyszerűséggel lehettek berendezve. Feltehetően az igazgató volt az egyetlen bőr karosszék; az ő szobájában állhatott az irattári szekrény, a 12 kis íróasztal egyike (rajta a rektori ajándékként kapott díszes tintatartó), a négy nagy rendezőasztal egyike, valamint egy-két szék az összesen 12 közül. Az örök és az írkok helyiségei bizonyára még egyszerűbbek voltak. A kétförintos íróasztalok, a rendezőasztalok s pár szék lehettek e szobákban. Ugyanitt lehetett elhelyezve egy-két kis íróasztal is az esetleg helyben olvasó professzorok számára.

Az olvasóterem berendezése sem méltó nem volt az intézmény híréhez, sem kielégítő nem volt a forgalom lebonyolítására. Négy hosszú, viaszosvászonnal borított puhafa-asztal mellett két hosszú pad állott, meg néhány szék ott, ahová pad nem jutott. Hogy tintatartó állt-e az asztalokon, nem tudjuk; annyi bizonyos, hogy az egész épületben öt könyvtáros részére hét tintatartó volt található. A nagyterem felszerelését kiegészítették még azok a falépcsők, melyek a felső könyvespolcokhoz biztosították a hozzáférést. Ezek a földszinten és a galérián voltak elhelyezve.

A felszerelési tárgyak szintén nyomorúságos egyszerűségről tesznek tanúságot. Egyetlen vonalzó, 2—2 olló, csipesz és papírvágókés felett vitatkozhattak a munkával túlterhelt könyvtárosok; összesen 3 kéztörő szolgálta a tisztálko-

dást. A könyvtár egyetlen famulusa számára — aki a könyvszállítás, takarítás, fűtés és épületrendbentartás nehéz munkáját végezte — szintén nem volt nagy választék: pár „trágli” mellett 2—2 seprő, tollseprő, kályhavilla, kályhaellenző, 1—1 személtapát, hólapát, kétágú létra és sűrűlőkefe felett rendelkezett. Az épület tűzbiztonságát — melytel kapcsolatban számos kifogás hangzott el — 24 kis vizesedény és 32 ablakfedő fémlemez szolgálta.

Érdemes még megemlékezni azokról a bekeretezett térképekről és képekről, melyek a professzorok számára is rendelkezésre álló könyvtáros-szobában függtek és tájékoztatási célt is szolgáltak. A birodalom postatérképe, Magyarország és Németország Homann-féle térképe, egy-egy külön lap Lengyelországról és Litvániáról, egy-egy Európat, Amerikát és Afrikát ábrázoló térképlap, egy klaszszikus történelmi földrajzi térkép és egy történelmi időrendi tábla alkották e szoba díszét. Legnagyobb ékessége az a ritka Fontana-metszet volt, mely részletesen és plasztikusan ábrázolja Buda 1686. évi felszabadítását. (Ez a kép ma a könyvtár igazgatójának szobáját ékesíti.)

Bizony szegényes volt ez a berendezés! Különösen, ha meggondoljuk, hogy ekkor már a könyvtár raktárként is szolgáló nagy olvasóterme sem dicsekedhetett a régi megnyerő külsővel. A teremről minden korabeli útleírás megállapítja, hogy korábbi művészi stílusegységét károsan bontották meg azok az ideiglenes faoszlopok, melyeknek beépítését a mennyezet beomlási veszélye tett szükségessé. Azt a mintegy 200 hazai és külföldi látogatót, akik Pesten átutaztukban kötelességüknek tartották, hogy felkeressék a könyvtárat, s akik nevüket a ma is meglévő piros bőrkötésű vendégkönyvben megörökítették, csak a könyvtárépület külső képe és a könyvtár állományának gazdagsága ragadta magával, azonban nem lelkesedhetek az épület belsejének állapotáért, a berendezés és felszerelés provinciális szegényességéért.

Tóth András

ELTÚNT EGY FEHÉR FOLT

A Könyvtáros elmúlt évi júniusi számában írtam arról, hogy kis utcánkban egy családot sehogy sem tudok megnyerni az olvasás számára. Akkor feltettem magamban, hogy nem nyugszom, míg valahogy közel nem hozom őket a könyvhöz.

Örömmel jelenthetem, hogy az év végére eltűnt utcánk olvasási térképéről a kis fehér folt. A család fő önként, minden rábeszélés nélkül beiratkozott. Úgy történt, hogy a felesége négy éves fiacskájával kamilláért jött hozzám, mert fájt a gyerek füle. Míg vártak, a kicsi keze ügyébe tettem a „Barátaink a ház körül” c. képeskönyvet. A kisfiú sehogysem akarta letenni a könyvet, nézegette, nem győztünk kérdéseire felelgetni. Vigye csak el, mondtam, de vigyázzanak rá! A gyerekek pár napig ágyban kellett maradnia, édesanyja felolvasta neki a képeskönyv szövegét.

A könyvet apja hozta vissza: „Olyan hosszúak az esték, mi is olvasnánk már. Tessék két jó könyvet adni.” A Tűzvirágot és a Betyárt adtam oda, egy hét alatt olvasták ki. Igaz, hogy a férfi csak alig böngészi a betűket, inkább felesége olvas fel hangosan. A belépési nyilatkozatot is az asszony írta alá, mert mint a család fő mondotta, neki „remeg a keze”. Elhittem, így is jó. Majd csak hozzá szokik a könyvhöz, s végül írni is megtanul. Bizony, többen is vannak még hozzá hasonlóak a mi falunkban.

Babinecz Mihályné

KÖNYVTÁROSOK JÖNNEK, MENNEK...

Régi igazság, hogy csak a megfelelő személyt kell megtalálni, és menni fog a könyvtári munka a faluban. Ha ezt az igazságot máról holnapra mindenütt és egyszerre valóra lehetne váltani, sokkal kevesebb gondunk lenne. Sajnos, évekig kellett kísérletezni járásunkban, a nagyotádi járásban is, míg pl. Bolháson és Kuntelepen megtaláltuk a megfelelő embert. És hány községben vagyunk kénytelenek kísérletezni még ma is... Pedig meggyőződésünk, hogy mindenütt van legalább egy fanatikusa a könyveknek, aki hajlandó akár 100 Ft-ért is ellátni a könyvtári munkát. Ha pedagógus, lehet, hogy más társadalmi munkát végez, amit kollégái közül bárki precízen elláthatna, ha pedig egyszerű dolgozó, a falu vezetői legtöbbször nem is tudnak róla.

És mit jelent a kísérletezés? Azt, hogy kénytelenek vagyunk egy községben évente kétszer is, jobb esetben évente egyszer, könyvtárat átadni. Azt, hogy Bakházán 1960 óta a hatodik könyvtárost állítottuk be, Háromfán a negyediket, Szabáson, Taranyban a harmadikat. S azt, hogy ezeket a változásokat mindenütt megszenvedte a könyvtári munka és a könyvtár könyvtármánya. Vizsgáljuk most az utóbbit!

Bakházán a rövid működési időszakok alatt is „összszehozott” minden könyvtáros 5—12 kötet hiányt. Háromfán ritkábban váltakoztak, s ezt tükrözik a számok is: Hegyi Sándor 1960-ban 127, Gerlecz László 1962-ben 44, Szokol Magdolna 1963-ban 25 könyv hiányával adta át a könyvtárt. Szabáson Rozina Zoltánnéknak 50 könyve hiányzott 1961-ben. Taranyban Dara Györgynek 1962-ben 24, Budai Angélnak 1963-ban 116 kötet hiánya volt.

Tehát amíg egyik oldalon szorgalmazzuk, hogy minél nagyobb összeget fordítsanak a községek könyveszerzésére, s a kisebb községek éves gyarapodása a száz kötetet sem éri el, addig a másik oldalon akad könyvtáros, aki egy év alatt 116 kötetből nem tud elszámolni. Milyen felelőtlenység, hanyagság eredményezheti a község vagyonának ilyen elherdálását? Előbb-utóbb megtéríti mindegyik az okozott kárt, de hol szerezze be utóda az elveszett könyveket, ha ezeket többet ki sem adják, vagy csak évek múlva jelentetik meg? A társadalmi tulajdon hanyag kezelését a törvény bünteti.

Mit szólnak a tanácsí vezetők a hatalmas taranyi hiányhoz, hisz többszöri figyelmeztetésre sem csináltatták meg a könyvszekerények zárát, annak ellenére, hogy televízió-nézésre is használták a termet? Hogyan fordulhatott elő, hogy tíz nap alatt 6 könyv veszett el a szabási könyvtárból, holott a kulcs a községi tanácsnál volt letétben? Hogyan történhetik meg Kutason, hogy a könyvtáros tudta nélkül könyveket visznek el a könyvtárszobából?

Pénzről és becsületről van szó! A tanácsok teremtsék meg a biztos és zavartalan működési feltételeket, őrizték és őriztessék a könyvtár vagyonát! Keressék azt az embert, akiből jó könyvtáros válhat. Nem fél évre, nem egy évre, hanem hosszabb időre. Bizonyos, hogy ilyen ember van minden faluban, csak meg kell találni.

Bertók László

Megjelent a Statisztikai Szemle 40 éves repertórium

A Statisztikai Szemle szerkesztősége és a Központi Statisztikai Hivatal könyvtára elkészítette és a folyóirat külön számaként közreadta a szemle első negyven évfolyamának repertóriumát. A jegyzék a folyóirat 3240 tanulmányának és közleményének címadatait, valamint ezek tárgy- és névmutatóját tartalmazza. A folyóirat cikkei a repertóriumban tartalmuk szerint rendszerezve szerepelnek. A rendszer az anyag adottságának megfelelően általában a statisztika ágazatok szerinti felosztását követi. A több csoportba is besorolható cikkek tételszámát a megfelelő csoport végén utalásként külön is feltüntették.

A nagyszabású, rendkívül értékes repertórium a Statisztikai Szemlében megjelent adatközlések négy évtizedre visszamenő anyagában könnyíti meg az olvasók tájékozódását. Ez annál jelentősebb, mivel fontos adatok sokszor egyedül a magyar statisztika folyóirataiban találhatóak meg. A repertórium egyben a bibliográfia eszközével áttekintést is nyújt társadalmi és gazdasági fejlődésünkről, átalakulásunkról, statisztikai felfogásunk és módszereink változásairól. (—)

KÉT VIDÉKI ANTOLÓGIA jelent meg az elmúlt év végén igényes tartalommal, izléses kivitelben. Az ÉLETÜNK Győr-Sopron, Vas, Veszprém és Zala megyék tanácsainak közös kiadványaként Szombathelyen készült. A kötet elsősorban a dunántúli megyékben élő írók szépirodalmi alkotásait tartalmazza, kiegészítve néhány érdekes helyi vonatkozású művelődéstörténeti tanulmánnyal. A KÖRÖS NÉPE a békéscsabai városi tanács kiadásában jelenik meg, mint a táj történelmi és néprajzi szemléje. Ez az antológia példamutatóan tárja fel tanulmányaiban a Körösvidék kulturális hagyományait. Többek között Tessedik Sámuel életművéről, a békéscsabai zenei egyesület múltjáról és Tevan Andor kiadói tevékenységéről olvashatunk érdekes tanulmányokat, az utóbbit Szijsz Rezső tollából.

Jó lenne, ha az ÉLETÜNK is nagyobb teret adna helyi művelődéstörténeti tanulmányoknak, mai társadalomrajzoknak, amelyekben feltárná a táj múltjának és jelenének művelődési állapotát.

PÁRIZSBAN megrendezték az iskolakönyvek nemzetközi kiállítását. Huszonöt ország csaknem négyezer tankönyvét gyűjtötték össze, hogy a gyarmati sorból felszabadult országok tankönyvkiadását támogassák a kiállítás tanulságaival. Számos darabot bemutattak a fiatal államok tankönyveiből is. (L.)

Úgy bánok könyveimmel, mint kincsével a fősvény, tudva, hogy akkor vehetem hasznukat, amikor nekem tetszik. Lelkem ilyenkor boldog és elégedett a birtoklás örömeiben. Nem utazom nélkülük sem békében, sem háborúban... A könyv a legjobb felszerelés emberi utunkhoz. Csak szánom azokat az értelmes embereket, akik nélkülözik ezt a felszerelést.

Montaigne

Margó

Több megyéből halljuk újabban, hogy a megyei könyvtár irányítását olyan „függetlenített” igazgatóhelyettes segíti, akit mentesítettek a csoportvezetői munka alól s csupán a vezetésben vesz részt, átvéve az igazgató munkakörének egy részét.

Nem látjuk be, hogy miért van erre szükség. Egyik megyében a hosszú szolgálattal rendelkező, korosabb igazgató betegeskedése miatt állandóan helyettesíteni kellett. Ebben az esetben kivételesen indokolt volt a vezetőhelyettes mentesítése a csoportvezetői munka alól. De ilyen kivételes esetekből nem csinálhatnak állandó gyakorlatot a megyei könyvtárak!

Ugyan mi indokolhatja ma a luxusszámba menő kettős vezetést? Csak az, ha az igazgató nem ér rá, vagy nem tud foglalkozni a könyvtár irányításával. Nem hisszük, hogy bármelyik eset is fennállana valamelyik megyei könyvtárban. Mert ha az igazgató nem érne rá könyvtárát igazgatni, akkor minden bizonnyal áthelyeztetné magát arra a munkakörre, amelyben tényleg dolgozik. A másik eset pedig — az tudniillik, hogy a könyvtárigazgató nem lenne jó könyvtári szakember s ezért szorulna nagyobb segítségre az irányításban — teljesen kizárt.

Talán egyesekben téves elképzelés él a megyei reprezentatív igazgatói és a szakmai igazgatói munkamegosztásról. Azt hisszük azonban, hogy a megyék könyvtárügyének nem reprezentatív, hanem ténylegesen irányító, valóban munkaközpontú szakember igazgatókra van szükségünk, akik helyettesítését megfelelően elláthatják a legjobb csoportvezetők. (pr)

NÍVÓJUTALOM. A Művelődésügyi Minisztérium a Könyvtáros külső munkatársai közül Kiss Jenő, Szita Ferenc, Lukácsy Sándor, Öttevényi László, Pomogáts Béla és Koperniczky Kornél 1963-ban írt cikkeit nívójutalomban részesítette.

Hírek

MISKOLCON a városi könyvtár 1963-ban létesített két kerületi gyermekkönyvtárát Gárdonyi Gézárol, illetve Móra Ferencről nevezték el. (G.)

A **KÖNYVBARÁT**-mozgalom pápai járási bizottsága a községi könyvtárosok között versenyt hirdet a termelősövetkezeti akadémiák hallgatóinak olvasóvá szervezésére. A verseny a felnőtt parasztolvasók számának növelésén kívül a mezőgazdasági szakirodalom olvasását és az előadások hatásának fokozását kívánja elősegíteni. (—)

A **TATABÁNYAI József Attila Megyei Könyvtár** a megye területén működő könyvtárak öt évnél régebbi olvasói számára emléklapot készített. A lapot Kerti Károly rézkarca díszíti. (—)

A **MŰSZAKI EGYETEMI Könyvtárak** Nemzetközi Szövetségébe tagként lépett be az illetékes felügyeleti hatóságok hozzájárulásával a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára.

RÓZSA GYÖRGYnek, az MTA könyvtárigazgatójának „A társadalomtudományi kutatás tájékoztatósi problémái, különös tekintettel a tudományszervezésre és a közgazdaságtudományra” c. kandidátusi értekezését nyilvánosan vitatták meg az Akadémián. A bíráló bizottság elnöke, dr. Mátrai László akadémikus, az Egyetemi Könyvtár igazgatója volt, az opponensek pedig Szalai Sándor, az MTA levelező tagja és Nyilas József docens, a közgazdaságtudományok kandidátusa. A vitában elhangzott több hozzászólás után a bíráló bizottság az értekezést egyhangúlag elfogadta és javasolta a Tudományos Minősítő Bizottságnak, hogy a szerző számára a kandidátusi fokozatot adja meg.

A **FEJÉR** megyei Népművelési Tanácsadó és a megyei könyvtár négy közegben: Kápolnásnyéken, Soponyán, Ercsiben és Seregélyesen a komplex népművelés alapjait kívánja megteremteni. Közös havi műsortervet dolgoznak ki a községi művelődési otthonok és a könyvtárak számára, ezt nyomtatásban is közreadják. A műsorfüzetek első számai tetszetős kiállításban jelentek meg.

NYÍREGYHÁZÁN újabb két fiókkönyvtár nyílt. A város területén ezekkel együtt 25 tanácsi közművelődési könyvtár, illetve könyvkölcsönző működik. Közülük 18 a tanyavilágban, 7 a város belső területén kölesönöz. A tanyai könyvkölcsönzők működésének eredményeképpen ma már a tanyai lakosságnak több mint 13 százaléka olvas rendszeresen. (—)

A **TATABÁNYAI Megyei Könyvtár felszabadulásunk 20. évfordulójának tiszteletére versenyt hirdetett a tiszteletdíjas községi könyvtárosok számára.** A versenyfeltételek a könyvtári munka minden területére kiterjednek. Alapfeltétel a kölcsönzési idő pontos megtartása, a könyvtár általános rendbentartása és a nyilvántartások naprakész vezetése. Az olvasók számára, a felnőtt valamint a parasztolvasók arányára és az egy olvasó által elolvasandó kötetek számára vonatkozó feltételeket a községek lakosságának számától függően állapították meg. (—)

„**MIT OLVASSUNK?** A megyei könyvtár új könyvei” címmel új rovatot nyitott a Vas Népe hasábjain a Szombathelyi Megyei Könyvtár. Elsőnek szépirodalmi, irodalomtudományi és ifjúsági könyveket ismertetett az új rovat, a későbbiekben pedig más könyvcsoportokat mutat be a megyei könyvtár gyarapodásából.

Pályázatok

A **Derecskei Járási Tanács** pályázatot hirdet a járási könyvtárigazgatói állásra. Feltétel: felsőfokú képesítés és könyvtárosi gyakorlat.

A **Köszegi Városi Tanács** pályázatot hirdet a városi könyvtárvezetői állásra. Feltétel: felsőfokú könyvtárosi képesítés és könyvtárosi gyakorlat. A pályázatot a művelődésügyi osztályra kell küldeni.

TÁJÉKOZTATÓ

A szocialista pedagógia úttörője

Huszonötéve halt meg Nagyezsda Konsztantyinova Krupszkája. Születését közel egy század választja el napjainktól. De milyen évszázad! Belefért két világháború, de benne van a tudomány és a technika lenyűgöző méretű fejlődése mellett az emberiség hatalmas győzelme: egy új, igazságosabb, emberibb társadalom megszületése is. N. K. Krupszkája nemcsak előharcosa és építő munkása az új társadalomnak, hanem olyan harcosa, ki Lenin oldalán vett részt tervezésében, szervezésében, formálásában. Az otthonban, ahol felnőtt, korán érzékeli a cári rendszer nyomasztó súlyát. Apját, aki katonatiszt, majd a cári közigazgatás tisztviselője volt, haladó gondolkodása miatt nyilvánítják megbízhatatlannak és bocsátják el állásából. Korán elhal, Nagyezsda akkor még csak 14 éves gimnáziumi tanuló. Tanítványokat vállal, hogy segítse a család fenntartását, közben folytatja és befejezi gimnáziumi tanulmányait. Iskolában szeretne tanítani, de nem kap állást. Tovább akar tanulni, de erre a cári oktatási rendszer nőknek nem ad lehetőséget. Így tehát továbbra is magántanítványokat vállal, a háztartásban dolgozik, nyáron pedig — főleg Tolsztoj eszméinek hatására — nehéz fizikai, paraszti munkát végez. Közben állandóan olvas, képezi magát.

Szülei világnézete, a családnak a megélhetésért vívott kemény küzdelme, valamint olvasmányai korán az adott társadalmi valóság kritikus szemléletére nevelik. Az írók közül főleg Tolsztoj hat rá erősen. Tolsztoj tárja fel előtte először a korabeli orosz társadalom ellentmondásait. A fiatal diáklány keresi a kivezető utat s kezdetben úgy véli, hogy Tolsztojnak van igaza és a kivezető út a fizikai munka vállalása és saját maga tökéletesítése.

1890-ben kapcsolatba kerül egyik forradalmi diákkörrel szülővárosában és lakóhelyén, Pétervárott. Ebben a diákkörben ismerkedik meg először Marxszal. Ekkor érti meg, hogy nem a Tolsztoj által kijelölt út vezet a társadalom ellenmondásainak feloldásához, hanem a munkásmozgalom. Három évig jár ebbe a forradalmi diákkörbe, ahol igen sokat tanul.

1891-ben oktató munkát vállal a Pétervár melletti Szmolenszk község vasárnap

iskolájában, ahol néhány más nevelővel együtt munkástanítványokból marxista köröket szervez. 5 évig tanít ebben az iskolában, első letartóztatásáig.

Leninnel 1894-ben ismerkedik meg Pétervárott, ahol Lenin akkor a „Harci Szövetséget” szervezi. 1895-ben Krupszkája is tagja lesz a „Harci Szövetségnek” és hamarosan hűséges és értékes munkatársa Leninnek. Éppen egy népszerű illegális újságot készültek kiadni, amikor Lenint letartóztatják. Krupszkája még rövid ideig szabadlábon van, de azután őt is bebörtönzik, s 3 évi száműzetésre ítélik. Száműzetését Leninnel együtt Susenszkoje-ban tölti, akinek 1898-ban felesége lesz.

Krupszkája életét a továbbiakban Lenin életpályája határozza meg. Hűséges harcostárs az emigráció éveiben éppen úgy, mint később, a forradalom győzelme után. Hogy milyen értékes munkatársnak bizonyult, kitűnik a pártban kapott feladatokról. 1901-ben, még az emigrációban az Iszkra szerkesztőségének, 1905—1907-ig, az első polgári forradalom éveiben a párt Központi Bizottságának titká-

ra, 1907-ben pedig a „Prolatárj” című bolsevik újság szerkesztőségének titkára. Közben rendszeresen foglalkozik pedagógiai kérdésekkel. Ebből az időből származik a „Közoktatás és demokrácia” című nagyobb terjedelmű munkája, amelyben részben Rousseau, Pestalozzi, Fellenberg, Owen nevelési eszméit elemzi a demokrácia szempontjából, részben pedig a demokratikus nevelés egyik alapkérdésével: a termelő munka és az oktatás összekapcsolásával foglalkozik.

1917-ben Leninnel együtt tér vissza Oroszországba és a Központi Bizottság titkárságán a nők és az ifjúság közötti agitációs és propaganda munkát vezeti. A forradalom győzelme után tagja a Közoktatási Népbiztosság kollégiumának. Ettől kezdve főleg a közoktatás- és művelődésügy irányításában vesz részt.

1921-ben az Állami Tudományos Tanács Neveléstudományi osztályának elnöke lesz, ebben a munkakörében 1923-ban kidolgozza a szovjet tankönyvkiadás tervét.

1929-ben a közoktatásügyi népbiztos helyettesévé nevezik ki. Ezt a tisztséget haláláig betöltötte. 1931-ben a Szovjetunió Tudományos Akadémiája tiszteletbeli tagjává választja. Közben 1924-ben a Központi Ellenőrző Bizottság, 1927-ben a Központi Bizottság, 1930-ban pedig a Legfelsőbb Tanács Elnökségének tagja lesz. 1936-ban elnyeri a pedagógiai tudományok doktora címét.

Ez a néhány évszám csupán jelzi Krupszkája politikai és tudományos pályájának főbb állomásait. Forradalmi egyéniségét, emberi értékeit, rendkívüli képességét azonban művei tükrözik, az a rengeteg cikk és beszéd, amelyet a szovjet művelődésügy megszervezése érdekében írt és mondott. Irodalmi munkásságának méreteit mutatja, hogy művei az orosz nyelvű gyűjteményes kiadásban 10 kötetben jelentek meg. Nem lehet célja e rövid megemlékezésnek Krupszkája életművének elemzése, de még ismertetése sem. Hiba lenne azonban, ha egyszerű egyéniségére emlékezve nem kísérelnénk meg összefoglalni ennek az életműnek jellemző vonásait.

Mindenekelőtt Krupszkája forradalmian pártos egyéniségéről vall ez az életmű. Olyan egyéniségről, aki állandóan harcra és áldozatra kész hazája és az emberiség jobb, emberibb jövőjéért. Ebből a forradalmian pártos magatartásból fakad írásainak, beszédeinek életközelsége. Mindig az eleven élet felvetette problémákból indul ki és minden sora a forradalom győzelmét, a szocialista állam és társadalom építését szolgálja.

Krupszkája látóköre nem korlátozódik a művelődésügy részproblémáira. Megvan a képessége arra, hogy egységben lássa a kultúra egészét, észrevegye az összefüggéseket és a felmerülő problémákat ezeknek az összefüggéseknek a figyelembevételével oldja meg.

Életművének tematikája rendkívül változatos. Kezdetben legtöbbször pedagógiával foglalkozik. Munkái között olyan témák szerepelnek, mint az oktatás és a termelő munka összekapcsolása, a szocialista iskola kialakítása, a kommunista nevelés, a szovjet közoktatás rendszere, a középiskola reformja stb. Amikor azonban a forradalom győzelme után aktívan vesz részt a szovjet társadalom művelődésügyének megszervezésében, a közoktatásügy kérdései mellett egyre többet foglalkozik a népművelés, ezen belül a könyvtárügy és a könyvkiadás kérdéseivel. Különösen sok figyelmet szentel a gyermekek és az ifjúság iskolán kívüli nevelési, művelődési kérdéseinek. Számos cikke foglalkozik az úttörőmozgalommal, a gyermek- és ifjúsági könyvkiadás és a gyermekkönyvtárak kérdéseivel. Nagy műveltsége, tárgyi tudása és rendkívüli egyéni képességei teszik alkalmassá arra, hogy minden részterületnek lényegeset tudjon mondani. Állásfoglalásai nemcsak az adott idő kérdéseire válaszolnak, hanem igen sok esetben utat mutatnak ma is. Nem véletlen, hogy Krupszkáját egyaránt magáénak vallja a pedagógia, a könyvtárügy, a népművelés, sőt még a könyvkiadás is.

N. Rácz Aranka

MAGYAR NYELVEN MEGJELENT MŰVEI

- Emlékezések Leninről. Moszkva, Szovjetunióban élő külföldi munkások kiadója, 1932.
 Válogatott pedagógiai tanulmányok. Tankönyvkiadó, 1952.
 Az ifjú pionírok. Vál. művek gyűjt. Uzshorod, Könyv és folyóirat kiadó, 1951.
 Hogyan tanulmányozta Lenin Marx műveit? Jegyzetsorsz. OKK kiadv. 1952.
 Mit írt és mondott Lenin a könyvtárakról? Krupszkaja előszavaival, cikkeivel és jegyzeteivel. Művelt Nép, 1953.
 Úttörőkről, iskolásokról. Ifjúsági, 1955.
 Közoktatás és demokrácia. Tankönyvkiadó, 1957.
 Visszaemlékezünk Leninre. Kossuth, 1959.
 A gyermekkönyvtárakról. (Vál. cikkek.) KMK kiadv., 1960.
 A szocialista iskoláról. Tankönyvkiadó, 1962.

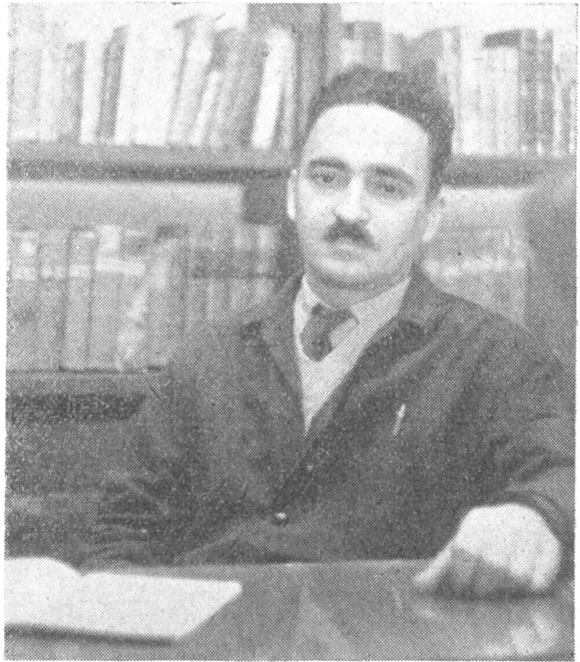
A LELKIISMERET KÉSZTETETT ÍRÁSRA

BESZÉLGETÉS SÁNTA FERENCCEL

Sánta Ferenc az Irodalom-történeti Intézet könyvtárában dolgozik. Kutatókat és bölcsészhallgatókat lát el könyvekkel, s épp úgy végzi munkáját, mint ezer meg ezer könyvtáros társa az országban. Épp ezért a könyvtáros könyvnyen megtalálja azt a hangot, amellyel közös problémákról, az irodalomról, könyvekről, írói mondanivalójáról elbeszélgethet vele. Sánta Ferenc nem számítja magát azokhoz az írókhoz, akik úgy vélik, mindent elmondtak a műben, s nincs több közölnivalójuk róla. Ellenkezőleg. Minden, amit leírt, tovább foglalkoztatja, tovább gyűrűzik benne: a gondolatok fogva tartják, a megírással nem szabadul tőlük. Hiába kérdezem tehát, milyen életúton jutott el a munkáját jellemző szenvedélyes igazságkereséshez, ő visszakérdez: az olvasó véleményére kíváncsi.

— *Majd magamról is beszéllek... De előbb mondja el a véleményét a 20 órás riportról!*

Elmondom hát, hogy ez az írás, mely a Kortárs 1963. 10., 11., 12. számaiban folytatásban jelent meg (1964 elején a Magvető kiadásában kötetben is napvilágot lát), és egy magyar falu 1956-os belső válságáról szól — őszinteségével ragadott meg: azzal, hogy minden egyéni, szubjektív igazságot feltár, mégis világosan érezhető pártos állásfoglalása. De olvasás közben a műhelytitok is foglalkoztatott, konkrét falu, valóságos figurák állnak-e a beszélgetések mögött, vagy sok élettapasztalattól leszűrt típusok? Beszélt-e velük egyenként, vagy sok hasonlóból alkotta-e őket? A forma is elgondolkoztató. A magyar irodalomban gazdag hagyománya van az irodalmi formában megírt szociográfiának. Itt azonban fordítottját látjuk ennek: ez a mű valójában irodalom — drámai sűrítése miatt prózában írt népballadának is mondhatnánk — csak riport formát nyert. Míg a riport a részvalóságokat, az egyedi eseteket mutatja be, ez a mű — címe ellenére — általános érvényű, tipizáló, lényeket feltáró.

HOGYAN KÉSZÜLT A 20 ÓRÁS RIPORT?

— *Az olvasó jól vizsgázott — megértett, és megsejtette szándékomat. A 20 órás riport valóban ballada, prózában írt ballada és kisregény egyben. Modern kifejezőmódot kerestem a népköltészet hagyományának folytatásához. A népi írók prózájának kitaposott útján sem akartam járni: ezt epigonizmusnak éreztem volna. A figurák mögött valóban nem egy-egy ember áll, hanem sok, igen sok beszélgetés summáját mondja el mindegyik. De még egy más ok is arra készítetett, hogy mindezt riport formában mondjam el. Itt ugyanis két időben fut a történet: 1956-ban, és napjainkban. Ezt a két időt hagyományos elbeszélő eszközökkel nehezen kapcsolhattam össze. Így azonban, hogy ma mondják el az akkor történt eseményeket, egyszerűen áll előttünk régi és mostani énjük. A színhely valójában a Tiszántúl — a nyelv ritmusából felismerhető ez, de csak abból, mert sohasem használok tájszavakat —, de*

az elmondottak az ország bármely falujában történhetek volna. Azt akartam megmutatni, hogy az elhibázott politika hogyan vadította egymás ellen az „egy vályúból való” szegényeket, az urasági cselédlakás nyomorában egykor békességben élőket.

FÉLREÉRTÉSEK ELKERÜLÉSÉRE

— Akadnak, akik azt mondják, akaratlanul is a szektás funkcionáriusok igazát védem. Ez távol áll tőlem. De megmutatom az ő tragédiájukat is: miközben éjt nappallá téve, meggyőződéstől és lelkesedéstől fűtve országot építettek sokan közülük rosszul csinálták a jót, kialudt bennük az emberség, nem értették meg a körülöttük élőket, uraskodtak és hatalmaskodtak, és sokszor még túl is teljesítették a fönt-ről kapott — önmagukban is helytelen — utasításokat. Meggyőződésem, hogy a rossz eszköz sohasem szolgálja az igaz célt, csupán kárára van. A tragédia bekövetkezett, a sorsközösségben élő, összetartozó emberek izzó gyűlölettel támadtak az egyetlen olyan vezetőre, ki mindig mellettük állt — tulajdonképpen önmagukra. Ez a vezető, Jóska a pozitív hős, nem áll bosszút. De a falu egykori, méltatlan párttitkára, Varga, aki „rossz volt cselédnek, rossz volt embernek, rossz volt párttitkárnak is”, haragját ártatlanon tölti ki, s e gyilkosság hosszú ideig megosztva tartja még a falut. A megölt Kocsis Benjámin ajtaja — melynek golyó ütötte lyukait az özvegy és a fiú nem foltoztatja be: jelkép. De jelképes Varga sorsa is: Jóska elúzi a faluból. De nemcsak a Vargák, hanem a hozzájuk hasonlók, a velük egyetértők is átadták és átadják helyüket olyanoknak, akik az új idők szavát értik.

— Jól mondotta, ez pártos írás. A nagyok közül Solohovot érzem távoli rokonnak, aki ugyancsak pártos író, mégis hosszú ideig hallgatott. Egyetlen elkötelezettségem ismerem, az igazságét, s csak akkor szólok, ha annak nevében lehet.

Itt mégis visszakanyarodunk az életrajzhoz. Az ifjúság gondolatérlelő, tapasztalatokat gyűjtő éveiről faggatom.

IFJÚI KALAND DEBRECENBEN

— Székely szegényparaszt és brassói likörgyári munkásnő fia vagyok. A munkásparaszt szövetség így testesül meg bennem. Sokat vándoroltunk, Kolozsvárott jártam iskolába, majd a debreceni református kollégium diákja voltam, míg — a kicsapást elkerülendő — el nem hagytam a kollégiumot VII. gimnazista koromban.

Majdnem úgy mint Csokonai — hogyan történt?

— Korszerűbben. Diáksztrájkot szerveztünk 1945-ben. Fűtött az ifjúi hev, és kicsit végtelenen fogtam fel a demokráciát. Nekem és társaimnak azért néhány kérdésben mégis igazunk volt. Mi termeltük ki a fát, jogosan követeltük tehát, hogy a tantermekben is fűtsenek, ne csak a tanári szobában. Meg hogy ne kívánják az ateistáktól a templomlátogatást. De akkor már túloztunk, mikor bele akartunk szólni az osztályozásba, választani akartuk a tanárokat és lemondadni az igazgatót. Egy hónapig tartott a sztrájk. Ezalatt a MADISZ helyiségében tanultunk, én voltam a magyar tanár. Ma már mosolygok ezen az eseten, meghatótan gondolok az öreg kollégiumra, de arra most is büszke vagyok, amit akkor jegyzőkönyvbe mondtam: „nem születtem csordalénynek, hogy tereljének, hanem szabad és független embernek”.

KÜZDELMES ÉVEK

— A távozás után nem iratkoztam be máshová, hanem megszőköttem a szállásadó lányát, megházasodtam, és elmentem bányásznak. Négy fiam született gyors egymásutánban, ma 36 éves vagyok, a legidősebb gyermekem 16 éves. Ő a legjobb kritikusom, olykor oldalakat húz írásaimból. Mindig belátom, hogy igaza van. A fiámat óva intem a korai házasságtól, de az enyémmel nagyon jól sikerült. Nagy tartozásnak érzem, hogy még sohasem írtam a szerelemről, de mindig fontosabb mondanivalóm volt. Erről is beszélek majd, de előbb elmondom, ami még fontos az életrajzomból.

— Voltam katona, üzemi munkás a Vörös Csillag Traktorgyárban, aztán a Ganz-MÁVAG-ban. Első írásom, a Sokan voltak c. elbeszélés 1954-ben jelent meg, Szabó Pálnak mutattam meg először, ő egyengette első lépteimet. Két évvel később egy novelláskötettel jelentkeztem. Aztán elnémitott a betegség. Mindannak élménye, ami a 20 órás riportban témává sűrűsödött annyira megviselt, hogy hónapokat töltöttem idegstanatóriumban. 1958 óta dolgozom könyvtárban, s még abban az évben újra írásnak adtam a fejem. Csakhamar megjelent egy elbeszélésem, s 1961-

ben a *Farkasok a küszöbön* c. kötet. E novellák, s a nemrég megjelent regény, *Az ötödik pecsét* alap gondolata közös, az önkényes hatalom és a kisember viszonyáról szövegek bennük.

AZ EMBERI JÓSÁG REGÉNYE

— Az ötödik pecsét-et legutóbb egyik kritikusom egzisztencialista műnek nevezte. Nem nagyon érdekel, hogy mit mondanak rólam, nem a sikerért írok, hanem azért, mert ki kell mondanom, ami foglalkoztat. Ezt a művet nem is szántam másnak, csak a hozzám hasonló töprengőknek. De ekkora értetlenséget, hogy egzisztencialistának nevezzék ezt az alapján optimista és humanizmustól fűtött művet — ezt mégsem vártam. Azt akarom bizonyítani benne, hogy a kisember, az egyszerű, szerény, dolgozó ember eredendően jó akkor is, ha ezt nem tudja magáról. Egy kispolgárok közül álló asztaltársasági 1944-ben arról vitatkozik, hogy ha volna lélekvádorlás, és ha választhatna, mi akarna lenni: zsarnok vagy rabszolga?! Mindegyikben erős a szenvedéstől való menekülés vágya, mindegyik a zsarnokot választja. De mikor egy feljelentés folytán élet vagy halál, tisztesség vagy gazság választja elé kerülnek, mind hőssé magasztosul, mind a lelkiismeret szavára hallgat. Ahogy Brecht mondja: „szörnyű nagy a kísértés a jóra”. A legerősebb törvényt, a humánus parancsát, a sokratesi hangot szólaltattam meg ebben a regényben.

Ha mint könyvtáros, az olvasó kezébe adná ezt a könyvet, mit mondana róla?

— Semmi esetre sem azt, amit egyik vidéki kollégám. Író-olvasó találkozáson voltam — nem fontos hol —, a 20 órás riportról folyt a szó. Befejezéskor a könyvtáros kijelentette, hogy *Az ötödik pecsét-et* nem ajánlja olvasóinak, mert nehéz gondolatokat rejt, és úgysem értik meg. Mondanom sem kell: percek alatt szétkapkodták, bizonyítani akarván, hogy értelmesebbek ők, mint azt mások vélik.

AZ ERKÖLCS MA KÖZPONTI TÉMA

— Én csak az etikai problémákon töprengő olvasóknak adnám, de őket meg is kérném, segítsenek a nyitott kérdések megoldásában. Amíg ezt a könyvet írtam, mindig rosszul aludtam: nemcsak az utolsó jelenet döbbenetes víziója gyötört, de a lelkiismeret is: vajon én a rabszolga sorsát választanám-e?! Tudom, az író dolga a válaszadás. De úgy gondolom, az elgondolkoztatás is feladata. Különösen napjainkban, amikor az etika kérdései annyira a világirodalom központi témái lettek. Oka ennek az, hogy a vallásos világkép háttérbe szorulása után a határozott körvonalú normák helyébe nem léptek még újak. A régiakat is megszüntették persze, de legalább pontosan tudták, hogy mit szegnek meg. Én a humánus normáját állítanám a helyükbe: bűn minden, ami megalázza, sérti, pusztítja az embert.

DERŰSEBB TÁJAK FELÉ

— Ez a problémakör kényszerített írásra: beszélnem kellett róla. Még egy kisregényen dolgozom, mely ezzel a mondanivalóval foglalkozik. A huszita háború idejének négy szereplőjét támasztom fel, hogy egy kocsmai beszélgetés során vitatkozzam velük. Aztán lezárom e témakört: nem akarom ismételnem magamat. Elmondtam mindent, amit tudtam. Derűsebb, szélesebb tájak felé indulok. Először bemutatom egy értelmiségi család 24 óráját. Magunkat.

— De *Úkármit* írok, úgy érzem, hogy a kifejezés-módban meg kell tartanom a jelképrendszert, a szimbolikát. Az ötödik pecsét-et azért is támadták, azért mondták róla, hogy nem realista mű, mert jelképekkel dolgozom benne, valószínűtlen mesét szövegek, alakjaiból én szövegek. Szerintem akkor realista a mű — eszmei értelemben —, ha igazat mond. Az írónak a végtelenségig ki kell éleznie a helyzeteket, a valószínűség rovására is olykor. El kell mennie az abszurdumig, hogy a lényeg kifejezhető. Az irodalomnak nem másolnia kell az életet: hanem a legfontosabb dolgokat sűríteni, a legtisztább, legélesebb formában, ha kell jelképekkel kifejezni, hogy megdöbbenjen, katharzison átvezesse és így formálja az olvasót. A klasszikus realizmus stílusában azonban mi már nem ábrázolhatjuk sem korunk problémáit, sem korunk emberét. Nem mesélhetünk Mikszáth módján, kijártuk már ezt az iskolát. De meg kell tanulnunk a klasszikus realistikus mesteri szerkesztésmódját, hogy azt egybeötvözzük a mi gondolatainkat kifejező szimbolikával. Úgy kell nevelnünk az olvasót, hogy ezt a kétségkívül nehezebben befogadható, több szellemi megerőltetést igénylő közlés-módot megtérte.

Búcsúzóul még megmutatja a könyvtárat, a nagyhírű Eötvös Kollégium gyűjteményét, melynek alapját Eötvös József hagyatéka képezte, s mely aztán a vásárláson kívül olyan értékes adományokból gazdagodott, mint a Semsey és Mednyánszky hagyatékok, Péterfy Jenő, Szabó Dezső, Gombocz Zoltán és Halász Gábor magánkönyvtára; a francia École Normal Superieur és a Cambridge-i Egyetem állandóan érkező ajándékai. A világirodalom van jelen a polcokon, s közöttük lábujjhegyen jár a tudós és a diák. Az író pedig visszaül íróasztalához, s az ajtóból hátrarekintve szinte látom, amint mellételepszenek a huszita prédikátor, a paraszt, a pap és a zsoldos alakjai: velük folytatja a társalgást.

Bozókya Éva

MŰVEI

Téli virágzás (novellák) Magvető, 1956. 153 old.
Farkasok a küszöbön (elbeszélések) Szépirodalmi, 1961. 236 old.
Az ötödik pecsét (regény) Magvető, 1963.
20 órás riport Kortárs, 1963. 10., 11., 12. sz.

Lányirodalom?

Sok serdülőkorú kislány jár a könyvtárba és talán valamivel többet is olvasnak, mint a hasonló korú fiúk. Érdeklődésüket figyelve feltűnik, hogy olvasmányaiknak legalább 60%-a a leányregények közül kerül ki. Érdekes, hogy sokan olvassák közülük az ún. fiús könyveket is, de alig mutatnak érdeklődést az olyan könyvek iránt, amelyekben nincs fiú-lány probléma.

A leányok olvasmányainak zöme a leányregényekre, sajátos leányproblémákat felvető ifjúsági irodalmi művekre korlátozódik. Így van ez ma és így volt korábban is. Akkor is, amikor könyvkiadásunk irodalompolitikai szempontokat figyelembe véve nem bocsátott közre ilyen műveket. Annyival volt rosszabb a helyzet, hogy a lányok akkor csupán egymás között cserélhették a régi, sokszor nagyon kifogásolható leányregényeket. Helyes, hogy az utóbbi években megszűnt a könyvkiadásnak ez a tartózkodó magatartása. A könyvpiacra egymás után jelennek meg a lányok könyvei, köztük a „pöttös” és „csikos” könyvek.

Maga az a tény, hogy könyvkiadásunk kényszerült álláspontját revideálni, eldönti a vitát: a leányregényekre igenis szükség van. A serdülés szükségyszerűen irányítja új témák felé a fiatal leány érdeklődését. A szerelem már nem idegen, érthetetlen probléma többé. A közelbe jött, de még ismeretlen. Ezt a homályt le kell készíteni, hiszen ebben az életkorban az élet minden vonatkozására fel kell készülni. Így érthető, ha a lányok érdeklődése éppen erre a még ismeretlen területre irányul. Erről beszélnek egymás között és ezt keresik a leányregényekben is.

Ismerjük ennek a műfajnak hibáit, gyengeségeit. A régebbiekre különösen joggal lehetett mondani, hogy sablonosak, ugyanannak a tárgynak, ugyanazoknak a helyzeteknek, ugyanazoknak a jellemeknek szegényes fantáziával történt ábrázolásai. Nem tűntek ki ezek a könyvek stílusukkal sem, társadalomszemléletük pedig teljesen elfogadhatatlan, idejétmúlt volt.

Az utóbbi évek leányregényírói nem egyedül ezeket a recepteket vették elő, hogy a mai kor követelményeinek megfelelő változtatásokkal alakítgassák a régi témát, hanem kísérletet tettek a leányregény alapvető korszerűsítésére. Ez a törekvés vegyes eredményekkel járt.

Az új leányregényeknek ma már nagy olvasótábora támadt. Szabó Magda, Thury Zsuzsa, Kertész Erzsébet, vagy Gergely Márta regényeit úgyszólván minden kislány ismeri. A próbálkozás sikere azonban mégsem teljes. Ezt az alapvető hiba okozza, hogy az írók nagyobbik része nem tudott beleilleszkedni a 12–13 éves lányok lelki világába. A regényekben ábrázolt világot nem a kislányok szemével nézik, hanem saját gondolkodásuk tükrén. Ez azonban csak részben előny, részben hiba is, ami megakadályozza a lányok őszinte rezonálását.

Talán nem hangzik következetlenségnek, ha ugyanakkor örömmel fogadjuk a Móra Könyvkiadó törekvését a lányok irodalmi érdeklődésének kiszélesítésére. Az ismert leánysorozatokban rendszeresen ad közre olyan értékes irodalmi alkotásokat, melyek nem tartoznak a leányregény fogalmába. Jó módszer ez arra, hogy a lányok érdeklődése ne jusson zsákutcába.

A könyvtáros számára mindezekből az a tanulság adódik, hogy a leányregényekből ne alkosson külön csoportot, hanem olvassa be ezeket is a „Gyermekvilág” könyvcsoportba. A gyengén olvasó 10–12 éves lányoknak ajánljon továbbra is leányregényeket, de akik csak leányregényeket olvasnak, azokat ismertesse meg az irodalom értékesebb területeivel is. (gh)

A NAGY MAGÁNYOS SZOBRAI KÖZÖTT

A MICHELANGELO ÉVFORDULÓRA

Az éj

Vasari meséli róla: egy ízben Buonarrotti, látván, hogy riválisa, Raffaello, tanítványok csóvjától követve vonul keresztül a Szent Péter téren, felkiáltott: — Olyan udvarral járkálsz, mint egy kapitány! — S Raffaello élesen: — S te egyedül, mint a hóhér!

A népszerű és körülrajongott Raffaello-tól gonoszság volt őt hóhérhoz hasonlítani. Mondhatta volna azt, hogy egyedül vagy, mint a teremtő. Mert az volt. Vagy: hogy egyedül vagy, mint a teremtményeid, mint a Mózesed a Bilincsekbe vert Szent Péter templomában, mint a Gondolkodó és Hadvezéred s a négy Napszakod a Medici-kápolna sekrestyéjében, mint a prófétáid és szibilláid a Sistine mennyezetén, mint Ádámod a teremtés pillanatában és később is, mindig. Egyedül vagy, mint a kárhozottak az Utolsó ítéleteden.

Ezt mind mondhatta volna, és igazat mondott volna, a szó minden értelmében, mert művei egyedülálló remekék és olyan magányosak, amilyen csak egy szobor lehet, s amilyen ő volt egész életében e világon, melyet Siralomvölgyének látott, vagy tán rosszabbnak, olyan kietlennek, mint a Pokol.

Nem mint a középkor pokla, melyet mulatságos torzpofák népesítenek be, s ahol szinte otthonos-szorosan, testhez tapadva, összeforrvá vannak együtt az emberek, s tudjuk: „*Páros kint enyhíthet alázat*”. Nem, Michelangelo pokla másmilyen, mint az, amelyet — mondjuk — az orvietói dóm domborműveibe képzelt az ismeretlen mester. Vessünk gondolatban egy pillantást reá; az Utolsó ítéletet eleveníti meg ez is, a jobb oldali, egymás fölé helyezett csíkokban. Alulról a második sorban szőröstestű, vigyorgó

Buonarotti Michelangelo

sátániókká valami szalagfével kerítik körül, fogják együvé az aprótestű, kiállóbordájú, fejletlen mellű kárhozatra szántakat. Azok a fejükhez kapnak, óbégatnak, kétségbeesett arcot vágnak — hozzá tartozik ez a színjátékhoz — de egy sem, egyetlen egy sem kísérli meg, hogy létepje magáról a petyhüdtlen lógó szalagot, s kiszakítsa magát a többi közül. Együtt vannak, s ez így jó. Ez a lényeges a számukra: az együttlét, hogy hol, a pokolban-e vagy a középkori Orvieto, Siena, Perugia indákként összegabalyodó, egymásba fonódó és szorosan ölelő utcáin, szinte mindegy. Michelangelo pokla nem ilyen. Semmi köze már a középkor bonyolult harmoniájú, félelmetesen egymásra utalt közösségéhez. De a reneszánsz életkedvvel teli poklához sincs köze. A Signorelliéhez, melyet ugyancsak Orvietóban láthatunk. Itt sem lehetne egy tűt leejteni, s a pompás izomzatú ördögök még hordják az elítélteket, duzzadó mellű nőket a nyakukban, mint valami fekete-misére, s a nők arcáról szinte sugárzik, hogy megérte nekik a poklot az élet, s ha most be is vannak kissé gyulladva, amennyire az ilyen alkalomhoz éppen illik, de nem túlságosan. A szarvak az ördögök fején, riasztóak bár, de vonzóak is egyben.

Michelangelo pokla más. Oda nem összehordják az elítélteket, hanem szét. A

Sistina hatalmas oltárképe alvilágának a közepe majdhogynem üres, komor sziklából egyetlen sátánfej mered csak elő. A Hajós csónakja zsúfolt ugyan, s egymás hegyén-hátán buknak ki belőle az emberek, de másfajta zsúfoltság ez, mint a középkori, itt senkinek sincs köze a többihez, mindenki magának kárhozik el. Jobbra lent egy alakot — Minost, az alvilág urát — kígyó fon körül, mint Laokoont és fiait, vagy mint a középkori domborművön a kárhozottakat a szalag, csak hogy itt nem másokkal hurkol össze az eleven kötél, csupán önmagával, s nem összefog, hanem kirekeszt és önpoklába, a legkegyetlenebbe, a magányosságába zár. (S ki küldte Mínosra a kígyót? Önmaga?) De talán nem is ez a legborzalmasabb a képen, nem a kietlen alvilág, hanem... Tudjuk, hogy Michelangelo magát is ráfestette; San Bartolomeo lenyűzött bőre az ő arcvonásait őrzi: „Gondoljátok meg: Ezen a világon nincs senkim, semmim. S mit úgy hívtam: én, az sincsen. Utolsó morzsáit rágom” — ezt mondja nekünk önmagáról.

Minden műve erről a magányosságról vall. Az első, melyeket még a Lorenzo Magnifico Firenzében alkotott, talán még nem. A Donatello modorában készített Madonnája inkább csak tűnődő, mint magányos, s a másik korai domborműve is, a római szarkofágokra emlékeztető Laphiták és kentaurok harca, csupán tehetségéről árulkodik és erejéről. Sőt, a már Lorenzo de Medici halála és Savonarola minden örömet elsvárító büntudatos forradalma után faragott Giovanninója (a fiatal Keresztelő Szent János szobra) még naív gyermeki reményt is sugároz, mintha azt mondaná: Ugye nem kell egyedül maradnom, nem kell majd Dáviddá serdülnöm?

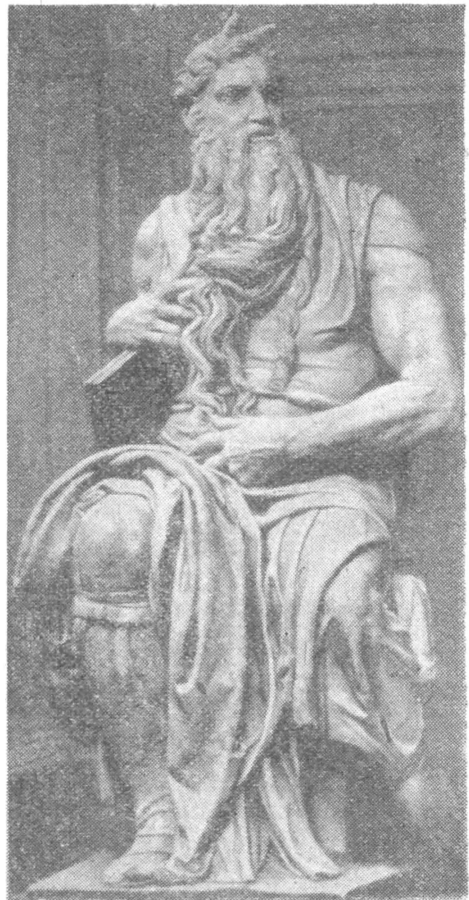
De Michelangelo-Gianbattista sorsa ekkor már megpecsételődött; Ifjúját csupán a férfivá-érés éve választják el a magányos-hős Dávidtól. Igaz, közben volt még a Rómában alkotott Pietà, ez az olyannyira monumentális szobor, hogy a valóságban megpillantva csalódást okozóan lep meg kicsinységével. Huszonnégy éves korában alkotta, s úgy tűnik, maga is azt hihette, ekkor már mindent tud a világról s a művészetéről is. Lágy szomorúság és mindenbe beletörődő lemondás árad a finoman megmunkált márványból. A magára maradt anya vagy inkább fiatalasszony bánata, s az elesett — a végképp elesett férfi elomló magamegadása. Ha későbbi műveit nézzük, rá kell döbbenünk, miként maga is rádöbben, hogy önmagáról még semmit sem tudott. A mesterségét persze ismerte, s a maga nemében tökéleteset alkotott. A Pietához fogható a görög klasszikus mesterek óta

nem csináltak. Ez igaz. De magáról és sorsáról — melyet megrendítő és lenyűgöző alkotásokba merevedve éreztet át velünk — még alig-alig sejtethet valamit. Hogy kilencven évet kell megélnie, míg eljut abba a vágyott nyugalomba, melyben halott Krisztusa pihen Mária ölében, hogy minden emberi erőt meghaladó folytonos küzdelmet kell majd vívnia márványtömbökkel és friss vakolattal, hogy kifejezze magányát, hogy erőteljes vonalakba és halvány színekbe, gondosan csiszolt márványba örökítse azt, amiről már maga sem hiszi, hogy feloldható, nem, ezt még nem tudta. Talán önmaga is csupán akkor értette meg, hogy mire ítéltetett, amikor 1501-ben, közvetlenül a Pietà megalkotása után visszatért Firenzébe. Savonarolát már megégették, s a művészet újra virágzásnak indult, Leonardo már ott dolgozott, s hamarosan Raffaello is, de a szellemnek az a melegsége, mely a Magnifico udvarát otthonossá tette, nem volt többé. S kivált Michelangelo számára nem volt. A Dávid született itt meg a kezéből, ez a távolba tekintő, egyedülálló gigász, melynek a jobb keze, ez az erős, a természetesnél nagyobb arányúra faragott, s a könnyedén lecsüngő karon már a végzetes dobást látogató keze ragadja meg először az embert és vési magát kitörőhözhatetlenül az emlékezetébe.

Firenze után ismét Róma következik, a hatalmas zsarnok II. Gyula pápa szolgálata, aki itt a földön, amelyet meghódított és kézben tartott, akart örök életet, s tudta, hogy ezt egyedül Michelangelo adhatja meg neki. Megrendelte tőle a síremlékét. Közel negyven esztendejét keserítette meg vele. Az eredeti tervet ugyanis mind kisebbre és kisebbre faragták, végülis csupán a Mózes és két mellékalakot állították fel belőle; a többi szerteszóródott, el sem készült vagy félig bújtt csak elő márványbörtönéből. Ami ránk maradt belőle, az csupán sejteti az elképzelés nagyságát. Ez egyébként nem igaz. A Mózes önmagában is monumentális, zordon fensége előtt eltörpül az ember. Félelmetes mű. Michelangelo azután ábrázolja, hogy megtudta: népe elhagyta őt és istenét, az egyedül valót, s ő magára maradt a Törvénnyel. Az Atyát jelképező bika-szarvai előre merednek. Ül. Kissé meggörnyedve. Karjai, s a két lába, mint maga a test, szintén félben maradt gesztust rejtene. Az arca még lángol, de jobb keze már nem szorítja a kőtáblákat, igaz, nem is nyugszik rajtuk. Tenyerének húsa, kezének önsúlyától kidagad, a mutató ujjja azonban még előrenyúlik, a baljával pedig mintegy magára mutat. Porbasújthatná az embereket, de tudja már, hogy inkább csak a Törvényt fogja össze-

zúzni, melyet hiába hozott nekik. Rettegetesebb, mintha kitörni készülne. Rabszolgák is kerültek volna az emlékműre. Néhány elkészült belőlük. Hogy valóban rabszolgák lettek volna-e, nem tudjuk, talán csak emberek, a gúzt és béklyót magukról letépni nem tudók. Mózesra — aki, tudjuk, az Istent személyesítette meg — mégsem rakhatott látható kötelékeket. Őt önnön ereje nyugózi. Egy Győztest is kifaragott, egy szakállas öreg főre térdepelő Giovannino és Dávid arcú szépséges ifjút — a Hadvezérben látjuk majd viszont az arcát — aki mintha panyókára vetett köpenyét készülne leoldani. Miért? Hogy teljesen pőrén álljon a legyőzött világgal szemben? S miért ilyen szánszalomtalanul szomorú? S ki az a szakállas férfi, akinek a nyakára hágott? Későbbi önmaga talán? A győző is ő és egyben a meg-típort?

Közben festette a Sistina mennyezetét. Majd — miután húsz évvel később az

Mózes

oltár képével is elkészült — megtervezte a vatikáni Szent Péter templom kupoláját, melynél magasabbra mindmáig senki sem törhet Rómában. Hatalmasabbra ügysem tud. S mozgalmassá tette a belső terét, hogy minden belépőt a végigjárására kényszerítsen, vagy hogy senkit se érjen egyszerre nyomasztó nagysága. Így sem könnyű elviselni.

De még előbb az Utolsó ítélet és a kupola megtervezése előtt egy másik sír-emlékbe fogott, a két Mediciébe, Firenzében. Sohasem készült el vele. Hetven éves volt már, mikor a kész és félig kifaragott márványokat a távollétében összeállították.

Az Urbino-i herceg jelképes szarkofágján az Estének és a Reggelnek nevezett alakok nyugszanak, egy lenyugodni készülő férfi és egy kelleetlenül ébredező nő. A Nemours-i hercegen van az Éjszaka és a Nappal. Az egyes alakokat semmi sem kapcsolja egymáshoz, sem egy tekintet, sem egy mozdulat, s az egész műnek ki-

egyensúlyozottságot is csupán szimmetrikus elrendezettségük ad. Az egyes alakok azonban feloldatlan feszültséggel telítettek, mozdulatlanságukban is nyugtalanítók. A legmegdöbbentőbb az Éj, egy alvó nőalak, aki jobb karját felhúzott bal combjára feszítve támasztja alá előrebukó fejét. De hogy milyen nyomasztó lehet az álma, arról nem is ez a kényszeredett tartása vall, hanem a melle, melynek bimbója — ezt aprólékosan kidolgozta a mester — görcsbe rándult. Aki látta, aligha tudja többé elfelejteni.

Négyszáz éve, 1564. február 18-án halt meg, épp olyan magányban, amilyenben élt. Egyetlen barátját, akinek társaságában feloldódott, Vittoria Colonnát tizenkét évvel előbb elvesztette már. Emberi kapcsolatot többé kötni nem tudott; a világhoz — mint már korábban is — zord szembenállása kötötte; ma sem könnyű bensőséges kapcsolatba kerülni műveivel.

Zolnay Vilmos

MACAULAY A MUNKÁSOLVASÓKRÓL

A múlt század klasszikus angol történetíróját egy ízben meghívták egy munkáskönyvtár — vagy mint az egykorú magyar lap írja: „kézművesek mulattató könyvtára” — felavatásának emlékünnepeére. Itt elmondott beszédét Vajda Péter fordította magyarrá az *Athenæum* 1840. márc. 8-i számában:

Vannak minden felekezetben emberek, kiknek célja tiszta lehet, de szellemüket igen korlátoznak kell tartanom, mert féltékenységgel és idegenkedéssel tekintenek minden tudományokat terjesztő tervekre... Ezen nézet baráti a maguk óvatosságát e szavakra alapítják: Kis tudomány veszélyes dolog... Nem vonakodom elismerni, hogy azon emberek többsége, kiknek számára ezen intézet alakult, hivatásától nem szakaszt el elegendő időt, hogy a literatura tárgyaiba mélyen behathasson. De azért éppen oly kevéssé fogom állítani, hogy ez ok legyen a kézműveseket a szellemi művelődés hasznaitól és gyönyörétől kizárni, mily kevéssé fogadom el azon tételt, hogy a rövidlátónak szemét kell kivájni és a selypet sikketté s némává tenni... Valaki azt akarná, hogy a tudás forrásától mindazok elzárassanak, kik abból mélyen nem meríthetnek, ez nekem mindig korlátolt lelkek ész elleni göggének tetszett. Én erősen meg vagyok győződve, a szellemi művelődés terjedése mind inkább meg fogja erősíteni a rend iránti szeretetet. De ha a nép értelmi nevelésének hasznairól nem volnának is ily eszméim, mégis rendkívüli részvétellel fognék tekinteni oly intézetekre, mint e jelen. Mennyi ártatlan gyönyört nem adott ezen egyesület hétezer kötetből álló gyűjteménye! Mennyi óra, a kedvetlenség- és hivalkodástól megmentve, folyt el boldogan olvasás alatt! S ezen világ örömeinek tömege oly nagy-e, kivált a dolgozó osztálynál, hogy a tudni vágyóktól valamely tiszta eleményt irigyeljünk? Mennyi aggodalom-, mennyi gondtól menekszünk meg vizsgálatokba merülvén és szellemi szórakozást keresvén! Én ezt tán inkább érzem, mint más. Mennyire visszaemlékezhetem, nekem a könyvek voltak legjobb barátaim; ők voltak vigasztalóim szerencsétlenségben és társalkodóim a magányban; szükségben kipótlották nekem a gazdagságot, számkivetésben a hazát, és közepette a politikai vitáknak megtartották kedélyem derültségét. Sem vagyont sem hatalmat, sem rangot nem cserélnék el azon élményért, melyet könyveim kölcsönöznek azáltal, hogy biztosítják nekem a letűnt századok lángelméinek társaságát, világítanak nekem az igaz- és széphez vezető útra, és előjogot adnak közlekednem a távollal és láthatatlannal, a múlttal és jelennel. Ami pedig engem boldogít, azt bizonyára nem akarom elvonni vagy nehézzé tenni azoknak, kik becsülettel buzgalommal hasonló tanulmányért, hasonló élményért esdeklenek.

Spanyol írók — magyar olvasók I.

Hispania irodalmát sokáig csak igen kevésbé ismerték hazánkban. Babits irodalomtörténete mindössze hat spanyol nevet említ, Szerb Antalé is meglehetősen tájékozatlan tájékoztató. Pedig a spanyol irodalom az európai művelődés egyik leg szebb hajtása, s Nyugaton sosem volt elszigetelt, rajongói közé tartozott Goethe és Hegel, Walter Scott és Victor Hugo, s nem kisebb alkotók kölcsönöztek témáiból, mint Corneille, Molière és Le Sage. Nálunk — nyilván a földrajzi távolság miatt — csak későn támad érdeklődés iránta. A spanyol írók és költők rendszeres tolmácsolása csupán néhány esztenedeje indult meg.

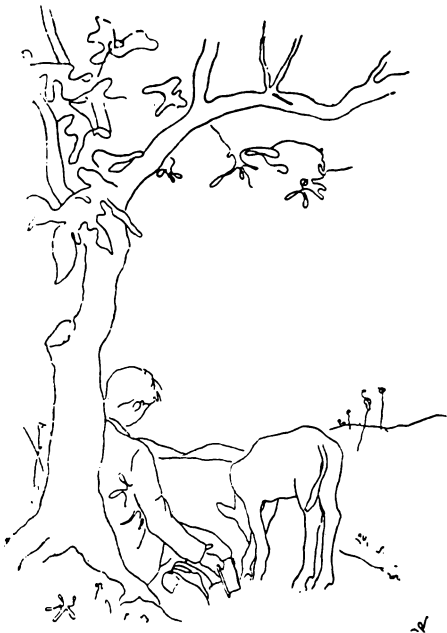
A spanyol irodalom nyolc századának gazdagsága vetekszik az olaszokéval, a franciákéval; nem vállalkozhatunk arra, hogy egész fejlődését bemutassuk, ezért csak az utóbbi években megjelent fontosabb fordításokat ismertetjük.

Szerencsére van közöttük olyan is, amely legalább a költészetről áttekintő képet ad, a kezdetektől máig (*Spanyol költők antológiája*). Aki e gyűjtemény verseit végigolvassa és tanulmányozza a szerkesztő (András László) hasznos életrajzi jegyzeteit, megszerezheti az alapvető tájékozottságot a hispaniai költészet történetében. Az antológia első lapjain a XII. századi *Cid-ének* szemelvényeivel találkozunk; ez a csaknem négyezer soros, fenséges költői erejű epikus alkotás a mór hódítók ellen vívott harc legendás hőseit éneklí meg. Cid és más krónikás szereplők alakja később számos románcnak (népi hangú, lírával átszőtt kisebb verses elbeszélésnek) vált ihletőjévé. A szerelmi lírát hatalmas főurak (köztük *Don Dionís*, Portugália királya) és névtelen dalszerzők művelték; a kalandos történetek naív közönségét a Világbíró Nagy Sándor mesés tetteiről regélő terjedelmes költemény szórakoztatta (XIII. sz.); egy dévaj kedvű főrangú papi személy, *Juan Ruiz*, „a spanyol Villon”, a középkor illetlen témáit, nyelves szatíróját szólaltatta meg. A reneszánsz olasz hatása korán elérte Hispaniát, és megalapozza az „arany század”-nak nevezett spanyol költői virágkor dicsőségét. A poétának is kiváló *Cervantes* (1547—1616), a csodálatos termékenységű *Lope de Vega* (1562—1635) s a nálunk eddig szinte ismeretlen *Góngora* (1561—1627) és *Quevedo* (1580—1645) ez időszak legnagyobb lángelméi. Közülük különösen Góngora érdemi megfigyelésünket; nyers erőből, fenséges homályból és merész intellektualizmusból összetett versművészete körül, mely nem könnyen adja meg magát az

olvasónak, máig sem ült el a vita: sokan elmarasztalják barokk zsúfoltságát, mások — mint García Lorca — a modern képkötés úttörőjét magasztalják benne; bizonyos, hogy páratlanul érdekes tehetség, nagy művész. E korban már kiváló költőnői is vannak Spanyolországnak, két apáca: *Avilai Szent Teréz* (1516—1582), aki tizennégy éves fővel lovagregényt írt, s aztán a misztikus látomások klasszikusává lett, és „Juana nővér”, *Inés de la Cruz* (1651—1695), aki tizenkét esztenedős korától verselt, alacsony sorból emelkedett az udvarhölgyi rangig, a költészetet csak gyóntatója tilalmára hagyta abba, és pestises betegek ápolása közben vesztette életét. A spanyol világbirodalom hanyatlásával Hispania költői dicsősége is hosszú időre leáldozott. A felvilágosodás kísérleteit üldözés, megtorlás torpantotta meg; *Tomás de Iriarte* (1750—1791), akinek szatirikus meséit ismerjük, az inkvizíció elé került verseiért. A romantika a Napóleon elleni küzdelmek rétorikus pártoszával jelentkezett, majd a múlt század végén a nicaraguai születésű *Rubén Darío* (1867—1916) föllépésével kezdődött el a spanyol költészet új nagyszerű fejezete, s emelkedett ismét világirodalmi szintre a líra.

Ez újabb szakasz gazdag költői terméséből külön antológia is készült (*Hispania, Hispania...*), néhány nagy alkotóját

Illusztrációk Juan Ramón Jiménez:
Plataso, meg én című könyvéhez

pedig önálló kötetek mutatták be. A Nobel-díjas *Juan Ramón Jiménez* (1881—1958) művészetében az impresszionista látásmód bomlik virágpompába, finom lírai hangulatokkal, népdalszerű ritmusokkal, szín-szimfóniákkal kápráztat el — „ibolya pupillák”, „a csillagok azúr tava”, „sárga zsebongás”, „sárga emlék”, „fehér váltólámpák sárga unalmat csepergetnek”, „a szelmalmok réveteg rózsaszínbén forognak”, „két szerelmes szájnak rőt parazsa”. (*Sárga tavasz*). Jiménezt Tóth Árpádhoz, *Antonío Machado*t (1875—1939) Juhász Gyulához lehetne hasonlítani; lírája halk ábrándok, szomjas álmok, tépelődő szomorúság finom szálaiból szövődik, s az erősebb indulatok is, mint tűző nap a porfellegen, csendes sajjáással törnek át versein. „Hazugság és galádság korában” született, nagy múlt züllő emlékei közt, gyáva században, amikor Spanyolhon „új-jai önnön sebeit sem találták”. Machado költészete csendes tiltakozás volt, baljós előjeleket hírelt, de tudott hinni is a jövőben, a „megváltó s kegyetlen” forradalomban, amikor a nép „fejstét suhint, bosszúra serken” (*Nappali töprengés*).

A fasiszta túlerő polgárháborús győzelme száműzetésbe kényszerítette a legjobb

spanyol költőket, Jiménezt, Machadót éppúgy, mint *Rafael Alberti*t (sz. 1902), aki ma is emigrációban él. (Válogatott verseinek gyűjteménye: *Az ismeretlen angyal*.) A spanyol nép antifasiszta harca sok költőt ihletett meg, nemcsak spanyolokat, más országok lírikusait is. Magvető Kiadó terjedelmes nemzetközi antológiát állított össze verseiből (*Guernica*); ebben különösen a nagy mártír-költő vonja magára figyelmünket: *Miguel Hernández* (1910—1942). Őt, fiatalon, börtön, *Federico García Lorca*t (1898—1936) golyó pusztította el.

Lorca tehetséges festő és grafikus, zongoraművész és népzene gyűjtő, színházi rendező és kitűnő drámaíró volt, mindezekelőtt pedig nagyon nagy költő, a legnagyobbakkal vetekedő klasszikus. Lírája népi ihletésű, olyanformán, mint Bartók zenéje, és ízig-veérg modern. Bódító illatú cigányromancái, villamos töltésű szerelmi költészete, forró andalúz tájképei, titokzatos zöldre árnyalt hangulatai gyermekdalok csacsi melódiáit idézik vagy dús barokk zengést hallatnak, s a valóság elemeiből építkezve is fölsudarodnak a víziók fényövébe: csendőrei az apokalipszis lovasaihoz hasonlatosak, cigánylányainak tánca az égig lobog... Mágikus képteremtő fantáziájának jellemzésére álljon itt egy remek strófája Nagy László fordításában:

Zöld, szeretlek, zöld, imádlak.
Zöld szél. Zöldbe borult ágak.
Bárka ring a tenger fodrán,
lő és lovas hegyre hágnak.
Lány álmodoz könyöklőben,
árnyék borul derekára,
zöld a haja, zöld a húsa,
hült ezüst a szeme párja.
Zöld, szeretlek, zöld, imádlak.
Cigány-hold süt cigánylányra,
már minden a leányt nézi,
ő nem érzi, nem is látja.

García Lorca drámái többnyire szomorú női sorsokat, elfojtott, majd viharosan kitörő vágyakat visznek színpadra, a lefojtott, tapló lángú, nyomorúságos spanyol népélet riasztó, robbanó jelképeit (*Vérmenyegző*, *Yerma*, *Bernarda Alba háza* stb.). Néhányat tanulmányai közül is lefordítottak magyarra; ezek nélkülözhetetlenek Góngora és a spanyol népdal megértéséhez (*Federico García Lorca Válogatott írásai*).

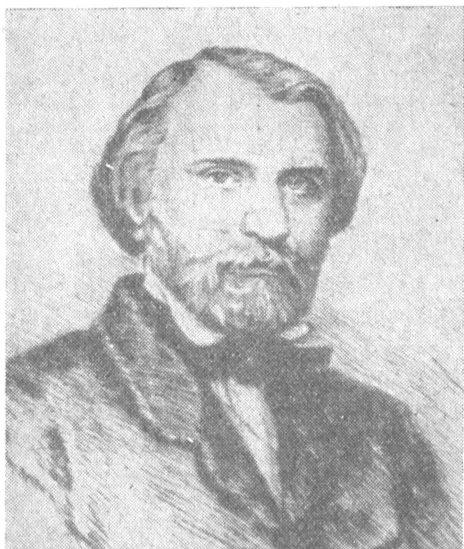
L. S.

BIBLIOGRÁFIA

Guernica. A spanyol polgárháború költészete. Magvető, 1963.
Hispania, Hispania... XX. századi spanyol költők versei. Szerk. András László. Európa, 1959.
Lyrá Hispanica. Őtszáz év spanyol költészete. Ford. Gáspár Endre. Debrecen, 1944.
Spanyol költők antológiája. Szerk. András László. Móra, 1962. (A Világirodalom Gyöngyszemei.)

- Rafael Alberti: Az ismeretlen angyal. Válogatott versek. Ford. Somlyó György. Európa, 1962.
 Federico García Lorca: A csodálatos vargáné. Szilaj bohózat két felvonásban. Ford. Benyhe János. Gondolat, 1959. (Játékszín.)
 Federico García Lorca: Cigány románcok. Ford. András László. Bp. 1947.
 Federico García Lorca: Cigány románcok. Ford. Gyertyán Ervin. Cserépfalvi, 1947.
 Federico García Lorca: Három színmű. Ford. András László. Európa, 1958. (Világirodalmi Kiskönyvtár.)
 Federico García Lorca: Torreáadorsírató. Válogatott költemények és színművek. Szerk. András László és Tolnai Gábor. Európa, 1957.
 Federico García Lorca Válogatott írásai. Szerk. Tolnai Gábor. Gondolat, 1959. (Auróra.)
 Federico García Lorca: Várnász. Tragédia három felvonásban. Ford. Ilyés Gyula. Európa, 1957. (Világirodalmi Kiskönyvtár.)
 Federico García Lorca: Válogatott művei. Szerk. András László, Európa, 1963.
 Tomás de Iriarte: Irodalmi mesék. Ford. Imecs Béla. Magvető, 1955.
 Juan Ramón Jiménez: Platero meg én. Andalúz elégia. Ford. András László. Európa, 1959.
 Juan Ramón Jiménez: Sárga tavasz. Válogatott költemények. Szerk. András László. Magvető, 1958.
 Antonio Machado: Nappali tőprengés. Válogatott költemények. Szerk. András László. Európa, 1961.

Turgenyev Magyarországon

Homérosz, Dante, Stendhal és más nagyok után Turgenyev is elfoglalta helyét a *Helikon Klasszikusok* rangos sorozatában, valamennyi elbeszélésének szép új kiadásával.

Turgenyev magyarországi hódító útja épp százöt esztendővel e pompás kötet megjelenése előtt kezdődött. 1853-ban, Gyulai Pál *Szépirodalmi Lapok* című folyóiratában a következő kis hírt olvashatjuk: „Turgenyev Iván muszka költő Sapisski ochota (Egy vadász naplójából) cím alatt az orosz vidéki életnek jó humorral s nagy élethűséggel festett képét adja. E Varsóban megjelent új szépirodalmi művet igen dicsérik a németek.” Néhány év múlva már napvilágot látnak Turgenyev első magyar fordításai: *Boriszovna és unokaöccse* a Pesti Napló 1858., *A szomszédom, Radilow és az Egy orvos betege* a Hölgyfutár 1861. évfolyamában és még több más darab az *Egy vadász feljegyzéseiből*. Regényei közül elsőnek *A nemesi fészek* jelenik meg magyarul 1862-ben, három évvel az orosz eredeti

kiadása után, Greguss Gyula fordításában. Gyulai Pál ír róla méltatást: „E jelen regénye, ahogy mondani szokták, egy darab Oroszország... Turgenyev könnyed, élénk, kellemes elbeszélő, és sohasem édeskés vagy üres, egyénei élesen jellemezvők, erős realista, de sohasem süllyed a fotografiáig.” Ezután gyorsan követik egymást Turgenyev többi munkáinak magyar kiadásai (*Apák és fiúk*, 1867, *Füst*, 1869, *Aszja*, 1871, *Tavaszi hullámok*, 1872, *Nov*, 1877, *Költemények prózában*, 1883, *Egy vadász iratai*, 1885), és nem túlzás, amit Szana Tamás ír 1882-ben: Turgenyev „újabb műveit mindig élénk érdeklődéssel vártuk, s alig van regénye vagy elbeszélése, mely nálunk, úgyszólván még a nyomdafestéktől nedvesen, fordítóra ne talált volna”.

Turgenyev és általában a klasszikus orosz széppróza azért keltett hazánkban oly különös figyelmet, mert az orosz és a magyar társadalom, sok megoldatlan problémájával, kudarcra ítélt álmódosásaival, kallódó fölösleges embereivel, rokon vonásokat mutatott, s a kesernyés, lázongó vagy ábrándos, csüggedt hang, melyet az orosz író megütött, ismerősen csengett a magyar fülben. Meglátta ezt a rokonságot már Gyulai Pál: „A mi irodalmunk és az orosz között, a különböző viszonyok ellenére is, sok hasonlóság van... A politikai és társadalmi viszonyokkal való elégedetlenséget éppen úgy megérezhetni az orosz költőn, mint a magyaron, csakhogy az orosz költészetben több a melankólia és az epés humor.” Így vélekedett később Schöpflin Aladár is: „Minálunk annál jobb talajra talált az orosz hatás, mert az orosz novellák és regények levegője s a magyar levegő között a nagy különbségek mellett nagy, sokszor meglepő hasonlóságok is vannak... Különösen Turgenyev novellái termékenyítették meg a mi íróink egyik-másikát...”

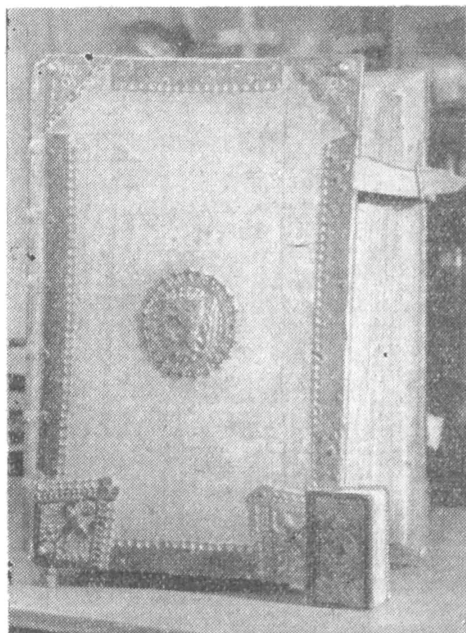
Ma már alapos összehasonlító irodalomtörténeti tanulmányok egész sora mutatja ki, milyen ösztönzéseket köszönhetett Turgenyev művészetének Gozdsu Elek, Justh Zsigmond, Petelei István, Iványi Ödön, Krúdy Gyula, még Mikszáth, sőt Arany János is, aki Riedl Frigye szép tanulmánya szerint, a *Tengerihántás* írásakor Turgenyev egyik elbeszélésének hatása alatt állt. Krúdy mint koronatanú szól (1897-ben) Turgenyev ihletéséről: „Aki figyelemmel kísérte az utolsó évtized termékeit, egyiken-másikon (én mindig úgy találtam, hogy ezek a jobbak) megérzi az orosz ízt... A Turgenyev-poézis első ízben a Petelei István írásaiban nyilatkozott meg nálunk. Petelei az ő méla, borongós, ide-oda csapongó szelídségével mindenképpen ebből az iskolából került ki... Gozdsu Elek hasonlóan ez iskolának híve...” Turgenyev rajongói közé tartozott Reviczky is, aki két szép verset írt emlékezetére; az egyikben ezt a vallomást olvashatjuk:

*Velem bolyongtak éltém útjain
Pavlovna, Gemma, Litvinov, Szanin.
Az üdvről velük hányszor álmodám!
Minden csak füst! hányszor sóhajtozám.
Te voltál legjobb, leghívebb barátom!
Még ismeretlen sírod is megáldom.*

„Nem hisszük — írta a nyolcvanas évek elején az egyik pesti folyóirat —, hogy Turgenyev sok olyan betűt írt, mely magyarra le ne volna fordítva.” Ez azért nem volt igaz; fordítanivaló maradt még napjainkra is. 1963-ban jelent meg a Gondolat kiadó *Aurora* sorozatában Turgenyev *emlékezéseinek, leveleinek* gyűjteménye, mely először enged bepillantást a magyar olvasónak az orosz író zárközött belső világába. Nagy kortársai — Gogol, Belinszkij, Sevcenko, Mérimée, George Sand — alakja elevenedik meg ezeken a lapokon, a levelek a párizsi önkéntes emigráns gondolatait viszik el Osztrovszkijhoz, Tolsztojhoz, Piszarevhez, vagy Turgenyev nagy szerelmét, Pauline Viardot-t rajongják körül. A nagy író e magánlevelekben is nagy művész, az emlékezők egynémelyike pedig — különösen az, amelyben a párizsi munkások 1848. évi júniusi fölkeléséről számol be mint szemtanú — fölényes hangulatteremtő erejével, leírásainak pontos realizmusával legjobb elbeszélései közé kívánkozik. Teljes képet csak akkor kapunk Turgenyev életművéről, ha az *Apák és fiúk*, a *Füst* s annyi más remek mellett ezt a szép — számunkra új — könyvét is elolvassuk.

L. K.

Régi kéziratok és könyvek kiállítása

Az Iparművészeti Múzeumban kiállítás nyílt meg decemberben, a csaknem 600 éves esztergomi főszékesegyházi könyvtár gyűjteményének legszebb kódexeiből és nyomtatványaiból.

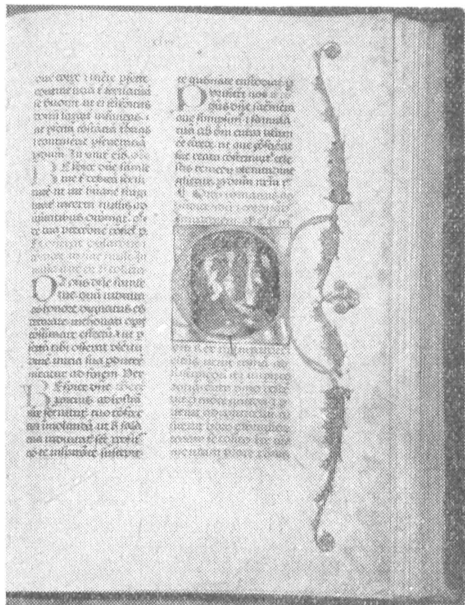
A könyvtárnak a mohácsi vészt megelőző korszakból származó gyűjteménye hazai viszonylatban igen gazdag: az 1078 és 1526 közötti századokból mintegy 40 kéziratot maradt meg. Az ősnymtatványok is számosak: a könyvtár birtokában több mint 300 db 1500 előtt nyomtatott könyv található. A kiállítás mintegy 50 darabból álló anyaga a hazai és külföldi mesterek munkásságát szemlélteti a 11. sz. végétől a 16. sz. elejéig terjedő korszakból. A magyar eredetű kéziratok művészi szépségükkel egyenrangúan sorakoznak az olasz, francia, flamand, német, osztrák, cseh, angol emlékek mellé.

A régi kódexek írófelülete pergamen, ezt később kiszorítja a jóval olcsóbb papír. A könyvek alakja is változatos. Az

II. Ulászló kb. 30 kg-os kódexe. Az arányok szemléltetésére kis könyv áll mellette

egészen kis formátumú Mária zsolozsmás könyvecskéktől az egy ember által alig megemelhető, csak állványokon őrzött óriás folió graduálékig sokféle nagysággal és súllyal találkozhatunk. Egy-egy kódex megírásához és díszítéséhez sok türelem, s hosszú évek fáradságos munkája kellett.

A kiállítás legszebb darabjait áttekintve meg kell említenünk a magyaryelvű

Miniatura a Filipecz-kódexből
(Kozák Lajos felvétele)

bibliafordítást tartalmazó Jordánszky-kódexet, mely díszítésében már népi motívumokat használ és 1516—19 között készült el. A kódexanyagból kiemelkedik az 1078-ban francia földön írt és díszített evangéliumskönyv, mely a hazánkban térítő bencés szerzetesekkel kerülhetett hozzánk.

Könyvtári könyvek

bekötése a legszebb kivitelben, a legjobb minőségben, a legrövidebb háttáridővel

KUN ZOLTÁN

könyvtári könyvek bekötésére specializált könyvkötészetben.

EGER, Alkotmány u. 7. Tel.: 16-30

Illusztráció a népi motívumokkal ékesített Jordánszky kódexből (Ádám és Éva bűnbecése)

A századok viharai között sikerült megőrizni a Perugiai Bernát (III. Béla király fiának, Imrének nevelője) adományozta kódexet is, mely valószínűleg Esztergomban, hazánk akkori fővárosában készült. Gyönyörűen díszített a Pálóczy-féle antifonárium (a papi zsolozsmánál használt énekeskönyv), a Bakócz és a II. Ulászló-féle graduálé (a misénél használt énekeskönyv) stb.

Mátyás király nevét két kiállított mű hordozza. Az egyik Filipecz János váradi püspök főpapi szertartáskönyve, mely az 1470-es években készült a budai miniá-torműhelyben. A másik pedig az ún. lövöldi Korvina ősnymtatvány. Ezt a hit-tudományi művet 1480-ban ajándékozta Mátyás király a lövöldi (ma Városlőd, Veszprém m.) karthauzi barátoknak látogatása és súlyos betegségéből való felgyógyulása emlékére. A barátok azután — mint sok más könyvüket, köztük a most kiállítottak közül is néhányat — szépen bekötötték, s belefestették az ada-kozó híres hollós címerét is.

A kiállításon látható a hazánkban őrzött legrégebb nyomtatott könyv is, mely a németországi Mainzban jelent meg 1459-ben, alig néhány évvel azután, hogy Guttenberg János feltalálta a könyvnyomtatást.

Dr. Kovách Zoltán

K Ö N Y V E K R Ő L

Ideológia-politika

VILÁGNÉZETI NEVELÉSÜNK TERMÉSZETTUDOMÁNYOS ALAPJAI

Tankönyvkiadó, I-II. köt. 52,50 Ft

A két kötetes kiadvány segédkönyv akar lenni tanárok számára, az ifjúság világnézeti nevelésében. Anyagot, szempontokat, érveket akar tehát a nevelő kezébe adni, olymódon, hogy a sokféle anyag szerves egységet képezzen.

A valóságban a könyv többet nyújt ennél a didaktikai célnál is. A két kötet kilenc nagy tanulmánya rendkívül széles témakört ölel fel, s nemcsak a tanárok számára nyújthat hasznos segítséget, de haszonnal forgathatja mindenki, aki tájékozódni akar korunk természettudományos problémáiban, s aki igényt tart arra, hogy képet kapjon az egészeiről is, ne csak a részletekről.

A jelen beszámoló természetesen nem foglalkozhat a könyv tudományos szempontból való értékelésével, ez a természettudósok feladata. Ahhoz azonban, hogy a könyv mennyire éri el célját, a „humán” tudományok művelői is hozzá tudnak szólni, mert a könyv valóban azokat a kutatásokat foglalja össze, amelyek korunkban a legnagyobb érdeklődést váltják ki, s úgy foglalja össze, hogy minden művelt és művelődni vágyó ember megértheti, áttekintheti.

Vegyük sorra a könyv gazdag anyagát: Róka Gedeon a csillagászat legújabb eredményeivel foglalkozik, Fényes Imre a materializmus fizikai alapjait ismerteti, Kiszely György az élet keletkezését tárgyalja, Kocsis Ferenc a célszerűség és alkalmazkodás problémakörét foglalja össze, Haraszty Árpád a növényvilág, — Tasnády-Kubacska András az állatvilág fejlődéstörténetét rajzolja meg, Ákos Károly az idegrendszer és az agy működését vizsgálja, Nemeskéri János az ember fejlődéstörténetéről szól, s végül Lukács József a vallásos világkép visszaszorulásának folyamatáról számol be. Már a pusztá felsorolás is megmutatja, milyen hatalmas anyagról van szó. Ilyen szerteágazó problémáfelderítésben elkerülhetetlen, hogy „fedések” ne legyenek, s ugyanakkor hézagok ne maradjanak, mégis azt mondhatjuk, hogy a szerkesztés szinte maximá-

san oldotta meg feladatát, ha az egyes tanulmányok nem pontosan egyforma jellegűek, mindenesetre láncszemként kapcsolódnak egymásba. Így adnak igazi segítséget a tanárnak és az érdeklődőnek, mert színvonalas bevezetést és összefoglalást nyújtanak egyszerre.

Úgy érezzük ezért, hogy a sikeres megoldás kiegészítésre és folytatásra biztat. Ebből a két kötetből is több fontos tárgy hiányzik még, mindenekelőtt a matematika és a kémia. De legalább annyira szükséges lenne megszerkeszteni a könyv párját, amely a modern társadalomtudományok eredményeit foglalná össze, s modern szemléletű, egységes, marxista képet adna a szociológia, a közgazdaságtan, a pszichológia stb. problémáiról és eredményeiről. Lukács József zárótanulmánya, amely a vallás „nagy visszavonulásával” foglalkozik, már amúgysem maradhat meg a szorosan vett természettudományok területén, meg kellett rajzolni az egyház társadalmi szerepét is, azt is, hogyan gátolta az egyház a tudományok fejlődését.

Amikor tehát örömmel üdvözljük a „Világnézeti nevelésünk természettudományos alapjai”-t, azt reméljük, hogy e kitűnő kiadvány csak kezdet, amelyek a megtalált jó módszer alapján hasonló színvonalas folytatása lesz.

Vitányi Iván

Szépirodalom

Színi Gyula

RÓZSASZÍNŰ HÓ

Magvető, 346 old. 23 Ft (Ajánlott)

Színi Gyula Ády Endre szerint „Olyát ütött a magyar anekdota-novellára és irodalomra, amelyet műfaj-ortodoxia nem kapott. Kioktatván, fölbátorítván a rímelő és kurtasorú magyar lírikusokat, írta az ő saját líráját, amelyet most kénytelen elbeszéléseknek lebecsülni.” — Móricz Zsigmond ezt írta róla: „Nálam 3 évvel volt öregebb, de egy évtizeddel hamarabb érte el az első sikert, a legnagyobb sikert: az íróársak tiszteletét.” — Kosztolányi Dezső pedig így méltatta: „Színi Gyula volt a mind többet akaró vágyunknak egyik legelső hangoztatója az új magyar irodalom utásza, ki a távolságokat áthidalta vágyával, és kisebb-nagyobb tanul-

mányaiban közelebb hozta hozzánk a latin eszményt, a germán szellem által lezárt irodalmunknak új tájakat mutatott... Amint Szinyei Merse Pál Majális-a a naturalizmus korszaka után új lehetőséget mutat egy csomó piktornak, Szini Gyula is új színeket ad a magyar tollaknak, a színei felszabadító hatásúak." E sorok maguk is bizonyítják, mit jelentett Szini Gyula a modern magyar irodalomnak.

Szini Gyula a forradalmat jelentő szecesszióknak volt első hírnöke irodalmunkban. Annak a szecesszióknak, amelynek forradalmát Ady és a Nyugat is magáénak vallotta. Szini is a szecesszióban indult, anélkül azonban, hogy belőle továbblépett volna. A szociális problémák iránt egyre érzékenyebb lett ugyan, de az író mégis inkább az újra feltámadt biedermeier erőtlen hangulatát idézte. Őt is besorolta az utókor a „ködlovagok” közé, Krúdy, Cholnoky Viktor, Csáth Géza stb. mellé, akik úgy élnek a köztudatban, mint akiknek alakja ködben és gőzben kóvályog. Ennek oka a nemzedéki együvértartozáson kívül abban leli magyarázatát, hogy ő is megpróbálkozott misztikus témákkal, időnként ő is túltette magát az értelem ellenőrzésén, noha valójában mindig racionális elme maradt. Kis emberek szürkeségbe vesző problémáinak, apró, tragédiás eseteinek, pocskéká lett idilljeinek, elvesző illúzióinak lett az írója, azoké a kispolgároké, akik csak ritkán mernek nagyra nézni, hogy mindjárt vissza is zuhanjanak a nyers valóságba. Reménytelenül szerelmes szegények, a faluvégre kutasztított elesettek, éhező vándorszínészek, nélkülöző írók, a könyv és a pénz megszállott mániákusai, rémeket látó gyerekek, bábsütő és fuvarozó, s az életnek még oly sok-sok figurája éppúgy a tolla alá kívánczoltak, mint Napóleón, Jókai, vagy a nőmozgalom nagy asszonyai, akiknek egész kis tanulmánykötetet szentelt az emancipáció emelkedett nézőpontjáról.

Bátor hangon indította az új magyar novellát, hangja azonban később egyre szürkült s írói ereje sem bírt lépést tartani az általa támasztott követelményekkel. Sokat írt, az intim impresszionizmus éppúgy megelérhető elbeszéléseiben, mint az álom és a valóság, romantikus és realista elemekkel vegyítve. Sohasem tudott annyit írni és megjelentetni, hogy anyagiilag független legyen.

Vargha Kálmán tartalmazas és tárgyilagos bevezetője csak a szépíró Szini Gyulát méltatja, pedig sokat tett Szini a könyvpropaganda érdekében is. A *Könyv* címen folyóiratot indított, abban körkérdéssel fordult az írókhoz, választ kérve többek közt arra is, miért kelendőbbek nálunk a külföldi könyvek, még ha rosszabbak is, mint a hazaiak. Sok okos vá-

lasz született, de a helyzeten mit sem változtatott. A nélkülözések felőrölték Szini Gyula életét, amelynek végül is öngyilkossággal vetett véget. Az utókor három ízben próbálta kegyeletét leróni iránta: 1933-ban a Magyar Bibliophil Társaság nyomtatta ki a gyomai Kner-nyomdában Válogatott elbeszélései-t. Az 1940-es években is megjelent egy kötete s most a Magvető könyvkiadó hívja fel irodalomtörténeti jelentőségére a figyelmet. Akik szeretik a líra halk szavát a prózában s keresik egy letűnt világ hangulatát, azok sok örömet találnak a Rózsaszínű hó elbeszéléseiben.

S z i j R e z s ő

Darvas József

R É S Z E G E S Ő

Szépirodalmi, 386 old. 22,50 Ft (Törzsanyag)

Történelmünk utolsó húsz évének fordulópontjai, az útkeresések küzdelmes időszakai elevenednek meg Darvas József regényében. Szenvedélyes, kíméletlen nemzeti önvizsgálat és egyéni szembenézés, személyes felelősségűdat forrásítja át a regény mondanivalóját. Önvalomásos könyv is tehát, őszinte és kínzó vallomás a szocialista ember válságokban próbára tett, hitéről, a népből kiemelkedő vezető vívódásairól. A *Részeg eső* népünk fejlődésének alapkérdéseiről kényszerít gondolkodásra, válaszadásra. A jelen képei zaklatottan keverednek a Horthy-korszak emlékeivel, az események visszavisszatérően érintik 1944/1945 és 1956 időszakát. Darvas a szereplőket minduntalan korábbi álláspontjukkal szembeesíti, okokat kutat, jelenségeket elemez, s ami az összetett munka nyomán az olvasó elé tárul, az olyanféle társadalmi fejlődésrajz, mint amelyet e regénnyel sok vonásban rokon Város az ingoványon című könyvből megismerhetett.

A népes szereplőgárdában központj szerepet kap az első személyű hős, Szoláth Béla filmrendező. Cselekedetei, vívódásai mégis alárendeltjei maradnak a többi szereplőének, a hozzájuk való kapcsolódásban vagy a tőlük való szakadásban, tetteik megítélésében kapnak értelmet Szoláth Béla töprengései. Baráti körének sorában az elmúlt évtizedek krónikája testesedik meg. Mindjárt hozzátelhetjük, hogy nem lezárt krónika ez, a könyv hosszabbra tervezett ciklus *első része*. Darvas súlyos történelmi és társadalmi kérdéseket záporoztat ebben a részben, a megoldások legtöbbször nyitva maradnak, a lezárások még hiányoznak. Legfeljebb a végkifejlés irányait érzékelhetjük. A felvett, sok oldalról újra és újra tágitott kérdések közelmúltunk elevenbevágó problé-

mái: miért volt népünk nagy tömegében passzív és erőtlén 1944-ben? Mi okozta az ellenforradalmat 1956-ban, mennyiben jogos és indokolt a nemzeti lelkiismeretfurdalás? Mi okozta a hú kommunisták elszigetelődését? Közelmúlt történelmünk-ből mit kell vállalnunk fenntartás nélkül a hibák ellenére is, mi miatt kell szégyenkezniük? Sokáig lehetne folytatni a sort, a regényben vibráló kérdéseket, melyekre az igazi válasz előreláthatóan a második kötetben következik.

A problémák sokaságának, a szereplőket — de az olvasót is — vallomásra készítő jellegnek kevésbé felelt volna meg a hagyományos epikus ábrázolási módszer. A regényben lépten-nyomon a filmszerű megjelenítés hatásait érezni. Egymást követik, egymásba olvadnak jelen és múlt képei, a színhelyek és jelenetek gyorsan változnak. Az összetett mondanivaló kifejezésére új formát keresett az író, de nem egyértelmű sikerrel. A túlzott szagatottság, az időrendi felbontás, a nyugtalan cselekményvezetés nehezíti a megértést, s gátolja a figyelem összpontosítását.

G ö n c z i I m r e

Tersánszky J. Jenő

REKÖTTES

Magvető, 248 old. 18 Ft (Törzsanyag)

Első sikerei egyikét Tersánszky háborús regénnyel érte el, s most, csaknem ötven évvel később, ismét az első világháborúról írt regényt.

Maga is megjárta a galíciai meg az olasz front lövészárkait, és a harcok szüneteiben naplót vezetett. Ezeket a régi följegyzéseket (melyeknek néhány lapját fakszimilében láthatjuk a kötet végén), vette most elő, s mint maga mondja, csak keveset kellett alakítania rajtuk, hogy regény kerekedjék belőlük. A könyv, amely így keletkezett, inkább beszámoló, mint művészi vízió, legfőbb értéke hitelességében, az apró megfigyelések jellemző erejében van.

Laza epizódjai egy nagyerejű és önértetes parasztbaka, Reköttes személye köré fonódnak, az eseményeket többnyire vele beszélteti el az író, az egyik önkéntes alakjában pedig magát formálta meg.

A történet még a hadüzenet előtt kezdődik, a kiképzés, a K. u. K. katonaelet rajzával. Tersánszky élénk vonásokkal ad képet a kaszárnyák világának embertelen és bürokratikus szelleméről, a haszontalan gyakorlatokról, a hiányos felkészülésről, mely aztán a vezetés elképesztő hibáival párosulva annyi áldozatot követelt a háborúban. Durva őrmestereket, mániákusan fegyvelmező tiszteteket vonultat fel,

néhány sorba egy-egy kikötés vagy akasztás egész tragédiáját sűríti, értelmetlen rohamok meddő hősiességét és tömegszerencsétlenségeit mutatja be. Nem idealizálja rokonszenves szereplőit sem, kik abban különböznek a nyegle és gyáva szájhősöktől, a kegyetlenség és a szolgai reglama megszállottjaitól, hogy minden helyzetben megőrzik emberségüket. Itt-ott egy-egy katonás rövidségű szerelmi kaland élénkíti a többnyire komor színeket.

Tersánszky pompás mesélő; utánozhatatlan, természetes egyszerűséggel tud elbeszélni, s nagy szavak nélkül formálja meg ítéletét a háborúról.

A kötetet a szerzőnek katonakorabeli, a fronton készült arcképe díszíti.

L. K.

GOETHE ÉS SCHILLER LEVELEZÉSE

Gondolat, 502 old. 28,50 Ft (Ajánlott)

Goethe és Schiller levelezése másfél század alatt a legkülönbözőbb alakban került a nyilvánosság elé. Tudományos kiadásban, teljes filológiai feldolgozás kíséretében, majd illusztrált díszkiadvánnyként, majd pedig a mindenkor olvasó ízlésének megfelelően olvasmányos válogatásban.

Ez az első magyar nyelvű kiadás, tekintetbe véve, hogy magyar közönséghez szól, más szempontot juttat érvényre. Az a célja, hogy Goethét és Schillert leveleken keresztül minél sokrétűbben mutassa be, anélkül, hogy a részletekbe veszne. A Halász Előd válogatta, szerkesztette és bevezette szöveg az egész anyagnak mintegy egyharmadát teszi ki, és ebből Goethe leveleit Berczik Árpád, Schiller leveleit pedig Raáb György fordította.

„A levelek a legfontosabb emlékek közé tartoznak, amelyeket az egyes ember hátra hagyhat” — írja Goethe egy alkalommal, és hogy ez a kijelentés nemcsak aforizma, azt Schillerrel váltott leveleinek hatkötetes kiadásával igazolta. A kötetek 1828 és 29-ben jelentek meg, negyed századdal Schiller halála után.

Ez a levelezés a német klasszicizmus nagy alkotásai közé tartozik. Műfaji sajátosságánál fogva lezárt, de nem befejezett műalkotás: egy évtizeden át folytatott beszélgetés megmaradt része a kor két legnagyobb írója között. A hideg egymás mellett élés hat éve után jött létre Goethe és Schiller között az első igazi, lélek szerinti jénai találkozás, amitől kezdve a baráti kapcsolat életszükséglet lett mindkettőjük számára. Méltán írta 1798 elején Goethe Schillernek, hogy barátságával második ifjúságához segítette hozzá, s újra költővé varázsolta, holott már csaknem

teljesen megszűnt az lenni. Ez a szép és emberi vallomás és köszönet ugyanúgy elhangozhatott volna Schiller szájából is.

„A gyűlöletnek és a szeretetnek egészen furcsa keverékét keltette bennem” — írta Schiller barátságuk elején, majd eljut a fölismerésig, mely emberi jellemét oly szépen mutatja: „A kiválósággal szemben csak egyféle szabadság van: a szeretet.” S végül ez a barátság azokban a gyönyörű goethei szavakban jut igazi kiteljesedéshez, melyet Schiller emlékére írt versében olvashatunk: „Mögötte alaktalan mélységben maradt az, ami bennünket mindannyiunkat különben egybeköt, a hitvány és a közönséges.”

A könyvtáros a magyar válogatásban is terjedelmes levelezést elsősorban azoknak ajánlhatja, akik Goethe és Schiller költészetét már ismerik, vagy azt komolyan meg akarják ismerni.

Katona Jenő

Arthur Miller

DRÁMÁK

Európa, 536 old. 39 Ft (Ajánlott)

A kötetben közölt öt dráma közül négyet már játszottak nálunk: Az ügynök halálát és A salemi boszorkányokat a Nemzeti mutatta be a közelmúltban, a Pillantás a hídról-t a Madách, az Édes fiaimat pedig az egykori Művész Színház. még 1948-ban. Csupán a Két hétfő emléke nem kapott még magyar színpadot. Talán azért, mert rövid egy estére, talán másért — azért, mert a szó konvencionális értelmében nem dráma, s inkább csak életképnek hat. Még sokkal inkább, mint Az ügynök halála. Pedig — érzésünk szerint — Miller drámaírói fejlődésének ez a csúcса.

Aki látta színpadon e darabokat, annak sem érdektelen most újra olvasni őket. S nemcsak azért, hogy felidézze a színpadi élményt. Másért is. Az öt darab, így egymás után és mellett, híven tükrözi a modern dráma belső problematikáját. Az Édes fiaim még a régi — hogy úgy mondjam: a polgárság előtti dráma szabályai szerint íródott, melyeknek hősei mind jellemükből, mind társadalmi helyzetükből fakadóan rendkívüli egyéniségek voltak, akiknek tragikai vétké az egész társadalom sorsára kihatott. Miller — mint sok más polgári, s nem csupán polgári drámaíró megkísérelte az ilyen óriásméretű egyéniségekre szabott tragédiát néhány mindenképpen középszerű emberre ráhúzni, mert feltehetően akkor még úgy vélte, hogy a színpadi hősöknek minden áttétel nélkül és harsogóan kell kifejezniök koruk és társadalmuk tragikumát. A salemi boszorkányok már előrelépés az

úton. Ennek hősei jobbra csak elszenvedik a tragédiát, melyet valójában nem egyénileg idézett fel valaki; a „tragikus vétség” mindnyájukban, mindnyájuk gondolkozásmódjában, társadalmi berendezkedésükben rejlik. De azért ez a mű még csupán félmegoldás. A főhős John Proctor — engedményül a klasszikus drámaszerkesztési szabályoknak — még elkövet egy egyéni vétket, s ez indítja meg a lavinát. Az ügynök halálában már nincs bűnös, nincs tragikus vétség, nagyformátumú hős sincs, csupán szürke emberek vannak, olyanok, mint az életben, s mint jobbra az igazán jó regényekben, már két vagy három évszázada. Willy Lomant nem saját hibái zúzzák össze és nem is a megtestesült gonoszok, hanem maga az életforma, a társadalom, úgy ahogy van. S a dráma is előlött mond ítéletet, nem egyes emberek fölött. A Pillantás a hídról c. drámájában — valójában még ennyire sem konkretizálható a bűnös. Itt már nem is a társadalomról van szó, hanem az emberi természetről; mint egy antik sorstragédiában — vélhetők — csak éppen kisémberekre alkalmazva. Csak hogy az antik „sorstragédia”, sohasem egy ember sorsfordulója volt, hanem az egész társadalomé, melyet a színrelépő hősök csupán megtestesítettek. Ilyesmírói itt szó sincs, — ilyen kisémer vétké és bukása, mint Eddie Carboneé, semmit sem változtat a világ folyásán, csupán tükrözi, hogy ilyen a világ, ilyen az élet. Még rejtettebb ez a tragédia a Két hétfő emlékében, ahol már egyéni hős nincs, látványos összecsapás sincs, csupán fojtogató és szorongató atmoszféra van, alig-alig elviselhető, éppen mert személy szerint senki sem hibás benne és fordulatot sem hoz. A drámainak tartott formával is ebben a darabjában szakított a legradikálisabban Miller.

Z. V.

Pierre Courtade

A VÖRÖS TÉR

Európa, 259 old. 18 Ft (Ajánlott)

Világszerte nagy érdeklődés kísérte azokat a szépirodalmi alkotásokat, amelyek a XX. és XXII. kongresszus szellemének megfelelően ábrázolják az utolsó három évtized fejlődési tendenciáit, problémáit mind a Szovjetunióban, a szocialista államokban, mind pedig a nemzetközi munkásmozgalomban.

Ezek közé tartozik a már megjelenése előtt híressé vált Pierre Courtade-regény, A Vörös tér. Írója az Aragon körül csoportosuló, szocialista realista ábrázolásra törekvő írói csoport tagja. Olvastunk már tőle novelláskötetet az ellenállásról (némi

szürrealista és egzisztencialista beütéssel), „rutinos irodalmi riportot” az amerikai életformáról, regényt az indokínai háborúról. Az ötvenes évek közepén kiadott novelláskötetében váltakozva figyelhetők meg a kesernyés, mélabús, ironikus, sőt szatirikus ábrázolás jelei. Egyre tisztuló világnézet és társadalomszemlélet, a szocialista realista ábrázolásért vívott harc jellemzi életművét.

A Vörös tér tulajdonképpen a haladó francia értelmiség és a művelt munkások gondolatait tárja fel a Szovjetunió nagy kérdéseivel kapcsolatban. Nem véletlen, hogy elsőknek az értelmiséget említettük, hiszen a mű elsősorban Simon Bordes tanár vívódásairól szól 1935-től kezdődően majdnem napjainkig. A főhős a kezdeti romantikus hevületű, de alapjaiban helyes lelkesedéstől a hűséget próbára tevő csalódásokon át jut el a szocializmus eszméjével, a Szovjetunió ügyével való azonosulásig. Rájön arra, hogy a hit az eszmében nem elég, korunknak nem „vallásos” emberekre van szüksége: „Észlényeknek kell lennünk... És amennyire lehet, matematikusoknak... Mindenesetre, azt akarom mondani: szigorú szellemnek...”

A másik értelmiségi figura, Cazaux — minden lángolása, harci érdeme ellenére elbukik a tisztánlátásáért, a hűségért vívott küzdelemben, s közönyössé, kiégett emberré válik. Grange, a regény munkáshőse az ellenállás mártírjaként végzi életét, alakjával mintegy megtestesítve a francia kommunista mozgalom nagyszerű hagyományait, az elhűséget, hitet a végső győzelemben és a mozgalom erejében, de az egyszerű, áldozatkész szellemet, harcos magatartást is.

Az író figuráit elsősorban belülről ábrázolja, testi mivoltukról, környezetükről kevesebbet tudunk meg. Ehhez a belülről történő ábrázoláshoz felhasználja a belső monológ, a szimultán ábrázolás, a klasszikus időszemlélettől való eltávolodás nyújtotta lehetőségeket, azaz a modern francia irodalom legtöbb vívmányát.

A főhős szemléleti tisztulásához hasonlóan a mű az író végső nagy politikai-világnézeti tisztulását is példázza. Eddigi alkotásaihoz hasonlóan itt is megjelenik a kesernyés hangulat, azonban fokozatosan átadja helyét a racionális színezetű meggyőződésnek. Az író életművén belül tehát világnézeti szintézis ez a regény, de összegezés művészi szempontból is: a modern ábrázolási eszközök és a publicisztikai jelleg ötvözete. S végül: a mű számmunkra azért is érdekes, mert egy haladó nyugati író mondja el benne a véleményét, más nézőpontból, de a mi ilyen témájú alkotásainkhoz hasonló szenvedélyességgel. Gera György fordítása jól adja vissza a regény sajátos intellektuális feszültségét.

Bögel József

Jurij Olesa

A HÁROM KÖVÉR

Magvető, 117 old. 22 Ft (Törzsanyag)

Az első oldalak olvasásakor az az érzésünk, hogy valaminő groteszk mesevilágba vezet bennünket a szerző. Ekként ismerkedünk meg Gaspare Arneri doktossal, a szórakozott és kopasz tudóssal, aki „a legbölcsebb ember ebben az országban”. Menten vele tartunk sétáján, amint kürtőkalapban, nyakán az elmaradhatatlan sállal, rovargyűjtő körútra indul.

Valaminő anderseni báj és ironia ismerős légköre vesz körül bennünket, amint a mindentudó professzor oldalán baktatunk a soktornyú városon túl a sánckig, ahol sárga tollas gárdisták őrzik a palotát, amelyben nem is egy, hanem három kövér zsáfnok király székél. Az első zavar itt fogja el az olvasót, ami a későbbiek során egyre ismétlődik, s már-már bosszankodást vált ki. A továbbiakban ugyanis az történik, hogy a nép Prospero fegyverkovács és Tibullus kötélátancos vezetésével megostromolja a kövérek kastélyát. A testőrség visszaveri a támadókat, Prosperót elfogják, a parókás bírák halálra ítélik, de Tibullus, Gaspare mester, s nem utolsó sorban Tutti baba kiszabadítja. Ezt követően úgy megy minden, mint a karikacsapás: e tizenhetedik századbeli meseszerű környezetben az osztályharc törvényeinek tudatos ismeretében lázadnak fel a figurák. Valósággal marxista nézeteket vallanak, ami a kor és a figurák meseszerűsége következtében meglepő.

Miért hat oly diszónánsan a szovjet szerző e jószándékú kísérlete, amelyen nem segítenek Réber László pompás humorú illusztrációi sem? Ennek oka nyilvánvalóan műfajbéli természetű. A mesében a népet jelképező egyén képviseli annak vágyait, álmait: a megpróbáltatásokon diadalmaskodó pásztorfiú, a megcsúfoltságában is tisztaszívű vándorlegény, a trónt megszerző harmadik királyfi stb. Olesa a meseszerkesztés e szabályát megszegve mese elemek helyett történelmi elemeket alkalmazott, s ezzel műve ugyan cselekményesebb lett, de művészi varázsát elveszítette.

A kiváló művek alapján ismert, jónevű szerzőnek ezt a gyengébb könyvét kár volt törzsanyag-jelzéssel ellátni: se nem mese, se nem történelem, se nem szimbólum: mindennek keveréke, mely egyik olvasó korosztályt sem elégtí ki.

(-r -a)

Kubinyi Ferenc — Tombor Tibor

**AZ EZERMESTER
TÖRTÉNELEMKÖNYVE**

Móra, 95 old. 19 Ft (Ajánlott)

Az ezermesterkedés mindig is népszerű foglalatosságnak számított a kisdíások körében, az elmúlt években pedig a gyakorlati foglalkozás oktatásával párhuzamosan, még szélesebb körben vált otthonossá ez a hasznos, szórakozásnak, kézügyessére nevelésnek egyaránt értékes tevékenység. Sok könyv foglalkozott már az egyszerű alapanyagok ezermesterkedő felhasználásával, a papír, a fém, az üveg és a fa otthoni megmunkálásának, apró használati tárgyak készítésének lehetőségeivel. Kubinyi Ferenc és Tombor Tibor könyve most ügyes ötlettel egyszerre dolgozza fel az alapanyagok felfedezésének és felhasználásának történetét, és ad gyakorlati útmutatást az ezermester-fiatalok számára.

Érdekes, olvasmányos formában, legendák, anekdóták és művelődéstörténeti tények felhasználásával ismerteti a papírgyártás, szövés-fonás, üvegfűvás és a vasolvasztás feltalálását, a hajóépítéstől a tükkorkészítésig rengeteg technikai kérdés történetét. A hat fejezet (A papír, A fa, A vas, Az alumínium, Az üveg, A textil) mindegyikét az egyszerű használati tárgyak elkészítésének leírása követi, a könyvkötéstől a törülközőtartóig számos hasznos tárgy összeügyeskedéséhez ad tanácsokat az ezermestereknek.

Az új ezermesterkönyv igen hasznos és érdekes, érthetetlen, hogy miért nem kapott törzsananyag jelölést. Külön szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy az általános iskolai gyakorlati foglalkozásoknak is értékes segédeszköze lehet.

P. B.

Milan Korejs — Dobroslav Foll

SZIA? JÓNAPOT!

Móra, 48 old. 12 Ft (Ajánlott)

Kedves és jól sikerült gyermekkönyv Korejs és Foll műve arról a témáról, amellyel századok óta megújuló és mindig problematikus harcot vívnak a szerzők, az illelről. Lehet-e mulattatóan célszerű illetant írni a kicsinyeknek?

Szerzőink e tekintetben szerencsésebb helyzetben vannak, mint elődeik, akik a polgári illelmet népszerűsítették. De azért nekik sem könnyű. Itt van mindjárt a köszönés körüli zűrzavar, amelyre a cím is utal. A „szia” mint szleng kifejezés, méltó a kifigurázásra, de az már nagyon kétes, vajon egy nyolc éves gyermek izlése értelmi úton elfordítható-e tőle. Az

meg egyenesen bizonyos, hogy helyette nem fog jónapottal köszönni, legkevésbé pajtási körben. A gyerekek Magyarországon sohasem köszöntötték jónapottal egymást. Ennek a formulának hazánkban sajnos nincsen pozitív hangulati tartalma és ez jelentős különbség a cseh társas érintkezés szokásaihoz képest.

Sokat meditálhatnánk az ilyen és ehhez hasonló jelenségek természetén és leáthatnánk egészen az alapokig, a magyar polgári fejlődés torz gyökeréig, beszélhetnénk a szocialista átalakulás megoldatlan illelproblémáiról, az eredmény ugyanaz lenne: a mi mai formáink ugyan sokkal egyszerűbbek és ésszerűbbek, mint a húsz év előttié voltak, de még nem szilárdultak meg eléggé ahhoz, hogy mint magátólértődőről beszélhessünk róluk.

A könyv sok tekintetben áthidalja ezeket a nehézségeket, természetes humorban gazdag alapötletével olyan léghőrt terem, amely megfogja a gyermekolvasót. Fokról-fokra távolodik Robinsontól, aki kívül helyezte magát a konvenciókon és különféle tipikus helyzetekbe sodorja hőjét, Vásvot Ferkót. A kitűnő ábrák, a technikai megoldások változatossága fokozza a természetes beszédstílus hatását és a pedagógiai hasznosság kilátásait. Kár, hogy néhány ponton a fordító nem ügyelt jobban a hazai sajátosságokra.

Az étkezési szabályok különben igen alaposak és tanulságosak, ez a könyv leg részletesebben kidolgozott fejezete. Sajnáljuk, hogy a terjedelem korlátozott mivolta miatt csupán a villamosról, a mozi-ról meg a legegyszerűbb látogatás körülményeiről emlékeznek meg a szerzők, és kimaradnak az olyan közérdekű színterek mint a játszótér, az uszoda és strand, nem hallunk a vásárlás illelmanáról. Szeretnénk mielőbb hasonló stílusú, jó humorú, szellemes művet látni a kissé nagyobbak kezében is, mely a modor sajátosságait már gazdagabb áttekintésben tárgyalja. Van ugyanis egy olyan axióma, melyről kár elfeledkezni: semmi lényeges különbség nincs a neveletlen gyerek és a modortalan felnőtt között.

Ardó Mária

Szemesetterjesztés

Roberto Battaglia

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ

Kossuth, 410 old. 40 Ft (Ajánlott)

Mindezeideig kevés könyvet találhatott a magyar olvasó a második világháborúról, főképp kevés olyan könyvet, amely a

A táblázatok számoszlopai megmutatják, hogyan fejlődött oktatásügyünk, a tudományos kutatás, a sport, s — természetesen — a népművelés minden területe a felszabadulás után.

A könyvkiadás fejlődését szintén gazdag anyag mutatja be. A számok segítségével nyomon követhetjük az évek során beállt szerkezeti változásokat. Jól lemérhető például, hogyan követte az 1950 körüli évek broszúra áradatát a vaskosabb, valóban könyv jellegű kiadványok számának és példányszámának növekedése. Látjuk, miként alakult a műfaj, s a szerzők nemzetisége szerinti összetétel stb. Sajnálatos viszont, hogy az egyes íróktól kiadott művek példányszám adatait a mostani terjedelmesebb kiadvány nem tartalmazza, holott ez korábban még a Statisztikai Zsebkönyveknek is érdekes színtöltje volt. A kötet felépítésével nem magyarázható a hiány, hiszen például a nagyobb példányszámú képzőművészeti kiadványokról és a filmek forgalmazásáról részletes, címszerű táblázatokat közöltek az összeállítók.

A könyvtári fejezet is több évre visszamenően tartalmazza a terület főbb adatait. Képet kapunk a könyvtárak típus szerinti megoszlásáról, állományukról, olvasói és kölcsönzött kötetek számáról. A számok jól érzékelik a megtett hosszú utat, de egyben azt is, hogy a fejlődés nem volt egyenletes: a körülmények, a rendelkezésre bocsátott eszközök elégtelensége folytán könyvtáraink teljesítőképessége elmaradt az igényektől. Örvenkedés, hogy a növekedés üteme az utolsó években ismét meggyorsult.

Hasznos, hogy az állami közművelődési, s a szakszervezeti könyvtárakról a főbb számokat megyei megoszlásban is megtaláljuk a kiadványban, az összehasonlíthatóságot biztosító viszonyszámok közlése azonban még használhatóbbá tette volna a kötetet.

A tudományos- és szakkönyvtárak adatai hálózati megoszlásban találhatóak meg. A könyvtári fejezetet néhány nagy gyűjteményünk számai zárják.

Sajnálatos, hogy a kiadvány nem tartalmaz nemzetközi adatokat, holott ilyenek feltárására éppen az élénk nemzetközi kiadványcserét folytató Statisztikai Hivatalnak volna leginkább módja. Az összehasonlítás nagyban segítené közművelődésünk, s ezen belül könyvtáraink helyzetének elemzését, a fejlesztés irányának kijelölését.

Szabó András Endre

Id. Mohácsi—Maliga—Ifj. Mohácsi

A Z ŐSZIBARACK

Mezőgazdasági, 487 old. 47 Ft (Törzsanyag)

A könyv távlati célja, hogy elősegítse természet tájainkon olyan gyakorlati tudás kialakítását, mellyel megközelíthetjük Európa legnagyobb őszibaracktermesztő és exportáló államát, Olaszországot. E nagyvonalú cél gyakorlati megvalósításának útján ez a mű valóban hasznos segédeszköz. „Az őszibarack Európában” és „Az őszibarack Amerikában” c. fejezetek jó áttekintést adnak a termőtájokról, a termésmennyiségekről, a kiviteli lehetőségekről, és körvonalazzák a ránk váró megoldandó feladatokat. Jellemző a magyar viszonyokra az a megállapítás, hogy a magyar őszibarack faállománynak túlnyomó része (kb. 82%-a) ma is házikertekben és szórványgyümölcsösökben van. Éppen ezért hiányoljuk, hogy sem a „Magyar őszibaracktermesztés problémái”, sem a „Barack telepítése” c. fejezet nem vet számot eléggé ezzel a helyzettel. A házikertek és a szórványgyümölcsösök számára is meg kellene határozni a közzgazdasági fejlesztés kívánalmait. Ilyen kérdés lenne például az, hogy mennyi ideig marad súlyponti kérdés a szórványgyümölcsös és mikor lehet majd a nagyüzemi túlsúlyt számolni.

A könyv a problémák sorában helyesen mutat rá őszibarackállományunk vírusfertőzöttségére. Kategorikusnak tűnő állításával, hogy ennek megállapítása nem termelői feladat — azonban nem érthetünk egyet. Úgy véljük, hogy ez a kérdés a legkitűnőbb kutatói gárda mellett sem oldható meg a termelők segítségével nélkül. A közzgazdasági irányvonal erőteljesebb megajzolásához tartoznék annak a megállapításnak magyarázata is, hogy „ná-lunk az őszibarackot többnyire csak nagyon kötött talajon termesztik, homokon és közepkötött talajon csak újabban foly-nak telepítések”. Tudásunk szerint éppen ez a fejlődés útja és a homoktalajon telepítendő őszibarack 8—10 év múlva meghaladja a kötött-talajok állományát.

A gyümölcs-hullás kérdését amerikai tapasztalatokra hivatkozva tárgyalja, megállapítva, hogy okainak kivizsgálása hazánkban az őszibarack termesztés fontosabb kérdései közé tartozik, és a gyümölcs-hullás mérsékelhető lesz. A „Gyümölcs-ritkítás” c. fejezet a sűrű termésű minőségrontó hatásáról szól. A gyümölcsritkítás gazdasági jelentőségének kidomborítására nagyon jó táblázatot közöl, mely az őszibarack egyes osztályait és az értékesítési árakat veti össze.

Fabinyi Rudolf

Helmuth Böttcher

C S O D A G Y Ó G Y S Z E R E K

Gondolat, 484 old. 34 Ft (Törzsanyag)

Helmuth Böttcher igen széles adatanyagra támaszkodva a gyógyítás évezredek történetéből emeli ki a gyógyító erejű szerek ismeretét. Már távoli őseink is gazdag tapasztalatokat szereztek különféle állati és növényi anyagok gyógyító hatásáról. A tudományok fejletlensége következtében azonban a legutóbbi időkig nem tudtak feleletet adni arra, hogy pontosan mi a hatóanyag, s az milyen módon fejti ki gyógyító hatását. Így például az egyiptomiak már közel háromezer éve észrevették, hogy a retek gyakori fogyasztása a betegségekkel szemben ellenállóbbá teszi a szervezetet, s ezért törekedtek kiterjedt termesztésre és felhasználására a népelelmezésben. A retekben található, „raphanin” nevű hatóanyagot azonban csak 1947-ben mutatta ki két magyar kutató.

Böttcher az egyes gyógyszerek használatával, felfedezésével kapcsolatos apróbb történeteket fűzte sorba, s így plasztikusan mutatja be a fejlődés útját: miként függtek össze az egyes felfedezések, illetve mennyiben segítette elő a társtudományok haladása a gyógyszerkutatást. A terjedelmes kötet tehát egyrészt a gyógyszerek, másrészt a gyógyítás, ugyanakkor azonban egyéb ismeretek történetét is vázolja, elsősorban a mikrobiológiáét, a bakteriológiáét. Böttcher könyvének egyik fő erénye ez a széles megalapozottság. Tanulmányozásával az olvasó igen komoly ismeretanyagot kap és sok addig nehezen megmagyarázhatót ért meg. A feldolgozott ismeretek sokasága azonban a kezdő, általános biológiai alapokkal nem rendelkező olvasó számára az olvasmányos megírási mód ellenére sem eléggé érthető és élvezhető. Aki azonban az egészségügyi műveltség magasabb fokán áll, annak számára a könyv lebilincselő. Vannak kifejezetten izgalmas részei is, mint például a penicilin felfedezésének kalandos története.

Az antibiotikumok „előtörténetének” ismertetése után a „modern” gyógyszerek kutatástörténetét is ismerteti: a penicillinét, a sztreptomycinét, az auremicinét, a terramicinét és a többiekét. E gyógyszercsoport felfedezése az utóbbi évtizedek egyik legfontosabb eredménye az orvostudományban. Jelentőségét szinte mindenki ismeri, Böttcher azonban a további lehetőségeket is felvázolja, s kitér olyan kevésbé ismert kérdésekre, mint az antibiotikumok felhasználása az állattenyésztésben stb.

A Gondolat Kiadó nagyon hasznos szol-

gálatot tett az igényesebb egészségügyi ismeretterjesztésnek Böttcher könyvének kiadásával, s szerencsésen építette be az eredeti mű szerkezetébe Horváth István tanulmányát a magyar antibiotikumkutatás eredményeiről.

D. S.

Horváth Árpád

A T Ű Z E S G É P

Tánosics, 316 old. 24 Ft (Törzsanyag)

A könyv szerzőjét nem kell bemutatni: már több érdekes kultúrtörténeti vonatkozású könyvét olvashatták (Az óra regénye, A dinamó regénye, Csillagnézók stb.). Most megjelent könyve, amint azt alcíme is elárulja: fejezeteket tartalmaz a gőzgép történetéből. Regényszerűen, amellet azonban tudományos pontossággal ismerteti a gőzgép feltalálásának és fejlődésének fontosabb állomásait.

Évezredek múltak el az emberiség történetében, amíg lehetővé vált a gőzgép feltalálása és alkalmazása. A gőzgép feltalálását mind gazdasági, mind társadalmi téren rohamos fejlődés követte. A könyv lapjain — a gőzgép mintegy 250 éves történetét követve — tudósokkal, gépépítőkkal, feltalálókkal és mérnökökkel ismerkedünk meg. A szerző ezeknek sorsán keresztül kíván rámutatni az emberiség történetében igen nagy szerepet játszó gőzgép technikátörténeti fontosságára. A selmeci tüzegépektől kezdve a mai óriás turbógenerátorokig áttekinti a gőzgép különböző változatait, azok alkalmazásának történetét és elmondja az azokkal kapcsolatos epizódokat.

A műszaki és kultúrtörténeti vonatkozású ismeretek részletes közlése mellett a szerző beszámol sok évtizedes kutatómunkája során szerzett élményeiről is, hogy ezáltal közvetlenebbé, személyesebbé tegye művét. Rámutat a könyv arra, hogy a gőz örökifjú energiaforrás. A gőzturbinák ugyanis a legmodernebb atomerőművekben is fontos szerepet játszanak, egyelőre tehát korai lenne még a gőzgépek elavultságáról, vagy félreállításáról beszélni. A gazdag ismeretanyagot tartalmazó, szép kiállítású könyv száznál több rajz és kép segítségével is szemlélteti az elmondottakat.

A régi, különleges szivattyúk, mozdonyok, hajók és hőerőművek története ifjú és felnött olvasók számára rendkívül érdekes és tanulságos, a megírás módja pedig élvezetes, szórakoztató olvasmány formáját adja az ismereteknek.

Rubóczky István

A népvándorlás viharai, s az izlám terjedése évszázadokra szétépték a római császárságban kialakulni kezdő keleti kereskedelmi kapcsolatokat. Csak a keresztetes hadjáratok idején állott be változás, amikor a franciák és olaszok fokozott figyelemmel fordultak Ázsia felé és egymásután létesítettek kereskedelmi telepeket a Levante különböző kikötőiben. Ilyen telepe volt a velencei Polo-családnak Konstantinápolyban. Közülük két testvér, Niccolo és Matteo 1261-ben árut vitt a Volga alsó folyása mentén fekvő egyik mongol birodalomba, ahonnan soruk tovább sodorta őket a mai Peking közelébe. 1269-ben tértek vissza, és Kubiláj kán követeiként a pápának hoztak üzenetet. Velencéből 1271-ben újra elindultak a nagy mongol uralkodóhoz, a közben megválasztott új pápa válaszával és ajándékaival. (Ez az üzenetváltás nem egyszerű udvariaskodás volt, hanem a keresztény világ és a mongolok között esetleg kötendő, mohamedánok elleni szövetség gondolatának megpendítése.) Magukkal vitték a 17 éves Marcót, Niccolo fiát, akinek híre rövidesen túlszárnyalta apja és nagybátyja nevét. A három Polo 1295-ig maradt Keleten.

Marco megtanult néhány nyelvet és négy különböző írást. Ez megkönnyítette Ázsia megismerését. A fiatal velencei tudása, eleven felfogása magára vonta a kán figyelmét, aki sok fontos feladattal bízta meg. A kán figyelmeztette követeit, hogy szokványos politikai beszámolóik mellett szívesen hallgatná az idegen országok szokásairól szóló tudósításokat is. Marco ezt jól megjegyezte és ezekről is tájékoztatta a fejedelmet. Valószínűleg így terebélyesedett ki benne az a sokoldalú kíváncsiság, aminek gyümölcse a hazatérte után írt könyv, 665 év óta az emberiség egyik legtöbbet forgatott olvasmánya.

A földrajzi felfedezéseket szinte el sem lehet képzelni e mű nélkül. A legnagyobb felfedező, Kolumbusz Kristóf is a Marco Polo által oly mesés gazdaságúnak mondott Zipangu-t (Japánt), Kataj-t (Kínát) és az Indiákat kereste és vélte megtalálni nyugati útján, amikor — tudta nélkül — egészen más „új világot” fedezett fel: Amerikát.

Marco nem a hivatásos író, hanem elsősorban az üzleti lehetőségek után kutató, világjáró kereskedő szemével néz mindent, ami elébe kerül, vagy amiről másoktól értesül. Miután bejárta Ázsia nagyobbik felét, e nagy kontinens földjéről, tengereiről, éghajlatáról, terményeiről, népeiről, politikai és katonai szervezeteiről, gazdasági viszonyairól, vallásai-

ról, sajátos szokásairól élénken, színesen értesít. Amikor hallomás alapján szól, akkor is sokszor sorol fel a valóságnak megfelelő adatokat. Úgy látszik, kitűnően tájékozottak.

Különösen hű leírását adja a középszerű sivatagoknak. Nagyon érdekesen írja le a gyöngyhalászatot, a kínaiak fejlett hajózását, nagy városaikat, a papírpénzt, a bakui olajforrásokat, az orosz telet. Minket külön érdekelhet a mongolok hadviselése, mert emlékeztet a honfoglaló magyarok harcmodorára.

Szinte a korabeli Ázsia enciklopédiájának nevezhetnők ezt a könyvet. A kortársak csodálatosnak tartották. Magyar nyelven aránylag későn jelent meg: a Gondolat Kiadónak köszönhető, hogy az előző 7 illetve 8 ívnyi magyar kiadásokat messze meghaladva, most a teljes Marco Polót kapja kezébe az olvasó, széles tekintetű bevezetéssel és bő jegyzetekkel, Vajda Ernő gondos, gördülékeny, élvezetes fordításában.

A könyv a legszélesebbkörű érdeklődésre számíthat minden tudományos, közművelődési és iskolai könyvtárban ott a helye.

Tassy Ferenc

L. N. Szkrjagin

S. O. S.

Táncsics, 208 old. 15,50 Ft (Törzsanyag)

A mű orosz címe — *A tengeri katasztrófák nyomában* — talán nem ígér annyira izgalmat, mint a magyar, de sokkal jobban kifejezi a tartalmat. Az S. O. S. érdekesítő, kalandos mentési történeteket is sejtet, pedig ebből alig kapunk itt valamit. A kis könyvecske a különböző zátonyrafutásokról, hajóégessekről, tengeri összeütközésekről közöl összeállításokat. A szerző a hatalmas, több évszázadot felölelő anyagból jól ki tudja választani a jellemző történeteket, s ezeket ügyesen mondja el. Elolvasása után látjuk csak, hogy a kalandregények kedvelt fordulata, a hajótörés, milyen gyakori eset volt a múltban, és a világítótoronyok, acél hajótestek, erős motorok, radarkészülékek eltelére milyen gyakori ma is.

Öt gyűjtőfejezetre oszlik. Az első a *kék szalag* tébolyát tárgyalja, az esztelen versengést azért, hogy melyik társaság hajója ér rövidebb idő alatt Európából Amerikába, vagy fordítva. A kapitányok a kapott parancsnak megfelelően minden áron a gyorsaságot erőltették, elhanyagolva a biztonságot, s ez nagyon megnövelte a hajótörések számát. Ennek a versenynek esett áldozatul a Titanic másfélezer utasa is.

A második rész elmondja, hogy hogyan terjedt el és lett kötelező a tengeren a rádió használata. A rádiótávíró révén az emberek tízezrei menekültek meg. Az úgynevezett „*Neptun postája*” a következő témacsoport. Régen a hajótöröttek csak palackba zárt üzenetek révén tudtak hírt adni szerencsétlenségükről. Persze az üzenetek túlnyomó többsége elveszett, és akadt olyan is, amit csak két évszázaddal később találtak meg. Manapság a tengerbe dobott lezárt üvegek és bóják segítségével a tengeri áramlatok pontos útját határozzák meg.

A negyedik rész azokról a területekről emlékezik meg, ahol szirtek, víz alatti homokpadok, a gyakori köd, a nagy forgalom vagy más okok miatt tőmérdek hajó pusztult el. A La Manche csatorna fenekén és a többi *hajótemető*ben tízezer-szám fekszenek a roncsok.

Az elsüllyedt hajók aranyának-ezüstjének keresése majdnem olyan ősrégi foglalkozás, mint maga a hajózás. A tengeri kincskereső próbálkozásait ismerheti az utolsó gyűjtőfejezet. Előfordult, hogy egyetlen roncsból kétmillió font sterlingnél több aranyat mentettek ki, de a legtöbb kísérlet kudarcra végződött.

A nem nagy igényű, de érdekes ismeretterjesztő mű 12 éves kortól korhatár nélkül mindenkinek ajánlható.

Vértesy Miklós

Heinrich Schliemann

ÉLETEM, KALANDJAIM

Gondolat, 343 old. 35 Ft (Ajánlott)

Schliemann érdekes alakja a művelődéstörténetnek. Mecklenburgi protestáns lelkész fia, már gyerekkorában élénken érdeklődik az antik, főként a görög kultúra iránt; küzdelmes ifjúkor után a rá jellemző mohósággal veti magát a tanulásra (pl. hetek-hónapok alatt tanul meg egy-egy nyelvet, összesen vagy tizet), az utazásra (az USA-tól Japánig, Skandináviától Egyiptomig beutazza az északi féltekét), és — a vagyonszerzésre. Mint pétervári nagykereskedő milliós vagyont gyűjt, s túl van az ötvenen, amikor felhagyhat az üzlettel, s a maga pénzéből megvalósíthatja régi álmát: Homérosz utalásai nyomán megkezdi a legendás Trója feltárását, amit aztán a Mükénai-í ásátások sikere követ. Lelkesedése, akaratereje leküzdötte tudásának hiányait, a régészet szaktekintélyeinek gúnyos ellenállását, s bár élete végéig dilettáns maradt, halhatatlan érdemeket szerzett. Munkássága a múlt század hetvenes-nyolcvanas éveiben szenzációnak számított, és olyan barátokat szerzett neki,

mint pl. Virchow, a neves anatómus és antropológus.

A jelen kötet eredetileg Lipcsében jelent meg. Anyagát Alexander Stoll válogatta Schliemann írásából. Tartalmazza Schliemann önéletrajzi vázlatát, eredetileg angol nyelven írt *Amerikai útinaplóját*, részleteket *A keletázsiai útinaplójából*, valamint egy német nagykereskedő barátjához írt hatvankilenc levelét. A szemelvényeket Stoll szövegekőzti jegyzetei magyarázzák, mégpedig némiképpen a kritikai kiadásokra emlékeztető módon: helyreigazítva Schliemann elírásait, tévedéseit, olykor bővebben ismertetve a levelekben csak utalásszerűen érintett eseményeket.

Kétségtelen, hogy a kötetből — mely Mátrai Tamás színvonalas, gondos fordítása — eleven képet kapunk Schliemannról, az emberről, érdeklődésének fűgességéről, amellyel utazásai során mindennek árát, hosszát és súlyát följegyezte, az ásátásokkal kapcsolatos gondjairól, önértéteéről, emberekről alkotott véleményéről stb. Dehát mindez csupán „az ismeretlen Schliemann”-t mutatja be, azt az embert, aki végülis nem erről híres. Munkásságának lényegét, jelentőségét, az ásátások történetét ugyancsak Alexander Stollnak egy másik könyvéből, *Der Traum von Troja*-ból (Álom Trójáról) ismerhetnénk meg; ez a kötet inkább csak amannak kiegészítése, s azokhoz szól, akik Schliemannt már ismerik valamennyire. Ajánlott jelzését kifogásoljuk: csak szűk kört érdekel.

L. O.

Bibliográfiák

Uhlmann—Zircz—Zsidai

ÜTMUTATÓ A

KOHÁSZATI IRODALOMHOZ

Miskolc, Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtára, 154 old.

Hasznos vállalkozásba fogott a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtára: az egyetemen oktató tudomány-, illetve iparágak szakirodalmát több önálló kötetben ismerteti a hallgatókkal.

Az első útmutató a kohászati irodalomhoz készült, és a kohósítás, a kohászatban (vas- és fémkohászat), továbbá a képlékeny alakítás és az öntészet szakirodalmának ismertetésével foglalkozik. Nem tárgyalja a kohászat alaptudományainak (matematika, fizika stb.) szakirodalmát: ezekre később külön segédle-

tekben kerül sor. Az útmutató 8 fő fejezetre oszlik: 1. a szellemi munka technikájának alapjai; 2. a dokumentumok; 3. szakrendszerek, esztályozási rendszerek; 4. a forrásismeret alapjai (könyvek, könyvjellegű művek); 5. könyvkereskedelmén kívüli dokumentumok (kutatási jelentések, szabványok, szabadalmak stb.); 6. szakirodalmi tájékoztatás (bibliográfia, gyarapodási jegyzékek, könyvtári tájékoztatók, dokumentáció, fordítások, fordításnyilvántartás, foto); 7. szakfolyóiratok (külföldi kohászati szakfolyóiratok jegyzéke); 8. könyvtárhasználat (a magyar könyvtárügy szervezete, hálózatok, a könyvtárhasználat szabályai, katalógusok és használatuk, technikai szolgáltatások, a Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának tevékenysége, szolgáltatásai).

Függeléként közli az útmutató a kohómérnöki karral vagy tanszékkal rendelkező külföldi felsőoktatási intézmények; külföldi kohászprofesszorok és akadémikusok, továbbá az ismertebb külföldi kohászati kutatóintézetek, jelentősebb kohászati egyesületek, társaságok, szövetségek; s végül a gyakrabban használt testületi rövidítések jegyzékét. Összehasonlítva az útmutatót hasonló külföldi kiadványokkal megállapíthatjuk, hogy ezeknél jóval informatívabb.

Vitatható a szerkesztők álláspontja, mely szerint a magyar kohászati irodalmat nem kell ismertetni, mert ezzel a hallgatók egyetemi tanulmányaik folyamán egyébként is megismerkednek. Köztudomású, hogy a hazai szakirodalom olvasottsága, felhasználása egyáltalán nem kielégítő, ezért propagálása ebben az útmutatóban is célszerű lett volna.

Nem teljesen logikus az útmutató szerkezeti felépítése. A forrásismeret alapjai

című 4. fejezet a könyvekkel, könyvjellegű művekkel foglalkozik; a következő 5. fejezet a könyvkereskedelmén kívüli dokumentumokat tárgyalja; ettől a két fejezettől teljesen elszakítva a 7. fejezetben ismerteti az útmutató a szakfolyóiratokat.

Nem szerencsés a „könyvkereskedelmén kívüli dokumentumok” elnevezés sem, mert a kutatási jelentések és vállalati kiadványok (iparági gyártmánykatalógusok stb.) részben, a szabványok pedig teljes mértékben könyvkereskedői forgalomban is kaphatók.

Az útmutató nagyon röviden foglalkozik az irodalomkutatás technikájával, pedig ennek központi helyet kellett volna elfoglalnia a kiadványban. Az egyetemi hallgatók részére ugyanis éppen ennek elsajátítása az egyik legfontosabb feladat.

dr. Györe Pál

Konkoly Thege Sándor

TAKARMÁNYTERMESZTÉS

OMgK. 86 old. (Szakirodalmi Tanácsadó, 17.)

Mezőgazdasági ajánló bibliográfiáink többsége mindaddig meglehetősen általános jellegű volt. Az OMgK új bibliográfiája irányváltást jelez és új elképzelések felé mutat. A Szakirodalmi Tanácsadó sorozat ezentúl a magyar mezőgazdaság legfontosabb, konkrét problémáival kíván foglalkozni, mégpedig oly módon, hogy az ajánló bibliográfiák a termelési kérdések megoldásában gyakorlatilag is felhasználhatók legyenek.

A takarmánytermesztés — mint az állattenyésztés előfeltétele — mezőgazdaságunk egyik kulcskérdése. A bibliográfia témaválasztása tehát feltétlenül helyes. A főleg magyar (kisebb részben magyarra fordított) irodalom válogatása jó, minden lényeges kérdésre kitér anélkül, hogy a bibliográfia terjengős lenne (mindössze 128 tételből áll). Minden tétel annotált, az annotációk tömörek és világosak.

Bár a Szakirodalmi Tanácsadók a jelen számtól kezdve elsősorban a mezőgazdasági üzemek számára készülnek, továbbra is jól felhasználhatók a közművelődési könyvtárak mezőgazdasági tájékoztató munkájában. A Tanácsadó iránt érdeklődő könyvtárak forduljanak az illetékes megyei könyvtárhoz, mivel annak szétosztását a jövőben a megyei könyvtárak fogják végezni. (Sz. T.)

AZ IDEGEN NEVEK KIEJTÉSE

Michelangelo	= Mikelandzselo
Macaulay	= Mekoli
Federico García Lorca	= Federico Garszia Lorca
Juan Ramón Jiménez	= Huan Ramón Himénész
Antonio Machado	= António Macsádo
Goethe	= Góte
Schiller	= Siller
Arthur Miller	= Artur Miller
Pierre Courtade	= Pier Kurtád
Milan Korejs	= Milán Korejsz
Dobroslav Foll	= Dobroszláv Foll
Roberto Battaglia	= Roberto Battálja
Alexander Abusch	= Alexander Abus
Helmuth Böttcher	= Helmut Bötther
Marco Polo	= Marko Pólo
Heinrich Schliemann	= Hejnrih Slimán

Könyvtári kiadványok

ÚJ SZERZEMÉNYEINEK jegyzékét adta ki a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár. Az 540 oldalas kötet az 1961. évi beszerzések 3078 címét tartalmazza. A kiadvány tulajdonképpen a könyvtár nyomtatott katalógusának első pótkötete. Helyesebb is lett volna így nevezni, mert a nyomda hosszadalmas munkája miatt alapos késéssel jelent meg a könyv, s 1961-es anyagát ma már nem nevezhetjük újnak, katalógus kiegészítő szerepe azonban így is jól érvényesül.

MEZŐGAZDASÁGI katalógust adott ki a tatabányai József Attila Megyei Könyvtár. A kiadvány a mezőgazdasági kézikönyvtár állományát tárja fel a gyakorlati szakemberek számára. Alkalmos együtt arra is, hogy a könyvtárközi kölcsönzés alapját képezze.

IRODALMI műsornaptár közrebocsátásával kívánja az üzemekben rendezett irodalmi találkozók sikerét előmozdítani a Komárom megyei SZMT Könyvtár. A műsornaptár a találkozókön résztvevő szerzők egy-egy művét ismerteti. Sajnálatos, hogy az írók egyéb műveiről, vagy a tárggyal foglalkozó más munkákról nem ad bibliográfiát.

„SZLÁV könyvek a debreceni Egyetemi Könyvtárban” címmel adta ki közleményeinek 43. füzetét a Debreceni Egyetem szláv irodalmi intézete. A bibliográfia az Egyetem Könyvtár szláv könyveit 1850-ig tárja fel.

FOLYÓIRATKATALÓGUST adott ki a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára. A kötet a könyvtár 1960. év végén meglévő állományát tükrözi. A gyarapodás és az állományban történő esetleges egyéb változások miatt öt évenként pótfüzeteket szándékoznak közrebocsátani.

A KÖNYV — a könyvterjesztők eddigi folyóirata — új köntösben és új célokkal folytatja pályáját. Feladata, hogy a könyvek krónikásaként tekintse át a megjelenő műveket; elősegítse közöttük a tájékozódást; bemutassa az írók személyét, életművét és terveit; megszólaltassa az olvasó véleményét és kívánságait; segítse az ismeretterjesztés munkáját és teret biztosítson a könyvművészet kérdéseinek. E célok megvalósítását munkálva a folyóirat az eddiginél sokkal tágabb körhöz szól: nemcsak a hivatásuknál fogva könyvekkel foglalkozókhöz, hanem a könyv barátaihoz, az olvasók minden rétegéhez és korosztályához. Jó tehát, ha a könyvtárosok is olvassák, s olvasó-nevelő munkájuk eszközeként felhasználják.

„A NAGYVILÁG hét esztendeje” címmel a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kiadásában megjelent a folyóirat 1956—1962 évfolyamainak repertórium. A mintegy 5000 címet tartalmazó bibliográfiát Körtés Júlia állította össze.

AZ ÁZSIÁVAL ÉS AFRIKÁVAL foglalkozó tudományok művelőinek hasznos segítséget nyújt a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar UNESCO Bizottság Kelet-Nyugat albizottságának gondozásában napvilágot látott „Magyar szerzők Ázsiáról és Afrikáról” című, magyar és angol nyelvű bibliográfia. A munka széles területet fog át, egyaránt kiterjed tudományos és ismeretterjesztő művekre, magyarul és idegen nyelveken írottakra.

AZ ÁLLOMÁNYGYARAPÍTÓ és feldolgozó munka megjavítása érdekében útmutatót adott ki a Szolnoki Megyei Könyvtár. A 17 oldalas munkánál elkerülhetetlen túlzott tömörség azzal a következménnyel jár, hogy az útmutató csak az ilyen munkákban egyébként is járatosak számára érthető. Eredményesebb lehetne, ha a megyei könyvtárak könyvtárosait inkább a meglévő, sokkal alaposabb szakirodalom használatába vezetnék be.

KÖNYVBARÁTOKAT, exlibrisz-gyűjtőket közelebről is érintő két kiadvány látott napvilágot az elmúlt hetekben. G. Szabó Kálmán grafikai címmel Tóth Ervin írt gazdagon illusztrált tanulmányt a neves debreceni festőművészről, Gacs Gábornak pedig egy rézkarcappája jelent meg exlibriszekkel és József Attila vers-illusztrációkkal. Az előbbit a debreceni Déri Múzeum Baráti Köre, az utóbbit a Kisgrafika Barátok Köre adta ki. (Sz.)

Meghitt sarok...

(MTI Foto — Fényes Tamás felvétele)

Ára: 4,— Ft

241 T. 9

Felolvasás. A. Tóth Sándor rajza

„INDEX” 25 449